تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

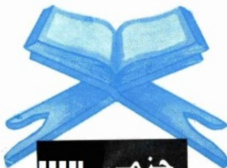
تەفسیری رەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١٢]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی ٢٣

منتدي اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

تەفسیری ڕەوان

بۆتێگەیشتنی قورئان

نوسینی

مەلا محمودی گەلاڵەیی

بەرگی دوازدەهەم

جزمی (٢٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان
- نوسینی : مەلا مەحمودی گەلاڵەیی
- چاپی یەکەم
- چاپخانەی تیشك
- تیراژ (٥٠٠) دانە
- ژمارەی سپاردن (٣٥٩) ی ساڵی ٢٠٠٤

- مافی چاپکردنی پارێزراوە و تەنها هی نوسەرە

بسم الله الرحمن الرحيم

سەرەتای جزمی (٢٣)

ئاكام و سەرەنجامی بەدرۆخەرەوەی پێغەمبەران

۞ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِن جُندٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا
كُنَّا مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَٰمِدُونَ
﴿٢٩﴾ يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ
يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ
أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ
﴿٣٢﴾

ئـەم کۆمەڵـە ئایەتـە تەواوکـەری چـیرۆکی(اصـحاب القریـة)ن حـاڵو وەزعــی گەلــە ســتەمکارە سەرپـێچیکارەکان دیـاریی دەکـا، چـییان کــردو چییان بەسەرهات. دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَــى قَوْمِــهِ مِــنْ بَعْــدِهِ مِــنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَــا كُنَّــا مُنْــزِلِينَ﴾ نـەماننارده خـوار بـۆ سـەر گـەلی حـەبیبی نـەجار دوای ئـەوەی گەلەکـەی بەناحـەق شـەهیدیان کـرد هـیچ فریــشتەیەکمان بــۆ ســەر نــەناردن، پێویــستمان بــەوە نــەبوو لەشــکری فریشتەیان بۆسەر بنێرین، بەڵکوو وامـان بڕیـار دابـوو، قـەضاوقـەدەرمان وا چەسـپابوو: کـە بـە گرمەوناڵـەی بـەهێز لـەناویان بـەرین، کـەی ئەوانـە شـیاوی ئـەوەن فریـشتەیان بـۆ نـازڵ بکەین،ئەوەنـدە گرنگیمـان پـێ نـەدان فریـشتە بنێرینــە ســەریان، ناردنــە خــوارەوەی فریــشتە بــۆ کــاری گــرنگ دەبــێ،﴿إِنْ كَانَــتْ إِلَّــا صَــيْحَةً وَاحِــدَةً فَــإِذَا هُــمْ خَامِــدُونَ﴾ بەهیلاکبردنەکــەیان جگــە لــە گرمــەو ناڵەیــەك بــەولاوە چــیتر نــەبوو،جوبرائیل یـەك گرمەیـەکی بەسـەردا کـردنو خێـرا هـەموویان خـپ بوون، جوڵەیان نەما!

﴿يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَــا يَــأْتِيهِمْ مِــنْ رَسُــولٍ إِلَّــا كَــانُوا بِــهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ ئـەی ئەوانـەی پێغەمبـەرانتان بـەدرۆ خـستەوە، ئـاخ‌وئۆفێکی زۆرو کوشــندە بکــەن، پەشـیمان ببنــەوە لەســەر هەڵوێــستو کردەوەتــان، دەك مــاڵوێرانو خەســارەتمەند خۆتــان چــونکە هــەر پێغەمبــەرێك هاتبێتــە ســــــەرتانو بانگــــــەوازیی کــــــردبن بــــــۆ یەکتاپەرســــــتیو حـەق پەرسـتیو خێروفـەڕ، لـە جیـاتی ئـەوەی بـەپیر بانگەوازییەکەیـەوە بــچن، گاڵتــەتان پێکــردوەو بــە درۆتــان خــستۆتەوە، بەگــژیا

چونو هەڕەشەتان لێ کردوە، ئێستا کاتی حەسرەتو ئاخ‌وئۆفتانە، حەق وایە خەفەت بخۆنو تف لە خۆتان بکەن، چونکە بە ڕوداوو بەسەرهاتی گەلە پێشینەکانتان پەند ئامێز نەبون،

ئەمجار پەروەردگار روی خیطاب دەکاتە ﷻکۆمەلانی ئادەمیزادو چینەکانی حازرو دوارۆژ،رۆ دەکاتە هەموو چینو توێژێك لە هەموو چەرخو سەردەمێك دا دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لا يَرْجِعُونَ﴾ ئایا ئادەمیزاد چین لە دوا چینیان بە بەسەرهاتی پێش خۆیان پەندو عیبرەتیان وەرنەگرت، بەلەناو چوونی گەلە ستەمکارە پێشینەکان تەمبێ خواردو نەبوون؟ هیچ بیر لە سەرەنجامی گەلی عادو ثەمودو قەومی توببەعو قەومی فیرعەون ناکەنەوە، نازانن ئەو ئادەمیزادانەی لە پێش ئەوانەوە لەناو چون، تازە بیڕای‌بیڕای جارێکی تر ناگەڕێنەوە دونیا،؟؟

مردن بۆ خۆی ئامۆژگاری‌کەرێکی دڵسۆزە، هەر مردن بەسە بۆ پەند لێ وەرگرتن بۆ کەسێك تێفکرینی هەبێ، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: (کفی بالموت واعظا) ئاژەل بە ئاژەڵی خۆیەوە کاتێك لە پەنایەوە هاوەڵەکەی دەکوژرێ، سەردەبڕدرێ ، دەکەوێتە لەرزەو واقی وڕ دەمێنێ، هەوڵ دەدا خۆی لەوئاکامە رزگار بکا، کەچی ئادەمیزاد مەرگی ئەموئەو دەبینێ، بەسەرهاتو سەرەنجامی ئەو هەموو گەلو نەتەوانەی خوێندۆتەوەو بیستوە، رۆژانە ئەو دیمەنانە لە پێش چاوی دوبارە دەبنەوە کەچی پەندئامێز نابنو تەمبێ‌خواردو نابن، بەڵێ مردن رێگایەکی بێ‌ئامانەو هەرچی پێیدا رۆیشت ناگەڕێتەوە.

جا: کە بەهیلاکچووەکان ناگەڕێنەوە بۆ لای زیندوەکان بۆ هەتاهەتایی کارەکە بەوەندە کۆتایی نایەو نیەو هەروا لێیان ناگەڕێین بەڵکوو حیسابو لێکۆڵینەوە دێتە پێشەوەو پاشگوێ ناخرێن.﴿وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا

مُحْضَرُونَ﴾ بێگومـان هـەموو گـەلو نەتـەوەکان بـە رابـردوودا هاتوویانـەوە لـە رۆژی قیامـــەت دا لای ئێمـــە ئامـــادە دەکـــرێنو حیـــسابو لێکۆڵینـــەوەیان لەگەڵدەکـەین هەرکەسـە بـەگوێرەی کردەوەکـانی سـزاو پاداشـی دەدەینـەوە. وەکوولـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەم مانایـە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿وَإِنَّ كُلّاً لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾(هود:١١١)

چەند بەڵگەیەک لەسەر بەتوانایی خودا دەربارەی زیندوکردنەوە

وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلْأَرْضُ ٱلْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَٰهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا
فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّٰتٍ مِّن نَّخِيلٍ
وَأَعْنَٰبٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ ٱلْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا۟ مِن ثَمَرِهِۦ
وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى
خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ
وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ ٱلنَّهَارَ
فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا
ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَٱلْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ

عَادَ كَٱلۡعُرۡجُونِ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ
ٱلۡقَمَرَ وَلَا ٱلَّيۡلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسۡبَحُونَ ﴿٤٠﴾
وَءَايَةٌ لَّهُمۡ أَنَّا حَمَلۡنَا ذُرِّيَّتَهُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ ٱلۡمَشۡحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقۡنَا
لَهُم مِّن مِّثۡلِهِۦ مَا يَرۡكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِن نَّشَأۡ نُغۡرِقۡهُمۡ فَلَا صَرِيخَ لَهُمۡ
وَلَا هُمۡ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحۡمَةً مِّنَّا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٖ ﴿٤٤﴾

لەوە پێش جەختی لەسەر ئەوە کردەوە:کە قیامەت رادەبێوهەموو ئادەمیزادێك لەو رۆژەدا زیندو دەکرێتەوە بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە، ئەمجار لێرەدا هەندێ بەڵگەی مادیوبەیدەست لە سروشت دەهێنێتەوە: لەسەر بەتوانایی خودا بۆ هێنانی رۆژی قیامەتو زیندوکردنەوەی ئادەمیزاد، ئەوەتا هەموو ساڵێ بە هۆی بارانەوە خودا روەکی ناو زەوی زیندو دەکاتەوە. کانیاو دەژیێنێتەوە، ئەمجار نیشانەیەکی لە بەتوانایی خودا لە بەرزایی بونەوەری فراوان دا رادەنوێنێ ئەویش هێنانی شەوو رۆژە، هەڵسوڕاندنی خۆرە، هێنانو بردنی مانگە بەقۆناغەکانی خویدا، هەریەکەو بەمەداری خۆیدا دێو دەڕواو کاری خۆیان ئەنجام دەدەن. دەفەرموێ: ﴿وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ﴾ برێك لە نیشانەی بەدەسەڵاتی خودا لەسەر زیندوکردنەوەیئادەمیزاد لە رۆژی قیامەت دا، ئەم زەوییە مردوە وشك هەڵاتوە بێنەشونمایەیە، دەبینین وشكوبرینگەو بوەتە سوتەمەرۆ، هیچ شیناوەردو نەشونمایەکیتێدا نەماوە، ئێمە بەهۆی بارانەوە زیندوی دەکەینەوە، روەکی وشك هەڵاتوو چەکەرە دەکاو سەردەردێنێو زەوی سەوز

هەڵدەگەڕێ، درەختی چرۆ دەکاو سەوز دەبێ، وەختێک دەبینی زەوی رازاوەتەوەو جۆرەها گژوگیاو گوڵوگوڵزاری تێدا رسکاوە، بەجۆرەها رەنگو دیمەن خۆی دەنوێنێ، جۆرەها کانیاوو جۆگاو جۆبارو تاڤگەی تێدا تەقیونەوەو رەوان بوون، وەندەی تر سروشتیان رازاندۆتەوەو جوانییان پێ بەخشیوە.

ژیان موعجیزەیە، گیان شتێکە هەر خودا خۆی دەزانێ چیەو چۆنە، ئادەمیزاد لە ئاستیدا جۆشی داماوو سەرگەردانە، تەنیا دەستی قودرەت ئەو گیان پێدانو بە زیندوکردنەی پێ دەکرێ، بۆیە پەروەردگار لە ئایەتەکەدا گیان پێدانی پاڵ خۆی داوەو فەرموی: ﴿أحييناها...﴾ لەو گژوگیاو درەختانە دانەوێڵەو بژێوی بۆ فەراهەم هێناون رزقوورۆژیی خۆتانو ئاژەڵو گیانلەبەرانی تری دابین کردوە. چاوەکوو زەوی مردو، بە باران زیندو دەکەینەوە، هەر بەو جۆرەش مردوان زیندو دەکەینەوە!!

﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ﴾ بەدیمان هێناوە لەو زەویەی بە باران زیندومان کردۆتەوە چەند باغو باغاتێک لە دارخورماو داری ترێو داری بەرداریتر، هەڵمان قوڵاندوە لە ناویان دا چەند کانیو سەرچاوەی چەشمەنداز، بۆ خواردنەوەو رازاندنەوەو ئاودێریو پێویستیاتی تری گیانلەبەران. بە تایبەتی لەناو درەختە بەردارەکان دا ناوی دارخورماو مێوی هێنا، چونکە بەری ئەم دوو درەختە شیرینەو خۆشترین خۆراکیش شتی شیرینە، لایەنی شیرینیش لە خورماو ترێدا تەواوو بێ کەموکورییە، هەروەها چونکە خورماو مێوژ بژێوو میوەن، سودیان بۆ جەستە زۆرەو میوەکانی تر وانین.

دیمەنی کشتوکاڵی سەوزو باغی درەختی پڕ گەڵا، میوەی تازە پێگەیشتو چاوو دڵ رون دەکاتەوە، تێفکرین لێیان دەسترەنگینی پەروەردگارمان نیشان دەدا، هەر روەکە چوزەرە دەکاو سەر دەردێنێ، زەوی شەق دەکاو ئارەزوی

روناکیو تیشکی خۆرو نوری مانگی هەیە، هەر گوڵەو خۆ دەکاتەوە، هەر میوەیەو پێ دەگاو وەختی چنینو ڕنینی دێ ﴿لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلا يَشْكُرُونَ؟!﴾ مەبەست لە ڕواندنو ڕسکاندنی ڕوەكو دارودرەخت، مەبەست لە دروست کردنی باغوباغات ئەوەیە: گیانلەبەران لە بەروبوومەکانیان بخۆن، هەروەها ئادەمیزاد لە بەروبومی دەستودوی خۆیان بخۆن، لەو خۆراکە بخۆن کەلەو بەروبوومە دروستی دەکەن.. وەکوو دۆشاوو مێوژو باسوخو مرەباو ترشیاتو شەربەت...هتد

﴿سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لا يَعْلَمُونَ﴾ پاكو بەرزو پیرۆزە لە هاوەڵ، ئەو خودایەی جۆرەها ڕوەكو درەختی جۆراوجۆرو ڕەنگاورەنگی لە زەوی دا بەدی هێناوە، لە هەموو شتێك نێرومێی خوڵقاندوە، لە خودی ئادەمیزادیش دا نێرومێی بەدی هێناوە، لەو هەموو حەشامەتەی خودا دروستی کردوە، هەر خۆی دەزانێ چینو چۆنن نێرومێی تێدا خوڵقاندون، تەنانەت زانیاری تازە دەری خست: کە پچوکترین قەبارە،کە گەردیلەیە، پێك هاتووە لە دوو شتی دژ بەیەك لە تیشکی کارەبایی(سالبو موجەب) ئەو دوشتە سروشت لێك جیاوازە تێکەڵ بەیەکتر دەبنو یەك مادەو گەردیلە پێك دەهێنن. لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بۆ ئەوە دەکا: کە زۆر شت هەیە ئێمە هیچی لێ نازانین وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَيَخْلُقُ مَا لا تَعْلَمُونَ﴾(النحل:٨) یان دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾(الذاريات:٤٩)

بەکورتی ئەو خودایەی بەدیهێنەرو خاوەن دەسەڵاتی ڕەهایە، ئەم هەموو مەخلووقاتەی لە نەبوەوە دروستکردوە، تاكوتەنهاو بێهاوەڵە،ڕەوانیە بە هیچ شێوەیەك شەریکی بۆ دابنرێ. ئەوە نیشانەی زەوی مردو بوو: کە پەروەردگار

بە هۆی بارانەوە گیانی تێ دەکاتەوەو نەش‌ونمای تێدا پەیدا دەکا، ئەمجار لە دیمەنو دیاردەکانی زەوییەوە دەگوێزێتەوە بۆ دیمەنەکانی بەرزایی‌و ئەو شتانەی پەیوەستن بەوەوە. دەفەرموێ: ﴿وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ﴾ واتە: برێك لە بەڵگەو نیشانەکانی دەسەلاتی ڕەهای پەروەردگار، دروستکردنی شەوو ڕۆژە، هێنانی هاتنی شەوورۆژ یەك بەدوای یەك دا. بەردەوام تاریکی دادێ ڕوناکی دەڕوا، مەخلووقات دەکەوێتە ناو تاریکاییەوە، بە پێچەوانەشەوە ڕوناکی دێ تاریکی ڕادەدا، ئەمەش لە ئاکامی هەڵخولانی گۆی زەوی بەدەوری خولگەی خۆی‌دا، لەخۆرئاواوە بۆ ڕۆژهەلات، بەردەوام خۆر لە نیوەی گورەی زەوی دەداو ڕوناکە، لە نیوەکەی تری نەدیوەو تاریکە، هەرکە تۆزێك تاریکایی ڕوناکی دادەپۆشێ لەولاوە بەو ئەندازەیە ڕوناکی برێك تاریکایی ڕادەماڵێ، کەوابوو هەمیشەو لەسەرخۆتاریکی‌و ڕوناکی بەدویەکەوەنو یەکتری ڕاو دەنێن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثاً﴾(الاعراف:٥٤) لەهەردوکیشیان دا سودو خێرو فەڕ هەیە" لەتاریکی‌دا ئادەمیزادو گیانلەبەرانی تریش واز لە جمو جوڵ دێننو دەکەونە حاڵەتی پشوودانو نوستنەوە،ماندو شەکەتییان نامێنێ‌و جەستەیان هێزو توانای تێدەکەوێتەوە، لە ڕوناکیش دا بینینی دیمەنە جوانەکانو جمو جوڵو کاروکاسبی‌و هەوڵدان بۆ بژێو پەیداکردن،﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ نیشانەیەکی تری قودرەت‌و دەسەلاتی خودا بەسەر بوونەوەردا، هەڵسوڕاندنی خۆرە تاکۆتایی مەداری خۆی، لەوەپێش واگومان دەبرا: کە خۆر لە شوێنی خۆی دامەزراوەو جموجوڵی نیە، بەلام لە دوایی‌دا زاندرا: کە خۆر لە شوێنی خۆی ڕاوەستاو نیە. بەڵکوو لە گەڕدایە، هەمیشە بەیەك ئیتتجاهو یەکلا بەخێرایی لە فەضای بونەوەردا جەرەیان دەکا. ئاسمانشوناسان وایان مەزندە کردوە: کە لەچرکەیەك دا دوانزە

میل دەبڕێ، پەروەردگار -کە هەر خۆی دەزانێ خۆر چۆنەو چۆن دەڕواو بۆکوێ دەچێ- دەفەرموێ: ﴿تجري لمستقر لها﴾ ئەم موستەقەرەی خۆر بۆی دەچێو دەیگاتێ، جگە لە پەروەردگار کەسی تر نازانێ چۆنەو چیەو لە کوێیە!!

ئیبنوکەثیر دوو ریوایەت نەقڵ دەکا بۆ مانای﴿مستقر﴾ ی خۆر، یەکەمیان ئەوەیە: مەبەست بە﴿مستقر﴾ موستەقەری مەکانیی بێ:کە لە ژوور زەوییەوەیەو لەژێر عەرشدایە، خۆر لە هەر شوێنێك بێ ئەوو هەموو مەخلوقات لە ژێر عەرشدان . دووەمیان مەبەست بە﴿مستقر﴾ موستەقەری زەمانیی بێ: کە بریتییە لە کۆتایی هەڵسورانی، ئەمەش لە رۆژی قیامەت دادەبێ.[1]

قیرائەتی ئیبنومەسعودو ئیبنوعەبباس بەم جۆرەیە﴿والشمس تجري لامستقر لها﴾واتە: خۆر هەمیشە لەگەڕدایەو هەدادانی نیە، شەورۆژ دێودەچێ.[2] ئەو هەڵسوڕاندنەی خۆر بەو شێوە بەردەوامو هەمیشەییە، نەخشەو پلانی خودای باڵادەستو خاوەن توانایە، ئەو خودایەی توانای بەسەر هەموو شتێك دا هەیە.

زانایانی فەلەك هاتوونە سەر ئەو باوەڕە: کە خۆر وێڕای هەڵسوڕانیی رواڵەتی خۆی لەگەڵ ئەستێرەکان دا بە هۆی هەڵخولانی ساڵانەی زەوی بەدەوری خۆردا، کە ساڵێی جارێك دەورەی خۆی تەواو دەکا. دەڵێن: وێڕای ئەو هەڵخولانە دوو جۆر حەرەکەی تریشی هەیە، دەورەیەکی بە دەوری جەمسەری خۆی دا: کە لەماوەی بیستوشەش رۆژدا تەواوی دەکا. دەورەیەکیشی لەگەڵ

(١) تەفسیری ئیبنوکەثیر ج٣/١٥٥٨

(٢) هەمان سەرچاوە ل/١٥٥٩

ئـەو ئەسـتێرانەدایە: کـە سـەر بەکۆمەڵـەی خـۆرین و بـەدەوری مەرکـەزی یاسـا ئەستێرەییەکاندا هەڵدەسوڕێ، خێرایی‌یەکـەی لەچرکەیەك دا نزیکـەی دووصـەد میل دەبێ.

﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَـادَ كَـالْعُرْجُونِ الْقَـدِيمِ﴾ بـۆ مـانگ چـەند قۆناغێکمـان دانـاوە، پێیـان دا تێدەپـەڕێ، بیسـت‌وهەشت قۆناغـە، هـەر شـەوە دەچێتە قۆناغێکەوەو بە ئەندازەی سێزدە نمرە دادەبـەزێ، ئەگـەر مانگەکـە سـی رۆژ بێ دووشەو کـەنار دەگـرێ، ئەگـەر بیسـت‌و نـۆ رۆژیـش بـێ، شـەوێك کـەنار دەگـرێ، جـا مـانگ لـە ئـاخر رۆژی‌دا باریـك دەبـێ‌و زەرد هەڵدەگـەڕێ‌و وەکـوو دەمـەداس قـەوس دەبێتـەوەو دەکەوێتـە حاڵـەتی مەحاقـەوەو بـە وێنـەی لاسـکی هێشوە خورمای کۆن‌و وشك هەلاتوی لێ دێ.

له دەوری تۆیـە ئـەی خۆرشـیدی پرتـەو بـەخی شـەوگەردان
کـە نـالی وا لـە حـالاتی مـەحاقی مـاهی نەودایـە
(نالی)

بەهۆی مانگەوە ژمـارەی سـاڵ‌و مـانگ دەزانـین، خـۆر شـەوو رۆژی پـێ لێـك جیـا ناکرێتـەوە" وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـە رۆڵـی مـانگ دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾(البقرة:١٨٩) لەئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـە رۆڵـی خۆرومـانگ دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ﴾(یونس:٥)

هەموو رۆژێ خۆر بەیانی هەڵدێو ئێوارە ئاوا دەبێ، بەڵام هەر رۆژە(مطلع)شوێنهەڵاتێکی تایبەتیو شوێن ئاوابونێکی تایبیەتی هەیە، بەهۆی ئەم گۆڕانکارییە لە مەطلەعەکانی دا، شەوو رۆژ کورتو درێژ دەبن،کاتێك ئێمە تەصەوری قەبارەی خۆر دەکەینو وادەزانین نزیکەی ملیۆنێك جار لەگۆی زەوی گەورەترە، ئەمجار ئەم قەبارە گەورە، ئەم کیتلە زەبەلاحە بکەوێتە حەرەکەو لە بۆشایی بەرفراوان دا جەرەیان بکاو هیچ شتێك کۆڵەکەو راگریی نەبێ،ئەو کاتە بەشێکمان لە قودرەتی خودا بۆ دەردەکەوێ، جگە لە ئیمانهێنان بەخودایەتی موطلەقی خاوەنی خۆر هیچی ترمان بە دەستەوە نیە!

ئەمجار تۆکمەیی‌ورێك‌وپێکی یاسای بوونەوەر رادەگەیەنێ: کە بەگوێرەی ئەو یاسایە ئەو قەبارە زەبەللاحانە هەڵدەسوڕین دەفەرموێ: ﴿لا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ نابێو ناگونجێ بۆ خۆر بگاتە مانگو نابێ رێگا بەیەکتر بگرن، چونکە هەریەکەیان مەداری سەربەخۆو تایبەتی هەیە، قەت لە مەدارێك دا کۆ نابنەوە، هەروەها چونکە خۆر رۆژیی دەرەجەیەك مەداری خۆی دەگوێزێتەوە بەڵام مانگ رۆژی (١٣) پلە دەیگوێزێتەوە . هەروەها نیشانەی شەو: کە مانگە پێش نیشانەی رۆژ: کە خۆرە، ناکەوێ، بۆ هەریەکەیان خولگەو مەداری تایبەتی هەیە.

هەریەکە لە خۆرومانگو زەوی لە خولگەی خۆیان دا ماسی ئاسا دێنو دەچن، خۆر لە خولگەیەك دا هەڵدەسوڕێ نیوەی قوطرەکەی(٩٣) ملیۆن میلەو بە ساڵێك دەورەی خۆی تەواو دەکا. مانگ هەموو مانگی جارێك بە دەوری گۆی زەوی‌دا هەڵدەسوڕێ لە مەدارێك دا نیوەی قوطرەکەی (٢٤) هەزار میلە. گۆی زەویش دووجۆرە هەڵسوڕانی هەیە، هەڵسوڕانێکی بەدەوری خۆردایە بە ساڵێك جا تەواوی دەکا. دەورەیەکیشی بە دەوری خۆی‌دا بەشەوورۆژێك تەواوی دەکا.

بۆ هەموو ئەستێرەیەك فەلەك و مەدارێكی تایبەتی هەیەو تێیدا هەڵدەخولێ و لێی لا نادا، بوعدو مەسافەی نێوان ئەستێرەكان یەكجار زۆرو بەرفراوانە، بۆنموونە مەسافەی نێوان دایە زەویمانو خۆر، بە(٩٣) نەودوسێ هەزار میل مەزندە دەكرێ، مانگ لە گۆی زەوی نزیكەی(٢٤٠) ملیۆن میل دوورە، جا ئەم بوعدو مەسافانە هەرچەندە زۆرو بەرفراوانن، بەلام كاتێك بەراوردیان بكەین لەگەڵ دووریی نێوان كۆمەڵەی خۆریی-و نزیكترین ئەستێرەی تر لێمان" كە مەزندە دەكرێ بە نزیكەی چوارساڵی تیشكی، تیژیو سورعەتی روناكیش لە چركەیەك دا (١٨٦) هەزار میلە، واتە نزیكترین ئەستێرە لێمان(١٠٤) ملیون میل لێمان دوورە.[1]

پەروەردگاری خاوەن دەسەلاتو توانا، بەدیهێنەری ئەم بوونەوەرە بەرفراوانو سەرسوڕهێنەرە، وای مەزندە كردوە: كە ئەم مەسافاتە دووروودرێژانە لە نێوان خولگەو مەداراتی ئەستێرەكان دا هەبێ، بوونەوەری بەو شێوە دامەزراندوە، بۆئەوەی هیچ كامێ لە ئەستێرەو خۆرو مانگو زەوی لێك نەخشێن و دەعم نەكەن تا كاتی خۆی و هاتنی رۆژی قیامەت!

ئادەمیزاد هەتا بیر لەم كەونە بەرفراوانە بكاتەوە، بیر لەم حەمكە ملیون ئەستێرە گەڕۆك و هەڵخولاوە بكاتەوە كەلە فەضای بەرفراوان دا بلاو كراونەوە،لەو بۆشاییە دەریا ئاساییەدا مەلە دەكەن و دێن و دەچن و هەڵدەخولێن، فەضاش بە دەوریان دا هێندە بەرفراوانە هێندە بەرفراوانە، خەیاڵ كول دەبێ و تەصەور پەكی دەكەوێ، هیچكەی بەدەستەوە نامێنی جگە لەوە بلێ: پاك و مونەززەهە ئەو خودایەی ئەم بوونەوەرەی ئاوا بەدی هێناوەو خاوەنی ئەم هەموو ئەفلاك و ئەملاكەیە!

---

(١) فی ظلال القرآن ج٧/٢٥-٢٦

﴿وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ بڕێکە لە نیشانەی دەسەڵاتی خودا، رامکردنی دەریا بۆیان، ئەوەتا ئێمە بەناو دەریادا خۆیان و وەچەو نەوەکانیان لە کەشتی پڕ لە کاڵاو ئادەمیزاددا هەڵدەگرین، لە وڵاتێکەوە دەیانگوێزینەوە بۆ وڵاتێکی تر، پێویستیاتی خۆیان لە بژێوو پۆشاک و شتی‌تر، بەهۆی ئەو کەشتییانەوە دابین دەکەن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾(لقمان:٣١) هەندێك لە موفەسسیرین وشەی(ذریة)یان بە باوك و باپیر مانا کردوە، دەڵێن: مەبەست ئەو ئادەمیزادانەیە: کە لەگەڵ حەزرەتی نوح دا سواری کەشتی بون و رزگار بوون، ئەو کەشتییە پڕ بووە لە کاڵاو جۆرەها گیانلەبەری تر. چونکە پەروەردگار فەرمانی بە حەزرەتی نوح کردوە: کەلە هەموو شتێك نێرو مێیەك بخاتە ناوی بۆئەوەی گیانلەبەرەکان دوابڕاو نەبن.

﴿وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ﴾ دروستمان کردوە بۆ ئادەمیزاد لەوێنەی ئەو کەشتی‌یەی باوك و باپیریان سواری بوون کەشتی تر: کە دەتوانن لە دەریادا سواریان بن، کاڵاو شتومەکی خۆیانی پێ بگوێزنەوە. ئەمە ئەگەر راناو لە﴿مثلە﴾ی‌دا بگەڕێتەوە بۆ کەشتی، وێدەچێ مەبەست بە﴿مثلە﴾ی حوشترو وڵاغی سواری بێ، بەتایبەتی حوشتر: کە بە کەشتیی وشکانی‌وسارا مەشهوورە. بەڵام بەلای ئیمامی رازی‌و زۆربەی موفەسسیرینەوە مەبەست ئەو کەشتی‌و گەمییانەیە: کە لەدوا کەشتی سەردەمی حەزرەتی نوح دروستکراون، چونکە دوابەدوای ئەوە دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلا صَرِيخَ لَهُمْ وَلا هُمْ يُنْقَذُونَ﴾ ئەگەر بمانەوێ نوغرۆی ناو ئاویان دەکەین، کەس بەهانایانەوە نایەو رزگار ناکرێن.

دەتوانین بڵێین: ڕاناوی(مثله)دەگەڕێتەوە بۆ شتێکی زانراوی ناونەهێنراو، مەزندە کردنەکەی بەمجۆرە بێ(من مثل ما ذکرنا من المخلوقات) ئەوکاتە ئایەتەکە هەموو بارەبەرێك دەگرێتەوە بە کەشتیو حوشترو ترومبیلو تەیارەوە.

﴿إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعاً إِلَى حِينٍ﴾ وەلێ ئێمە بە دلۆڤانی خۆمان ئێوە لە وشکانیو ناودەریادا هەڵدەگرین، لە خنکان دەتانپارێزینو لەززەتو خۆشی دونیاتان بۆ بەیدەست دەکەین، تا کاتی کۆتایی تەمەنتان. کەشتی چەندێك گەورەو چەندێك تۆکمە بێ لەناو دەریای بەرفراواندا وەکوو پوشکەیەك وایە لەبەردەم ڕەشەبادا، چەندێك ناخودای کارەماو مەکینەکانی تازەو تۆکمە بن، ئەگەر ڕەحمەتی خودا نەبێ لە کاتێك لە کاتەکانی شەوو ڕۆژدا نقوم دەبێو سەرنشینەکانی دەخنکێن، ئەوانەی بە دەریادا تێپەڕبون بە بەلەم یان بە گەمێ، دەزانن دەریا چەند بێئامانەو ڕزگاربوون چەند زەحمەتو چەند دوورە، دەزانن شەپۆلەکانی چەند سامناكو عاصیفەو ڕەشەبای چەند بەهێزە. هەر دەستی ڕەحمەتو قودرەتی خودایە ئەو کەشتییە زەبەللاحە لەناو ئەو دەریا بێئامانەدا دێنێو دەباو بەسەلامەتی ڕەهای دەکا.

هەڵوێستی کافرەکان لە تەقواو خوداپەرستی

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

وێڕای هەبوونی ئەو هەموو بەڵگەو نیشانانە لەسەر هەبوونی خوداو دەسەڵاتی رەهاو رەحمەتی بێ پایانی، کەچی ئادەمیزادەکان لە حاڵەتی بێ ئاگایی‌و نەفامی‌دان، وەهۆش خۆیان نایەنەوە، واز لە بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرو گاڵتە پێکردنی ناهێنن‌و پەلە دەکەن لە هاتنی عەزاب‌و قەشمەرییان دێ بەو هەڕەشانەی لەلایەن پێغەمبەرەوە ئاراستەیان دەکرێ. بیر لە نیشانەکانی خودا ناکەنەوە، بەزەیییان بە بێنەواو هەژاراندا نایەتەوە، تۆزقاڵێك سۆزو بەزەیی لە دەروونیاندا نیە، ئەوان لەوپەڕی نەفامی‌و بێ‌ئاگاییدان. دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ئەگەر بەو پشت هەڵکردوانە بگوترێ، رو لەئایاتی خودا

وەرمەگێڕن، بترسن لەوەی ئەو عەزاب و کارەساتانەی توشی گەلە پێشینە ستەمکارەکان بووە، توشی ئێوەش ببێ، هەروا ترسی عەزابی دوامردنیشتان هەبێ، ئەگەر سوربن لەسەر کوفرو بێدینی خۆتان، ترسی عەزابی خوداتان هەبێ کە یەخەتان بگرێ و لەناوتان بەرێ، تەقوای خودا بکەن، بەڵکوو خودا رەحمتان پێ بکا، لە عەزابی خۆی بتانپارێزێ، لە تاوانتان خۆش بێ.

ئەوانە سەرڕەق و ستەمکارن، ئەگەر بەو جۆرە ئامۆژگاری بکرێن رو وەردەگێڕن، ئەگەر پێیان بگوترێ: لەخودا بترسن هیچ ترسی خودایان ناچێتە دڵەوە. ئەوان بێگوێن و رو وەرگێڕانیان هەر بەوەندەوە ناوەستێ ﴿وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ﴾ بەڵکوو ئەوان لە هەموو ئایەتێکی خودا رو وەردەگێڕن، هەر نیشانەو ئایەتێکی تەوحیدو راستیی پێغەمبەرایەتییان بۆ بێ ئیللا پشتی تێ دەکەن، نەك هەر ئەوەندەو بەس بەڵکوو رەحم و ویژدانیشیان نیە بەزەییان بەبێنەوایاندا نایەتەوە وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ﴾؟ ئەوانە رژدو چروکن، ئەگەر پێیان بگوترێ: لەو ماڵ و سامانەی خودا پێی بەخشیوی لێی ببەخشن، ئەوانەی کافرو بێبروان لە وەڵامدا دەڵێن: ئایا ئێمە ماڵ و سامانی خۆمان بدەینە کەسانێك ئەگەر خودا بیویستایە ماڵ و سامانی دەدانێ و ژیانی بۆ خۆش دەکردن.

ئەمەش کە دەڵێن: بە گاڵتەوە دەیڵێن و قەشمەری بە موسوڵمانان دەکەن، پێیان دەڵێن: ئێمە بە گوێرەی ویستی خودا هەڵسوکەوت دەکەین، کەخودا نەیەوێ ساماندار بن ئیتر ئێمە چۆن پێچەوانەی ویستی خودا بجوڵێینەوە، خودا هەژاری کردون ئێمە چۆن بمانەوێ دەوڵەمەندیان بکەین؟!

وەلێ لە راستیدا بەڵگەکەیان پوچ و بێبناغەیە، چونکە خودا: کە ماڵ و سامانی بەخشی بەیەکێك، دوایی بەشێك لەو ماڵەی بڕیاردا بۆ ئاتاجان، کەس مافی ئەوەی نیە رەخنە بگرێ، راستە ئەگەر خودا بیویستایە دەوڵەمەندی دەکردن، بەلاّم کردنی ئەو راستییە بەبەڵگە بەتاڵە. کە دەفەرموێ: ﴿مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ﴾ هەڵنانیانە بۆ ماڵبەخشین، پێیان دەفەرموێ: خودا رزق‌وڕۆژیدەرە، لە راستیدا ئەو ماڵە هی خودایەو خودا خاوەنیەتی، ئێوە وەکیلن، جا کە خاوەنی ئەصڵی فەرمانتان پێ دەکا بە بەخشین، حەق نیە ئێوە رەخنە بگرن، ئەمجار ئەگەر ببەخشن خودا بۆتان پڕ دەکاتەوە، ئەدی بۆچی نابەخشن، لەهەمان کاتدا زەمکردنی ڕژدیو بەخیلیشی تێدایە، چونکە خراپترین ڕژدیی ئەوەیە ئادەمیزاد لە ماڵ و سامانی غەیریشدا ڕژدی بکا.

ئەمجار کافرەکان خوداپەرستان و ئامۆژگاریکەران تۆمەتبار دەکەن بە گومڕاو سەرلێ شێواو، بۆیە بۆ تەواوکردنی قسەی پێشویان بە خوداپەرستەکان دەڵێن: ﴿إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ ئێوە لەوەدا کە فەرمانمان پێ دەکەن بە ماڵبەخشین، جگە لە گومڕایی لە هیچیکەدا نین، بە ئاشکرا لە ڕێبازی عەقڵ و ژیری لاتان داوە. ئەمە قسەی موشریکەکانە بە موسوڵمانانی دەیەژن، وەلێ لەراستیدا ئەوان بە هەڵەچون و خراپ حاڵی بوون، چونکە حیکمەتی خودا وا داخواز بووە: کە ئادەمیزاد جوداوازییان هەبێ لە دەوڵەمەندیو هەژاریی دا، بەویستی خۆی ماڵ وسامان دەدا بە هەندێك و لە هەندێکی دەگرێتەوە، خۆ ئەگەر خودا رزق‌وڕۆژیی بەرەهایی بدایە بە بەندەکانی، هەموو کەس ساماندار بوایەو بوغرا دەبوون، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾(الشورى:٢٧) هەر لە روانگەی

حیکمـــەتو لیزانیوبـــەئاگایی خۆیـــەوە، هەنـــدێ کەســـی دەوڵەمەنـــد کـــردوە، هەندێکیشی هەژار کـردوە، فـەرمانی بـە هـەژاران کـردوە بـە صـەبرو خـۆراگریی، فەرمانیشی بە دەوڵەمەندان کردوە بە بەخشینو شوکرانەژمێری.

موشریکەکان بڕوایان بە هاتنی رۆژی قیامەت نیە

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ
(٤٨) مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ
(٤٩) فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ (٥٠)
وَنُفِخَ فِى ٱلصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ ٱلْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ
(٥١) قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ ۗ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحْمَٰنُ
وَصَدَقَ ٱلْمُرْسَلُونَ (٥٢) إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً
وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ (٥٣) فَٱلْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ
نَفْسٌ شَيْـًٔا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (٥٤)

لەوە پێش باسـی رو وەرگێڕانـی کافرەکـانی کـرد لـە تـەقواو لـە ماڵبەخـشین، ئـەمجار بـاییس دێنێتـەوەو دەفـەرموێ: هـۆی وەرگرتنـی ئـەو هەڵوێـستەیان بـڕوا نەبونیانـە بـە زیندوبوونـەوەو پەلەکردنیانـە لـە هـاتنی قیامـەتو گاڵتـەیان پـێ

دێ،دەفەرموێ: ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ موشریکەکان لە روی عەجەلەکردن‌و گاڵتەکردنیان بە قیامەت‌و قەشمەریکردنیان بە موسوڵمانان دەڵێن: ئەم وادەو بەڵێنەی پێمان دەدەن‌و دەڵێن: گوایە قیامەت دێ، کەیەو کەنگێ قیامەت رادەبێ، ئەوە کەی ئەم وادەو بەڵێنانەتان دێنە دی؟!

پەروەردگار وەڵامی پرسیارەکەیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ﴾ چاوەڕوان ناکەن بۆ هاتنی عەزاب‌و رابوونی قیامەت جگە لە نەعرەتەو فوکردنێك بەکەڕەنای صوردا، بەو گرمە زەندەق بەرە، هەموو زیندەوەرێك دەست لە عاست دەمرێ،ئەو گرمە دونیا وێرانکەرە بە ناگەهان پەیدا دەبێ‌و پێش پەیدابوونی، ئادەمیزادەکان سەرگەرمی کڕین‌و فرۆشتن‌و قسەوباسی دونیایین، مەشغوولی خواردن‌و خواردنەوەو رەدام هێنانی کاروباری دونیایی خۆیانن، کاتێك بە خۆیان دەزانن کارەسات قەوماوەو تەمەنی دونیا تەواوە، کار لە کار ترازاوە.تۆبەو پەشیمانی سودی نیەو زەمەنی تەکلیف بەسەرچووە، ئای بۆ ئەو رۆژە داد لە چنگ ئەو تەنگانە ناگەهانە غافلگیرییە وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ﴾(الاعراف:٩٥) یان دەفەرموێ: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ﴾(الزخرف:٦٦) عیکریمە دەڵێ: مەبەست بەم(صیحة)یە فوکردنی یەکەمجارە بە کەڕەنای صوردا بۆ دونیا وێرانبوون، ئەوەی پشتگیریی ئەم رایە دەکا: ئەو ریوایەتەیە: کە ئیبنوجەریر لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ریوایەتی کردوە، دەفەرموێ: (فو دەکرێ بە کەڵەشاخی صوردا لەوکاتەدا خەڵك لە رێگاوبان‌و بازارو کۆڕو کۆمەڵ‌و مەجلیس‌و دیوەخاندا سەرگەرمی قسەو باس‌و بازرگانی‌و پلان داڕشتن‌و هەڵپەکردن بۆ دابینکردنی پێویستیاتی ژیانیانن، تەنانەت کابرا لەبازاردا خەریکی کڕینی کراسێکەو مامەڵەی دەکا، لایەکی بەدەست فرۆشیارەوەیەو

لاکەی تری بە دەستی کرپارەوەیـە، هـەردوکیان دەستیان پێوەیـەتی کـە قیامـەت رادەبێ‌و فو دەکرێ بە کەڵەشاخی صـورداو هـەموو زینـدەوەر پـێی دەمـرن. ئـاوا بە ناگـەهانی‌و گـۆزو گومـمـەت بۆیـان دێ‌و پـێش سـاتێك لـەوە ئـەوان سـەرگەرمی جیـدال‌و خـواردن‌و خواردنـەوەو هاتوچـۆو کـڕین‌و فرۆشـتن‌و روخانـدن‌و بینـاکردنن، ئەوی لە خەیاڵیاندا نەبێ هـاتنی قیامەتـەو هـیچ حیسابێکیان بـۆ نـەکردوە، لـە نکاوێك‌و لە(کن فیکون) یـەکداهەرهـەموو مـەخلوقات خـپ دەبـن‌و کـەس مـاوەی ئەوەی نیە بێتەوە ناو ماڵ‌و منـداڵی خۆی‌و وەصیەت‌و راسـپاردەیەکیان بـۆ بکـا، بە هیچ شتێك راناگاو فریـا هـیچ ناکـەوێ، چـونکە مـاڵ‌و منداڵیـشی لـە شـوێنی خۆیان بە دەردی ئەو چون‌و لەناو چون!!

بوخـاری‌و موسـلیم فەرمودەیـەکیان لـە ئـەبوهورەیرەوە ریوایـەت کـردوە" دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویـەتی: ﴿لتقـومن الـساعة وقـد نـشر رجلان ثوبهمـا، فـلا يتبايعـان ولا يطويـان ولتقـومن الـساعة والرجـل يلـيط حوضـه، فـلا يـسقي منـه، ولتقـومن الـساعة وقـد انـصرف الرجـل بلـبن لقحتـه (نعجتـه) فـلا يطعمـه، ولتقـومن الـساعة وقـد اكلتـه الى فيـه (فمـه) فـلا يطعمهـا). سـوێندم بـە خودا قیامەت رادەبێ لە حاڵێـکدا دوکـەس خـەریکی کـڕین‌و فرۆشـتنی کراسـێکن لێکیـان کردۆتـەوەو ناگەنـە ئـەوە مامەڵەکـەیان تـەواو بکـەن، فریـا ناکـەون بیپێـچنەوە، وەڵلاهـی قیامـەت رادەبـێ لـە کاتێـکدا کـابرا خـەریکی سـواغدانی حـەوزی ئاویـەتی بـۆ ئـاودانی ئاژەڵـەکانی‌و ناگـا ئـاوی لـێ بخواتـەوە(واللـە)ی قیامـەت رادەبـێ، پیـاو پیاڵەیـەك شـیری لـە مەڕەکـەی دۆشـیوە دەیهێنێتـەوە بیخواتەوە ناگا چێژی بکـا، قیامـەت رادەبـێ لـە حاڵێـکداکـابرا پـارویێکی کـردوە دەیەوێ بیبا بۆ دەمی‌و فریا ناکەوێ بیخوا.

ئەمجار قورئان خێرایی پەیدابونی مەرگ بۆ هەموو زیندەوەران باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَلا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾ کەس فریاناکەوێ راسپاردەی خۆی بە یەکێکی تر بگەیەنێ دەربارەی ماڵوسامانی، دەربارەی قەرزوقۆڵەو ئەمانەتو چۆنیەتی نەخشەو پلانی، بەڵکوو هەر بە پەیدابوونی گرمەکە، هەرکەسە لە بازاڕو دوکانو ڕێگاوباندا هەن دەمرنو کەس فریا هیچ ناکەوێ.

ئەمجار ئاماژە بە نەفخەی دووەم نەفخەی زیندوبوونەوەو رابوونی ئادەمیزاد لە گۆڕەکانیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ﴾ فوکرا بە کەڕەنای صوردا بۆ جاری دووەم بۆ زیندوبوونەوەو رابوون، لە پڕێکا هەموو مەخلوقات لە گۆڕەکانیان دێنە دەرەوەو بە هەڵەداوان دێن بۆلای پەروەردگار، بەلەزو پەلە دەکەونە رێ بۆ سارای مەحشەرو بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەو حاڵەتە دەکاو دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعاً كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ﴾(المعارج:٤٣)

ئەمجار ئادەمیزاد دەکەونە نارەحەتیو ترسوبیمێکی واوە:کە ژیانی بەرزەخو عەزابی گۆڕیان بەلاوە نوستنو ئیستراحەتە، بۆیە هاواریان لێ هەڵدەستێو ﴿قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا﴾ وتیان: ئەی ماڵوێرانو هیلاکچوو خۆمان"کێ ئێمەی دوا مردنمان لە گۆڕەکانمان راست کردەوە؟!

ئەمجار بۆ خۆیان وڵامی خۆیان دەدەنەوەو دەڵێن:﴿هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ﴾ ئەمە ئەوەیە: کە خودا وادەی پێدابووینو پێغەمبەران پێیان راگەیاندبوین، راستیشیان کردو ئەوا هاتەدی. بەم جۆرە دان بەوەدا دەنێن کە دوامردن زیندوکرانەوە، دان دەنێن بە راستگۆیی پێغەمبەران، ئەمە لە کاتێکدا بڕواکردن هیچ سودێکی نیە.

ئیبنوکەثیرو هی تریش دەفەرموون: رستەی﴿هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون﴾ وەلاٚمی فریشتەکانە بۆ کافرەکان، یان وەلاٚمی موسوڵمانانە بۆیان.[1]

ئەمجار پەروەردگار خیرایی رابوونی قیامەت رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ﴾ فو پێداکردنی کەڕەنای صور بریتییە لە دەنگێکی زۆر بەهێزو یەك گرمە دەبێ، لە پڕێکاو لە نکاوێك هەموویان زیندووبوونەوەو بە خێرایی لای ئێمە کۆبوونەوە بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە، وەکوو لو ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ.فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ﴾(النازعات:١٣-١٤) یان دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾(النحل:٧٧)

ئەمجار ئاماژە بە عەداڵەتکاریی ئەو رۆژە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَالْيَوْمَ لا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَلا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ لەم رۆژەدا: کە رۆژی قیامەتە، کەس ستەمی لێ ناکرێ، لە کردەوەی چاکەی کەس کەم ناکرێتەوە، چەندێك کردەوەکەی کەمو کەمبایەخ بێ، حیساب دەکرێ، سزاو پاداشتتان نادرێتەوە ئیللا: کە دەتاندرێتەوە بە گوێرەی کردەوەکانتان دەتاندرێتەوە، چاکە بە چاکەو خراپە بە خراپە.

---

(١) تەفسیری ئیبنوکەثیر ج٣/١٥٦١

پاداشی چاکەکاران

إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِى ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

لەوەپێش رابوونی قیامەتو زیندوبوونەوەی چەسپاند، ئەمجار لێرەدا ئەو پاداشو نازونیعمەتەی بۆ خودا پەرستانی داناوە دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةَ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ﴾ بێگومان موسوڵمانی راستو دڵسۆز لە خوداپەرستیدا، کە چوونە ناو باغەکانی بەهەشتەوە لە خەڵکی تر بێئاگا دەبن، بەهۆی لەززەت وەرگرتنو بە مرازگەیشتنیان ئاگایان لە کەس نامێنێو لە حاڵو وەزعی دۆزەخییانیان بێئاگان، ﴿هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ﴾ خۆیانو هاوسەرەکانیان لەژێر سێبەری درەختەکانیبەهەشت لەسەر تەختەو کورسی جوانورازاوە دانیشتونو پاڵیان داوەتەوە، ﴿لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ﴾ لە هەموو جۆرێك میوەیان پێشکەش دەکرێ، هەرچی بە خەیاڵیاندا بێو حەزیان لێی بێ یەکسەر بۆیان حازرە هیچ ماتڵ نابێ!

سەرباری ئەو هەموو نازونیعمەتانە ﴿سَلَامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ﴾ سڵاوێکە لێیان دەکرێ، کەلە هەموو نازو نیعمەتێك بەرزترو خۆشترە، سڵاوێك لە خودای پەروەندەو دلۆڤانەوە ئاراستەیان دەکرێ. پەروەردگار پێیان دەفەرموێ: ئەی ئەهلی بەهەشت سڵاوی منتان لێ بێ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە

بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلامٌ﴾(الاحزاب:٤٤) جـا سـلاَو کردنەکە یـان راستەوخۆ لـە خـوداوە ئاراستەیان دەکـرێ یـان بـەهۆی فریـشتەوە دەبـێ، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿وَالْمَلائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ.سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾(الرعد:٢٣-٢٤)

پاداشی تاوانباران

وَٱمۡتَٰزُواْ ٱلۡيَوۡمَ
أَيُّهَا ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٥٩﴾ ۞أَلَمۡ أَعۡهَدۡ إِلَيۡكُمۡ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا
تَعۡبُدُواْ ٱلشَّيۡطَٰنَۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعۡبُدُونِيۚ
هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦١﴾ وَلَقَدۡ أَضَلَّ مِنكُمۡ جِبِلّٗا كَثِيرًاۖ
أَفَلَمۡ تَكُونُواْ تَعۡقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِي كُنتُمۡ تُوعَدُونَ
﴿٦٣﴾ ٱصۡلَوۡهَا ٱلۡيَوۡمَ بِمَا كُنتُمۡ تَكۡفُرُونَ ﴿٦٤﴾ ٱلۡيَوۡمَ نَخۡتِمُ
عَلَىٰٓ أَفۡوَٰهِهِمۡ وَتُكَلِّمُنَآ أَيۡدِيهِمۡ وَتَشۡهَدُ أَرۡجُلُهُم بِمَا كَانُواْ
يَكۡسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوۡ نَشَآءُ لَطَمَسۡنَا عَلَىٰٓ أَعۡيُنِهِمۡ فَٱسۡتَبَقُواْ

ٱلصِّرَٰطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَٰهُمْ
عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ
﴿٦٧﴾ وَمَن نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى ٱلْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

لەوەپێش وەزعو حالی چاکەکارانی نمایش کرد، نازونیعمەتیانی لە بەهەشتدا رونکردنەوە، ئەمجار لێرەدا حالو وەزعی تاوانباران لە دونیاو قیامەتدا شی دەکاتەوە، لە قیامەتدا خودا لە موسولمانان بڕیان دەکاو دووریان دەخاتەوە، لۆمەو سەرزەنشتیان دەکا، دەیانخاتە ناو عەزابی سەختی دۆزەخەوە، لە دونیاشدازوو لەناویان نابا‌و مولەتیان دەدا، بۆ ئەوەی بیرکەنەوە، بەخۆیاندا بچنەوە پێش ئەوەی پیری و زەلیلی یەخەیان بگرێو هەرچی زانیویانە لەبیریان بچێتەوە، دەفەرموێ: ﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ لەرۆژی قیامەتدا بە کافرە تاوانبارەکان دەگوترێ: ئەی تاوانبارە بێبڕواکان، ئەمڕۆ خۆتان جیا بکەنەوە، لە موسولمانان خۆتان هەلاوێرن. یان ئەی تاوانباران" خۆتان لەناو خۆتاندا لێك جیا ببنەوە، هەر گرۆو تاقمە بە جیا خۆتان هەلاوێرن، جولەکە، فەلە، ئاگرپەرست، ئەستێرەپەرستو بتپەرستەکان،بوذییەکان، مادییەکان، مارکسییەکان، ماوییەکان، مولحیدو خودانەناسەکان...هتد هەر تاقمەو بە جیا کۆمەڵ کۆمەڵ بوەستن پرسیارتان لێ دەکرێو حیسابو لێکۆلینەوەتان هەیە. لە زۆر ئایەتی تری قورئاندا ئامارە بەو هەلاواردنە کراوە وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعاً ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ﴾(یونس:٢٨) یان دەفەرموێ:﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ﴾(الروم:١٤) یان دەفەرموێ: ﴿يومئذ يصدعون﴾(الروم:٤٣)

ئەمجار خیطابیان ئاراستە دەکریۆ لۆمەو سەرزەنشتیان دەکا، دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ ئەرێ ئەی نەوەی ئادەم" ئەوە من لەسەر زوبانی پێغەمبەرانم فەرمانم پێ نەکردن کە گوێرایەڵی شەیتان نەکەن؟ پێم نەگوتن هەرچی پێتان دەڵیۆ فەرمانتان پێ دەکا رەتی بکەنەوە؟ چونکە شەیتان دوژمنی ئاشکرای ئێوەیە، باوکتانی لە بەهەشت وەدەرنا، تووشی دەردو مەینەتی کرد، بڕیاریدا چی بۆیکرێ، هەرچی لە توانایدا هەبێ بیخاتە گەڕ بۆ گومڕاکردنی ئێوە، ئێمەش ئاگادارمان کردنەوەو ترساندمانن لەوەی شوێن ختوکەو وەسوەسەی ئەو نەگریسە بکەون.

﴿وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ فەرمانم پێکردن کە هەر من بپەرستن، بەتاکوتەنهاو بێشەریکم بزانن، گوێرایەڵی فەرمانو نەهیەکانم بن، ئەوەیە رێبازی حەقوراست. ئەوەش پەیڕەوی کردنی ئاینی ئیسلامە. بۆ لەو دوژمنە سەرسەختانەتان نەترسان؟ خۆ ﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ﴾ بێگومان شەیتان خەڵکێکی زۆری گومڕا کردوە، کاری ناشیرینی لەپێش چاو جوان کردون، کۆسپو لەمپەری بۆ داناون بۆ ئەوەی لەخوداپەرستیو یەکتاپەرستی بیانگێڕێتەوە، ئەوە بۆ عەقڵتان پەیدا نەکردو هەستتان بەو دوژمنایەتیە نەکرد؟ بۆ بەهۆش خۆ نەهاتنەوەو وازتان لە کوفرو ئیلحاد نەهێنا؟ بۆ ئەوەی ئەمڕۆ توشی ئەم نەگبەتیە نەبن! دەی مادام ئەوە هەڵسوکەوتتان بووە، ئەوە بیرو بۆچونو گوفتارو کردارتان بووە، ﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ئەم ئاگرە ئەو دۆزەخەیە: کە لە دونیادا لەسەر زوبانی پێغەمبەران هەڕەشەم پێ لێ کردون، پێغەمبەران لەو ئاگرە ترساندویانن‌و ئێوەش بەدرۆتان خستونەوە، ئەوەتا بە چاوی خۆتان ببینن، ﴿اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ بچنە ناویو سزای بە ئێشی بچێژن، بەهۆی هەڵوێستو

بیروبۆچونی دونیاتان، کە بڕواتان بە تاكوتەنهایی خودا نەبوو، زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەتان بەدرۆ دەزانی، گوێڕایەڵی شەیتان بونو بتپەرستیتان دەکرد، مەشهەدێکی ناخۆشو ترسناکە، دۆزەخ لرفەی دێو بەچاوی خۆیان دەیبینن، پێشیان دەگوترێ بچنە ناوی، تاوانەکەشیان دەستی لەسەر دانراوە، پێیان دەگوترێ: ﴿بما کنتم تکفرون﴾ بۆ ئەوەی زیاتر ریسوا بنو دڵنیا بن: کە عەزابیان کۆتایی نیە. تاوانیان کردوەو لەسەریان چەسپاوە، شایەتیان لەسەرەو ناتوانن ئینکاری بکەن، چۆن دەتوانن دان بەتاوانەکانیاندا نەنێن؟ ﴿الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ﴾ ئەمڕۆ دەمیان دادەخەینو مۆری دەکەین، متەیان لێ نایە ﴿وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ ئەندامەکانی جەستەیان دەکەونە قسەو شایەتییان لەسەر دەدەن، دەستوقاچیان چ تاوانێکیان پێ کراوە شایەتییان لێ دەدەن، دەڵێن: ئەو تاوانەمان کردوە، بۆئەو تاوانە چوین، بۆ ئەوەی بزانن ئەو ئەندامانەی جەستەیان:کە لەو دونیادا یارمەتیدەریان بوون بۆ ئەنجامدانی کارەکانیان، ئەمڕۆ شایەتییان لێ دەدەن، بۆیە بە تایبەتی ناوی دەستو قاچی هێنا، چونکە زۆربەی تاوان بەو دوو ئەندامە ئەنجام دەدرێن. هەموو هەڵمەتو پەلاماردانێك پێویستی بە دەستوقاچ هەیە، شایەتیدانی ئەندامەکانی جەستە لەسەر تاوان دیمەنێکە تا بڵێی سامناكو ریسواکەرە، نیشانەی ئەوەیە ئەوتاوانبارانە کەسایەتییان نامێنێو ئامێری جەستەی خۆی لێ دەبێتە دوژمن، هەموو ئەندامێکی جەستە بەتەنهاو بە سەربەخۆیی بۆلای خودا دەگەڕێتەوە.

ئیمامی موسلیمو نەسائیو ئیبنوئەبوحاتەم لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا بووین (ﷺ) پێکەنی، پاشان فەرمووی دەزانن بەچی پێکەنیم؟ ئێمەیش وتمان: خوداو پێغەمبەر باش دەزانن. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: پێکەنینم بە گفتوگۆی ئادەمیزاد دێ

لەگەڵ پەروەردگاریـدا،(یقول: یارب الم تجرنی من الظلم؟ قال: یقول بلی، فیقول: فانی لاجیز علی نفسی الا شاهدا منی، قال فیقول: کفی بنفسك الیوم علیك شهیدا، وبالکرام الکاتبین شهودا، قال فیختم علی فیه، فیقال لأرکانه انطقی، فتنطق بعمله، ثم یخلی بینه وبین الکلام فیقول: بعدا لکن وسحقا فعنکن کنت اناضل)[(١)]

ئەوە دیمەنەکە کۆتایی هات، زمانیان بەستراوە، دەستو قاچیان شایەتی دەدا، ئەمە حاڵو وەزعێکە هەرگیز پێی ئاشنا نەبونو چاوەڕوانیشیان نەکردوە، ئەگەر خودا بیویستایە بەشێوەیتر شایەتی لەسەر راست دەکردنەوە، بەڵاو ناخۆشی تری بەسەر دەهێنان، دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ﴾ ئەگەر بمانەوێ چاویان کوێر دەکەینو شوێنی چاویان پڕ دەکەینەوە هیچ نەبینن، رێ دەرنەکەن، ئەمجار بەو حاڵە بکەونە رێو پەلەکوتەیان بێو بیانەوێ بە رێگادا بڕۆن، جا چۆن رێ دەردەکەنو بە چ شێوەیەك رۆیشتن ئەنجام دەدەن؟! ئەوان: کە چاویان نەبێ چۆن پێشبڕکێی رۆیشتن دەکەن؟

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ﴾ ئەگەر بمانەوێ شێوەی جەستەیان دەگۆڕین، هەر لەو شوێنەی تاوانی تێدا ئەنجام دەدەن یەکسەر روخساریان دەگۆڕین بە روخساری مەیمونو بەرازو لە شوێنی خۆیان رایان دەگرین نەبۆ پێشەوە بتوانن بڕۆن نەبۆ دواوە بگەڕێنەوە،

(١) اخرجه مسلم فی الزهد والرقائق (٢٩٦٩) حدیث رقم(١٧)

﴿وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلا يَعْقِلُونَ؟﴾ کەسێك تەمەنی درێژ بکەین، دەیگێڕینەوە بۆ حاڵەتی زەبوونیو لاوازیی، هێزو توانای جەستەیی نامێنێ، ئەوە نازانن‌و بیر لە خۆتان ناکەنەوە، هەتا بەساڵا بچن‌و پیر تر بن، زەبوونی‌و لاوازیی روتان تێدەکاو هێزو توانای رۆیشتن‌و کارکردن‌و تێگەیشتن‌و فێرکردنتان نامێنێ، بە کورتی ئەگەر تەمەنیان لەوە زیاتر بکەین، ئەو تەمەندرێژی‌یە جگە لە زەبوونی‌و بێ هێزی هیچی تریان بۆ دەستەبەر ناکا، ناتوانن ئەوەی لە گەنجی‌دا روخاندویانە بە پیری‌و کەنەفتی چاکی بکەنەوە، ئەوەندەمان تەمەن درێژ کردون: کە مەودای تێفکرین‌و وردبوونەوەیان هەبێ، بیر لە سەرەنجام‌و ئاکامی خۆیان بکەنەوە، دەی بۆ بیریان نەکردۆتەوە، خۆ ئامۆژگاریی کراون‌و ئاگادار کراونەوەو ترسێنراون، هیدایەت ئامێز نەبوون، کەوابێ چەندێکی تر تەمەنیان درێژ بکەین سودی لێ نابینن‌و حاڵی خۆیان باش ناکەن، دەی کەوابێ لەوە زیاتر پێویستیان بەتەمەنی درێژ نیە، دونیا بۆ خۆی خانووی بەقاو مانەوە نیە، خانووی گۆڕان‌و گواستنەوەیە، دەی بۆچی ژیر نابن.

پێغەمبەر شاعیر نیە، خودا تاکوتەنهاو بێ هاوەڵە

وَمَا عَلَّمْنَٰهُ ٱلشِّعْرَ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُۥٓ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ
(٦٩) لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ (٧٠)
أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَآ أَنْعَٰمًا فَهُمْ لَهَا
مَٰلِكُونَ (٧١) وَذَلَّلْنَٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ (٧٢)

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَـٰفِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا
مِن دُونِ اللَّهِ ءَالِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ
نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ
إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

لەم کۆمەڵە ئایەتەدا موعالەجەی دوو بنەما لە بنەماکانی ئیمان دەکا(توحید، پێغەمبەرایەتی) سەرەتا رەوشتی شاعیریی لە پێغەمبەر(ﷺ) دوور دەخاتەوە،ئەوە دەچەسپێنێ : کە موحەممەد فێری شیعرگوتن نەکراوە، کەوابێ قورئانیش شیعر نیە. بێگومان سەرانی قورەیش دەیانزانی پێغەمبەر شاعیر نیە قورئانیش شیعر نیە، ئەوەندە گێل نەبوون نەزانن جوداوازیی نێوان شیعرو قورئان چیە، بەڵکوو ئەمە جۆرێك بو لە پروپاگەندەو شەڕی ئیعلامیی، دژیئایینی تازە بەرپایان کردبوو، لەمەش دا پشتیان بە بەلاغەتو جوانی ئوسلوبی قورئان بەستبوو، وایان لە جەماوەر دەکرد قورئانو شیعریان لێ تێکەڵاو ببێ.

ئەمجار دێتە سەرمەقطەعی دووەمی باسەکە: کەباسی خودایەتیو یەکتاپەرستیە، لە روانگەی نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی خودا بەسەر بەندەکانیدا ئەو مەوزوعە دەچەسپێنێ. دەفەرموێ: ﴿وما علمناه الشعر وما ينبغي له﴾ ئێمە پێغەمبەرمان فێری شیعر نەکردوە، بۆخۆشی شاعیر نیە، کەوابوو قورئانیش شیعر نیە، ناشگونجێ پێغەمبەر شاعیر بێ، ئەگەر هەوڵیش بدا ببێتە شاعیر بۆی ناکرێ، چونکە بە سروشتو زەوقی شیعریی نیە،

ئـارەزۆی ناکـا، پێغەمبـەرێکی نەخوێنـدەوارەو نووسـینو خوێندنـەوە نازانـێ، بـەڵکوو خـودا فێـری قورئـانی کـردوە، کـە زۆر لـە شـیعر بـەرزترەو جۆرێکـە لـە ئاخاوتنو جودایە لە شیعر، شیعر جۆرێکـە لـە قـسەو ئاخـاوتنو کـێشو سـەرەوای تایبەتی هەیە، عونصوری خـەیاڵو عـاطیفـەی بەسـەردا زاڵـە، تـا سـۆزو خـەیاڵی تێدا زۆر بێ، وێنەی جوانی تێدا بن، زیـاتر سـەرنج رادەکێـشێو لـەززەت بـە گیـان دەگەیەنێ، لە شیعری ویجدانیدا شاعیر پشت بـە فیکـرەو مـەنطیـق نابەسـتێو بـیر لە راستی وێنەکان ناکاتەوە، هەموو هـەوڵێکی شـاعیر ئەوەیـە زێـدەڕەوی بکـا لـە وەصـفو مـەدحی پیاهەڵـدراوداو سـەرنجی بیـسەرانو خوێنـەران رابکێـشێو هەستیان بهـەژێنێ، ئـەمجار چـەند لەگـەڵ راسـتیو واقیـع دا دێتـەوە یانایەتـەوە، ئەو مەبەستی شاعیر نیەو گرنگی بەولایەنە نادا.

تەنانـەت دەگـوترێ:﴿اعـذب الـشعر اکذبـه﴾خۆشـترین شـیعر ئەوەیـە لایـەنی درۆی زیاتر تێدا بـێ، هەڵبەتـە ئـەم جـۆرە شـیعرە لـە ئـایینی ئیـسلام دا پەسـند نیـەو قورئـان دژیانـەو دەفـەرموێ: ﴿وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ،أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ،وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لا يَفْعَلُونَ﴾(الشعراء:٢٢٤-٢٢٦)،شـاعیر پـشت بـە حـەقائیق نابەسـتێو سەرچـاوەی ماناکـانی زەوقو خـەیاڵی شـاعیرانەی خۆیـەتیو بێسنوور هەواپـەروازی دەکـا، هـیچ لەمبـەڕو بەربەسـت نایگرنەوە،سەیری ئەم درۆ زلە بکە لەم شیعرە کوردییەدا: کە دەڵێ:

(باڵا بەبەرزی قەد بە باریکی ئەستێرەی سیوەیل کەوتە تاریکی)

شـاعیر بـە خـەیاڵی بـەرفراوانی خـۆی ئـافرەتێکی شـۆخو زولـف پەخـشانی دروسـت کـردوە، بـالای هێنـدە بـەرزو زولفـی هێنـدە رەشو درێـژو پەخـشانن بەرزبۆتـەوە، بـەری خـۆری لـە ئەسـتێرەی سـیوەیل گرتـووە، روناکـایی لێنـاداو کەوتۆتە تاریکاییەوە. یـان یارەکـەی هێنـدە جوانـە شـۆخی لـە خـۆر سـتاندوەو

روناکایی نەماوە لە ئەستێرەی سیوەیل بداو بدرەوشێتەوە، ئەمەش مانایەکی شیعرییەو شاعیران لە کاتی زێدە رەویکردن لە پەسنی خۆشەویستەکانیان دا روناکی روخساری یارەکانیان بەسەر هی خۆردا پاساو دەدەنەوە. ئەوەتا نالی دەفەرموێ:

(لە خەوفی تەلعەتی خۆر هەر وەکوو شێت　　بە رو زەردی هەڵاتو کەوتە کێوان)

بەڵام قورئان هەواڵەکانی هەموو حەقو راستو واقیعن ئامۆژگاریو نەزیلەو حوکمو بڕیارو بەسەرهاتن، پەیڕەووپڕۆگرامی ئادەمیزادە، مایەی خۆشبەختیو کامەرانی ژیانی دونیاو قیامەتیانە، ئەخلاقیبەرزو جوان بڵاودەکاتەوە، داکۆکی لە زوڵمو ستەم دەکا، دژی رەوشتی نزمو کاری سوکایەتییە، هەرشتێك سودی هەبێ بۆ دونیاو قیامەت فەرمانی پێ دەکا، هەر شتێکیش زیانی هەبێ جڵەوگیری لێ دەکا.

ئایەتەکە بە ئوسلوبێکی بنبڕکەر ئەوەی رەتکردەوە کە قورئان شیعر بێو پێغەمبەر شاعیر بێ، ئەمەش رەتدانەوەیەکی توندە بۆ کافرەکانی قورەیش:کە دەیانگوت قورئان شیعرە یان سیحرە، بەرهەمی کاهینو کوڵەوەنانیانە،دەیانگوت موحەممەد شاعیرە یان ساحیرە، دەیانەویست بەرەنگاری قورئان ببنەوەو صیفەتی نیگای لێ دارنن و پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد بە درۆ بخەنەوە" ئاخاوتنی ئادەمیزاد دوو جۆرە (شیعرو پەخشان) قورئانی پیرۆز نە شیعرەو نە پەخشانە، بەڵکوو جۆرێکە لە ئاخاوتنی پەروەردگارونامەیەکی ئاسمانییەو قورئانە، تایبەتمەندی خۆی هەیەو لە دەسەڵاتی ئادەمیزاددا نیە کەلامی ئاوا دابنێ، لەوە پێش لە تەفسیری سورەتی(الشعراء)ئایەتی ٢٢٥-٢٢٦ دا تێڕوانینی ئیسلام بەرامبەر شیعرو شاعیرمان رون کردۆتەوە بە پێویستی نازانم لێرەش هەمان دیدو بۆچون دوبارە بکەمەوە.

پێغەمبەر(ﷺ)حەزی لێ بوو وە گوێی لە خوێندنەوەی شیعر بێ، بەڵام بۆ خۆی شیعری نەخوێندوتەوە، ئەوەی کە جار جارە بە سەر زوبانی موبارەکیدا هاتووەو لە شیعر چووە، وەکوو ئەوە دەڵێن: رۆژی غەزای حونەین سواری هێسترێکی سپی بوو هەڵمەتی بەرەو روی دوژمن بردو دەیفەرموو: (أنا النبی لا کذب – أنا ابن عبدالمطلب) لە راستیدا ئەمە بەبێ مەبەستی شیعر وتن بووە، بەبێ تەکەللوفو زۆر لەخۆ کردن بووە، بە رێکەوتو بێ مەبەستی شیعرگوتن کەلامەکە کێشێکی لە خۆ گرتووە، تەنانەت بەگوێرەی ریوایاتی راستو چەسپاو کە نمونەی شیعری شاعیرێکی پێشووی هێناوەتەوە سەرەواو کێشەکەی تێك داوەو لەسەر شێوەی شیعر نەیخوێندۆتەوە.

ئیبنوئەبوحاتەمو ئیبنوجەریر لە عائیشەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر(ﷺ) زۆر جار ئەم شیعرەی طورفەی کوڕی عەبدی بەم شێوە دەخوێندەوە:-

ستبدی لك الایام ما کنت جاهلا ویأتیك من لم تزود بالأخبار

حەزرەتی ئەبوبەکر عەرزی کرد ئەی پێغەمبەری خودا ئەم شیعرە بەو شێوە نیە کە خوێندتەوە،پێغەمبەر(ﷺ)فەرمووی: من شاعیر نیمو شیعرگوتن بۆ من نابێ، ئیبنوسەعدو ئیبنوئەبوحاتەم لە حەسانەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ:پێغەمبەر(ﷺ) نیوە شیعری(کفی الشیب و الاسلام للمرأ ناهیًا) بەم جۆرە دەخوێندەوە دەیفەرموو: (کفی بالاسلام و الشیب ناهیاً للمرأ) ئیتر: ئەبوبەکر فەرمووی: شایەتی دەدەم تۆ پێغەمبەری خودای، خودا فێری شیعری نەکردویو شیعر بۆ جەنابت نابێ.﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ﴾ قورئان جگە لەوە: کە زیکرو ئامۆژگارییەو نامەیەکی ئاسمانی رونو ئاشکرایە چیتر نیە.

هەر کەسێك تێبی بفکرێو لێبی وردبێتەوە، تێبی دەگاو سودی لێوەردەگرێ، بەرنامەی ژیانو مایەی بەختەوەرییە .﴿لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيّاً﴾بۆ ئەوەی ئەم قورئانە بترسێنێ هەر کەسێك زیندوە لەسەر روی زەوی، وەکوو لە شوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لأنذركم به و مَن بلغ﴾ یان ﴿و مَن یكفر به من الأحزاب فالنار موعده﴾ قەتادە دەفەرموێ: مەبەست بە﴿حَيّاً﴾ لێرەدا ئەوەیە دڵی زیندو بێ، چاوی دڵی بینا بێ،(الضحاك)دەڵێ: واتە عاقڵ بێ،﴿وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ بۆ ئەوەی بڕیارو حوکمی عەزاب لەسەر کافرەکان بچەسپێ، بەکورتی قورئان رەحمەتە بۆ موسوڵمانان حوججەیە لەسەر کافرەکان.

ئەمجار پەروەردگار هەندێ لە بەڵگەی تاكو تەنهایی خۆی رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَاماً فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ﴾ ئەوە ئەو موشریکانەو غەیری ئەوانیش نەیاندیوەو نەیانزانیوە: کە خودای باڵادەستو خاوەن دەسەڵات، ئەم هەموو ئاژەڵانەی بۆ بەدیهێناون، بۆی رامکردونو دەستەمۆ بوون بۆیان، دەتوانن بە ویستی خۆیان سودیان لێ وەربگرن ئەو گیانلەبەرە زەبەللاحە خاوەن هێزە (حوشتر،رەشەوڵاخ،وڵاغەبەرزە) بۆ ئادەمیزاد دەستەمۆبووەو ژێربارکراوە، بە ویستی خۆی بەکاریان دێنێ، خۆ ئەگەر خودا بیویستایە لێبی یاخی دەبوونو دەبوونە درەندەیەکی سامناكو ئادەمیزاد هەر نەیدەتوانی توخنیان بکەوێ، نە باری بۆ هەڵدەگرتو نەدەیتوانی جوتی پێ بکاو نەشیری بدۆشێو نە گالیسکەی بۆ رابکێشێ. بەڵام ئەوەتا خودا بە فەضڵو گەورەیی خۆی بۆی رامکردوینو ژێر بارمان بوون. وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ﴾ ئێمە ئەو ئاژەڵانەمان بۆ ژێربار کردونو گەردنکەچیانن، ئەی ئادەمیزادینە هەرچی بتانەوێ پێیان بکەن پێیان دەکەن، تەنانەت سەریشیان دەبڕنو گۆشتەکەیان دەخۆن، باریان لێ دەنێن، خۆتان سواریان دەبن، زەوییان پێ دەکێڵن.

﴿وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ، أَفَلا يَشْكُرُونَ﴾ هەیە بۆ ئادەمیزاد لەو ئاژەڵانە جگەلە بار هەڵگرتن بۆیانو سواربوونیانو لێخواردنیانو گەلێ سودی تر، وەکوو سود وەرگرتن لە خوری و مەرەزو کوڵکو موویان، راخەرو پۆشاکی لێ دروست دەکەن، لە شیرەکانیان دەخۆنەوە، ئەرێ ئەوە بۆ شوکرانەژمێری ئەو خودایە ناکەن: کە ئەو هەموو ئاژەڵانەی بۆ ژێربار کردونو ئەو هەموو نازونیعمەتەی بۆ لێ بەدی هێناون؟ وەلێ کافرەکان سپڵەیی دەکەن بەرامبەر ئەو نیعمەتانەو کوفرانی نیعمەت دەکەن! رۆچون لە گومڕایی داو پشتیان لە خوداپەرستی کردوەو رویان کردۆتە پەرستنی بتو صەنەم کە هیچیان بۆ ناکرێو دارای هیچیان نیە. ئەوەتا﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ﴾ جگە لە خودای مەزن چەند بتوصەنەمێکیان کردۆتە پەرستراوی خۆیان بەندایەتییان بۆ دەکەن، بە هیوان یارمەتییان بدەن، لە خودا نزیکیان بکەنەوە، شەفاعەتیان بۆ بکەن، لەتەنگانەی رۆژی قیامەت رزگاریان بکەن. بەلام لە راستیدا هیچیان بۆ ناکرێ، هیچ سودێکیان دەست ناکەوێ لە پەرستنی ئەو بتانەدا چونکە ﴿لا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ﴾ ئەو خودا درۆزنانە ناتوانن هیچ یارمەتییەکیان بدەن، بەڵکوو ئەو بتانە زۆر لەوە هیچو پووچ ترن کە بتوانن یارمەتی خودی خۆیان بدەن چ جای یارمەتی غەیری خۆیان.

ئەو بتانە نە سود بۆ پەرستشکارانیان کێش دەکەنو نە زیانیان لێ دوور دەخەنەوە، ئەوان واتە: پەرستشکاران خزمەتیان دەکەنو زیانیان لێ دوور دەخەنەوە، داکۆکییان لێ دەکەن، ناهێڵن درەندە میزیان پێدا بکەنو باڵندە جیقنەیان پێدا بکەنو منداڵە ورکە بەردیان تێبگرن،...هتد . یان: ئەو بتانە رۆژی قیامەت ئامادەی عەزابدانی پەرستشکارەکانیان دەبنو دەبنە سوتەمەنی بۆیان.

ئەمجار پەروەردگار تەسەللای پێغەمبەری خۆی دەداتەوەو هەڵی دەنێ بۆ ئەوەی: کە بە سەرپێچیکردنو ئەزیەتدانی کافرەکان دڵتەنگ نەبێ. دەفەرموێ: ﴿فَلا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ ئەی پێغەمبەر! با تۆ غەمناك نەکا بەرهەڵستکاریو بەدرۆخستنەوەیان، ئەو قسە ناهەقەیان: کە دەڵێن: ئەو بتانە خودامانن، هاوەڵی خودان، شەفاعەتمان بۆ دەکەن، یان: کە دەڵێن: تۆ شاعیری، ساحیری، کوڵەوەنانیو فاڵگرەوەی. غەم مەخۆ چونکە ئێمە نهێنیو ئاشکرایان دەزانین، ئاگامان لێیە چە دوژمنایەتیەك لە دڵی خۆیاندا دەشێرنەوەو چی ئاشکرا دەکەن، سزای سەختی دۆزەخیان پێ دەچێژنو تۆڵەیان لێدەکەینەوە.

بەڵگە لەسەر رابوونی قیامەت و چەسپاندنی زیندوبوونەوە

أَوَلَمْ يَرَ ٱلْإِنسَٰنُ أَنَّا
خَلَقْنَٰهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا
مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُۥ قَالَ مَن يُحْيِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾
قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِيٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ
﴿٧٩﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَآ أَنتُم
مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ

بِقَـٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّـٰقُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٨١﴾
إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾
فَسُبْحَـٰنَ ٱلَّذِى بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

لەوە پێش باسی تەوحیدو پێغەمبەرایەتی کرد: کەدوو بنەمای سەرەکی ئیمانن، ئێستاش دێتە سەر باسکردنو بەڵگە هێنانەوە بۆ بنەمای سێیەم کە هاتنی رۆژی قیامەتو زیندوبوونەوەی ئادەمیزادە بە چەند بەڵگەی جۆراوجۆر دەیچەسپێنێو رونی دەکاتەوە، دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الْأِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ﴾ ئایا ئادەمیزاد نەیزانیوە: کە ئێمە ئەوانمان لە تنۆکە ئاوێك دروستکردوە، بە قۆناغەکانی پەروەردەبوونو رسکاندا تێپەڕیوەو پاشان کردومانە بە ئادەمیزادێکی رێكوپێكو خاوەن هەستو عەقڵو هۆش، کەچی دەیبینی کێشەمان لەگەڵ دەکاو دەڵێ: قیامەت رانابێو زیندوبوونەوە نیە، بتو صەنەم دەکاتە هاوەڵی خودا.

(الحاکم) لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: (العاص)ی کوڕی وائیل هات بۆ لای پێغەمبەرو ئێسقانە رزیوێکی بەدەستەوە بوو وردی کردو وتی: ئەی موحەممەد! ئەم ئێسقانە رزیوە دوای ئەم پۆڵکانو رزینە، زیندو دەبێتەوە؟؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: بەڵێ: خودا ئەوەش زیندو دەکاتەوە، پاشان تۆش دەمرێنێو ئەمجار زیندوت دەکاتەوە، دوایی لەسەر ئەم بێبڕوایىو خراپکارییەت خودا دەتخاتە ناو دۆزەخەوە، ئیتر ئەم ئایەتە﴿أَوَلَمْ يَرَ الْأِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ ..الاية﴾ نازڵ بوو.

ئیبنو ئەبی‌حاتەم لە موجاهیدو لە عیکریمەو عوروەی کوڕی زوبەیرو قەتادەو سوودی، هەمان ریوایەتیان هێناوەو دەڵێن: ئەو پیاوەی ئێسقانە رزیوەکەی بە دەستەوە بوو ئوبەی کوڕی خەلەف بوو، ئەبو حەییانیش ئەمەی بەلاوە پەسەندە، هەر لەم روانگەوە موفەسسیرین فەرموویانە ئوبەی کوڕی خەلەفی جومەحی هات بۆلای پێغەمبەر (ﷺ) ئێسقانێکی رزیوی بەدەستەوە بوو، بەدەست وردی کردو وتی: ئەی موحەممەد! خودا دوای رزین‌و پۆلکان ئەم ئێسقانە زیندو دەکاتەوە؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی: بەڵێ خودا ئەوە زیندو دەکاتەوە، تۆیش دەمرێنێ‌و دوایی زیندوت دەکاتەوە پاشان دەتخاتە ناو ئاگری دۆزەخەوە.[1]

بەهەرحاڵ وەکوو زانایانی ئوصول دەفەرمون: (العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب) گرنگ گشتی وشەیەکەو ئەو بەرچاو دەگیرێ نەك تایبەتمەندیی هۆکاری نازڵبوونەکە، بەم پێیە هەرکەسێك بڕوای بە تاك‌وتەنهایی‌خودا نەبێ‌و ئینکاری زیندوبوونەوە بکا رەتدانەوەی ئایەتەکە دەیگرێتەوە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿الم نخلقکم من ماء مهین. فجعلناه في قرار مکین. الی قدر معلوم﴾(المرسلات٢٠:-٢٢) یان دەفەرموێ: ﴿انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج﴾(الانسان:٢) دەی حەق وایە ئادەمیزاد سوپاسگوزاری ئەو هەموو نیعمەتانە بێ هەمیشە شوکرانەژمێری بکا، نەك بوغرا ببێ‌و لوتبەرزیی بنوێنێ‌و بڕوای بە زیندوبوونەوە نەبێ. ئەوەتا لە

---

(١) سەیری(اسباب النزول)ی واحیدی بکە ص٢٤٦ هەروها(اسباب النزول)ی سیوطی ص٦٦٨-٦٦٩ بکە. واخرجه الحاکم فی التفسیر(باب٣٦) ص٣٦٠٦

جیاتی بڕوابوون بە زیندوبوونەوەو تاکوتەنهایی خوداو دەسەلاتی رەهای بەسەر هەموو شتێکدا رێبازێکی چەوتی گرتوەو ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَنَسِيَ خَلْقَهُ، قَالَ:مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ؟﴾ نەزیلەمان بۆ دەهێنێتەوەو دروستبوونی سەرەتای خۆی لەبیر چۆتەوە: کە لە نەبوەوە بەدیمان هێناوە لەبەلایەوە دوورو نەگونجاوە: کە خودای خاوەن دەسەلات بتوانێ جەستەی رزیوو پۆلکاو سەرلەنوێ زیندوو بکاتەوە، سەررەق‌و نەفامە، چونکە قیياسی دەسەلات‌و توانای خودا دەکاتە سەر دەسەلات‌و توانای بەندەکان، دەسەلاتی خودا لەکوێ‌و توانای ئادەمیزاد لە کوێ؟؟

﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ، وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکە سەرسەختانە بڵێ: خودا ئەو ئێسقانە رزیوە زیندودەکاتەوە، ئەو خودایەی یەکەمجار لە نەبوەوە بەدی هێناوە، هیچ نەبوە دروستی کردوە دوایی دەتوانێ‌بە هاسانی جارێکی‌تر سەرلەنوێ زیندویان بکاتەوە.خودا زاناو ئاگادارە هیچی لێ گوم نابێ، هەر شتێك چەندێك نادیارو خەفی بێ، لەناو زگی زەوی‌دا بێ، لەناو قولایی دەریادا بێ، پارچە پارچە بووبێ‌و بوبێتە تۆزو خۆڵ‌و تێکەلاو بەخۆڵ‌وورەك بووبێ خودا سەرلەنوێ زیندوی دەکاتەوە.

ئەمجار بەڵگەیەکی تر لەسەر بەتوانایی خودا دەهێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً، فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ﴾ ئەو خودا خاوەن دەسەلاتەی کە درەختی بۆ ئێوە بەدی هێناوە لە ئاو، دار رسکاوەو سەوز بووەو پێگەیشتوەو بوەتە درەختێکی خاوەن لق‌وپۆپ‌و گەلاو میوەی تەڕو تازە، دوایی ئەو دارە تەڕو ئاودارەی وشك کردوەو ئاگری پێ دەکاتەوە، لەو کاتەشدا: کەلە هەرەتی گەش‌وغادایە ئاگری تێدا شاردراوەتەوە، دەی

کەسێك ئەوە توانـاو دەسـەڵاتی بێ، هەرچی بیەوێ دەیکـاو هـیچ شـتێکی لـێ یاخی نابێ، ئـەم گۆڕانکارییـە لـە عونـصورێکەوە بـۆ عونـصورێکی تـر، بەڵگەیـە لەسەر ئـەوە: کـە مومکینـە جارێکی تـر تـەڕو تـازەیی بگەڕێتـەوە بـۆ نـاو ئـەو شـتەی کـە لـەوەپێش تـەڕو تـازە بـووەو ئێـستا وشـكو برینگـە، هەنـدێك لـە موفەسسیرین پێیان وایە: مەبەست بە ئایـەتی﴿الذی جعـل لکـم مـن الـشجر الأخضر نارا﴾ درەختـی(مـەرخو عـەفار)ە کـە لـەوڵاتی حیجـازدا هەیـە، کەسـێك بیەوێ ئاگر بکاتەوەو ئاگریشی پێ نـەبێ، دو تـەڵی سـەوز لـەو درەختانـە دەهێنـێ لێکیان دەداو ئاگریان لێ پەیدا دەبێ.

زانیـاریو زانـستی تـازە ئـەوەی دەرخـستووە: کـە ئـەو گـەرمایی‌و ئـاگرەی لەناو خۆی خەزنی دەکا، لەو کاتـەدا کـە درەختەکـە یـان روەکەکـە لەوپـەڕی تـەڕو تازەیی‌دایەو ئاودارە، ئەو ئاگرەی تێدایـە، جـا لـە کـاتی لێـك خشاندندا ئاگریـان لێ پەیدا دەبێ، وەکـوو چـۆن لـە کـاتی سـوتاندندائاگرەکـەیان لێدەردەچـێ، ئـەوە لێزانی و دەسـەڵاتو کارامـەیی پـەروەردگارە ئـەو تایبەتمەندییانـەی خـستۆتە نـاو درەختەوەو هەر خودایە دەتوانێ دوشـتی دژ بەیـەك بخاتـە پـەنا یەکـەوە، سروشـتی گەرمی ئاگرو سروشتی ساردی ئـاو لـە درەخـتدا کۆبکاتـەوەو گەشـە بکـاو سـەوز بنوێنێ، بەڵکوو لە خـودی ئـاودا عونـصوری ئـاگر هەیـەو بەشـێك لـە ئـاو ئـاگرە وەکوو لەوە پێش ئاماژەی بۆ کرا.

ئـەمجار بەڵگەیـەکی تـری سەرسـوڕهێنەرتر لەسـەر خودایـەتی‌و بـەتوانایی پەروەردگار دەهێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَـقَ الـسَّمَاوَاتِ وَالْـأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَـى وَهُـوَ الْخَلَّـاقُ الْعَلِـيمُ﴾ ئایـا ئـەو خودایـەی ئاسمانـەکانو زەوی بـەدیهێناوە، توانـای ئـەوەی نیـە نموونـەی ئـادەمیزاد دروسـت بکـاو دوای مـردن سـەرلەنوێ زینـدویان بکاتـەوە؟ بـەڵێ خـودا بەدیهێنـەرە،

ئەوپەڕی توانای هەیەو هیچی لێ عاسی نابێ، زانایی رەهای هەیەو هیچی لێ گوم نابێ، ئاسمانەکانو زەوی مەخلوقاتێکی عەجایەبو سەرسوڕهێنەرن، ئەم زەوییەی ئێمە لەسەری دەژین، مەلایین جۆرو رەگەزی تر لەگەڵمان تێیداژیان بەسەر دەبەن، ئێمە لە ئاست قەبارەی زەوی وەکوو نەبوو واینو نازانین حەقیقەتی چۆنەو چیە"" چتێکی زۆر کەمی لێدەزانین، ئەم زەوییە بەو پانوپۆڕیو زەبەلاحییەی، یەکێکە لە شوێنکەوتووە بچکۆلەکانی ئەو خۆرەی کە دایە زەمینمان بە تیشكو گەرمایی ئەو دەژی. دەی ئەم خۆرە کە زەوی لە ئاستی قەبارەیەکی بچکۆلەیە-یەکێکە لەسەد ملیۆن هەسارەو لەیەك مەجەڕڕەدا دێنو دەچن، دونیای ئێمە پێك دێنن، لە بونەوەردا چەند مەجەررەیەکی تر یان چەند جیهانێکی تری وەکوو جیهانی ئێمە هەن، ئاسمانشوناسان تا ئێستا بەدووربینەکانیان ژمارەی مەجەڕڕەکانیان گەیاندۆتە سەد ملیۆن مەجەڕڕە. چاوەروانیشن دووربینی پێشکوتووتر پەیدابێنو بتوانن مەجەڕڕەیتر کەشف بکەن، لە نێوان ئەو مەجەڕڕەی زەوی ئێمەی تێدایەو مەجەڕڕەیەکیتری جیرانی نزیکەی حەوتسەدو پەنجا ساڵی روناکیە(ساڵی روناکیش بەبیستوشەش ملیون ملیون میل مەزندە دەکرێ!)

چەندەها قەبارەی زۆر زەبەللاحی تر هەن لەو(سدم)انەی وا گومان دەبرێ ئەم خۆرو هەسارانە لەوان جیابوونەتەوەو پارچەی ئەو(سدم)انەن. ئەوانە هەموویان فەلەكو مەدارێکی تایبەتییان هەیە تێیدا هەڵدەسوڕێن، زوربەیان تەوابیعیان هەنو ئەستێرەی تر هەن سەربە ئەوانو مەدارو خولگەی خۆیان هەیە وەکوو چۆن زەوی بەدەوری خۆردا مەداری هەیە!

هـەموو ئـەو خـۆرو هەسـارانە لـەم کەونـە پانوبەرینـەدا هەڵدەسـوڕێنو هەمیشە لە جمۆجوڵدانو هـەدادانیان نیـە، ئەگـەر سـاتێك بوەسـتێن دونیـا وێـران دەبێو ئـەو قەبارانـە لێـك دەدەن. ئـەو بۆشـایییە بەرفراوانوسەرسـوڕهێنەرە ئـەو ملیۆنەها خۆرو هەسـارانە مەلـەی تێـدا دەکـەنو دەڵێـی گەردیلـەنو نـاتوانین بـە خەیاڵیش تەصەوریان بکەینو سەرنجدانیان سەر گێژ دەکا.(١)

بـە تەئکیـد..کەسـێك بتوانـێ ئـەم بوونـەوەرە بـەرفراوانو سەرسـوڕهێنەرە دروسـت بکـا، دەتوانـێ دوای مـردن ئێـوە سـەرلەنوێ زیندوبکاتـەوە، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ﴾(غافر:٥٧) یـان دەفـەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾(الاحقاف:٣٣) جـا بـۆ جەختکردنـەوە لەسـەر مانـای ئایەتـەکانی پێشوو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ دابو نـەرێتی خـودا لـە بـەدیهێنانی شـتدا هەر ئەوەندەیە پێی دەفەرموێ: ببەو دەبـێ. هـەرکاتێ ویـستی شـتێك بێتـە دی و کارێك ئەنجام بدرێ، پێی دەفەرموێ: ببە یەکسەر دێتە دیو ئەنجام دەدرێ.

دەی کەوایە ﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ،وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ پـاكو بـێ عـەیبـە ئـەو خودایـەی خاوەنیـەتی هـەموو شـتێکی هەیـەو دەسـەڵاتی رەهـای هەیـە لـە هەڵـسوڕانو بـەڕێوەبردنی بوونـەوەردا، چـونی بـوێ ئـاوا هەڵیدەسوڕێنێو بەڕێوەی دەبا، هـەر بـۆلای ئـەو، ئێـوەی ئـادەمیزاد دەگەڕێنـەوە، دوای مـردن زینـدو دەکرێنـەوەو دەچـنەوە بـەرقاپی ئـەو، ئـیتر لـە قیامـەتدا

(١) في ظلال القرآن ج٧/٣٨-٣٩

هەموو ئینسانێك بە گوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداشی دەدرێتەوە، دەسا با هەموو ئادەمیزاد بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەندایەتی بۆ ئەو خودایە بکەنو بە تاكوتەنهای بناسنو گوێڕایەڵی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بن.

بسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی (الصافات)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلصَّٰٓفَّٰتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَٱلزَّٰجِرَٰتِ زَجْرًا ﴿٢﴾ فَٱلتَّٰلِيَٰتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾
إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَٰحِدٌ ﴿٤﴾ رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ
ٱلْمَشَٰرِقِ ﴿٥﴾

ئەم سورەتە ناونراوە(الصافات)چونكە بەم سوێندە یەزدانییە دەست پێ دەكا: كە پەروەردگار سوێند بە فریشتە ریزبوەكانی دەخوا، ئەو فریشتانەی لە ئاسمانداریز دەبەستن وەكوو چۆن ئادەمیزاد لە نوێژی جومعەو جەماعەتدا ریز دەبەستن، جا ریز بەستنەكەیان لەسەر قاچ بێ وەكوو ئادەمیزاد، یان بە باڵەكانیان ریز ببەستنو دەستەونەزەری فەرمانی یەزدانیی بن، یان بە هەر شێوەیەكی تر ریز ببەستن.

ئەم سورەتە مەككییەو لە مەككە نازڵ بووو وەكوو سورەتی پێشەوەی، ئایەتەكانی كورت كورتو بەزەبرن، خێرا خێرا چەكوش ئاسا دڵو مێشكی ئادەمیزاد دەكوتێ. دیمەنەكانی زۆرو جۆراوجۆرن، كاریگەرو سەركوتكەرن، ترسێنەرو هەست هەژێنن، لە تەوەری حەساس دەدەنو بە ئاگا هێنەرن،

وەکوو باقی سورەتە مەککییەکانی تر بیروباوەڕی ڕاستوحەق لە دڵو دەروون دادەڕسکێنێ، چڵكوپۆخڵاوتی شیركو تاوان لە عەقیدە لادەبا، وەلێ بەشێوەیەكی تایبەتیو ئاڕاستەكراو لایەنێكی شیركو بیروباوەڕێكی پڕوپوچو ڕەگەداكوتراو لەناو كۆمەڵگای عەرەبی ڕۆژگاری نازڵبوونی قورئاندامو عالەجە دەكاو دەیپوچێنێتەوە، پێ لەسەر ئەو بیروباوەڕە هەڵەو خەرافیاتە دادەگرێو گەندەڵیوپووچی شی دەكاتەوە، ئەو بیروباوەڕە پوچەی: كە هەندێ لە عەرەبەكان پەیڕەویان دەكردو لە ناخیاندا جێگیر بوبوو، بیروباوەڕێكی ئەفسانەیی، پێیان وابوو خزمایەتی لە نێوان خوداو جندۆكەدا هەیە، لە ڕوانگەی ئەو بیروباوەڕە ئەفسانەییانەوە پێیان وابوو: لە ئاكامی هاوسەریەتی خودا لەگەڵ جندوكەدا فریشتە پەیدا بوون، واتە: پێیان وابوو جندوكە خێزانی خوداو فریشتە كچی خودان!! (استغفر الله، هەزار جارو زیاتریش استغفر الله!)

بۆیە لەم سورەتەدا بە توندی هێرش دەكرێتە سەر ئەو بیروباوەڕە هەڵەو بێ بناغەیەو پەردە لەسەر كرمۆڵیو پوچی ئەو ئەفسانە هەڵدەداتەوەو بە توندی دەیپوچێنێتەوە.

ئەمجار خراپی وەزعی كافرەكان لە قیامەتدا نمایش دەكا، حیوارو كێشەو جەدەلی لە نێوان ئیمانداران‌و كافران لە ژیانی دونیایان داوەبیر دەهێنێتەوە، ئەمجار ئاكامی هەردولایان ڕون دەكاتەوە، خوداپەرستان لە نازونیعمەتی بەهەشت دا بۆ هەتاهەتایە دەمێننەوە، كافرەكانیش لە دۆزەخدا بۆ هەتاهەتایە سزا دەدەرێن.

ئەمجار بەكورتیو چڕوپڕی سەرگوزەشتەی هەندێ لە پێغەمبەرانی پێشو نمایش دەكا، چیرۆكی حەزرەتی نوحوئیبراهیمو ئیسماعیلو موساو هارونو ئیلیاسولوطو یونس ﷺ دەگێڕێتەوە، وەلێ لەناو هەموویاندا چیرۆكی

حەزرەتی ئیبراهیم بە درێژی دەگێڕێتەوە، لە دوو هەڵوێستی یەکالاکەرەوەدا پێ لەسەر چیرۆکی ئەم زاتە دادەگرێ.

یەکەم لە روداوی بت شکاندنەکەدا، دووەم لەوکاتەدا کە فەرمانی پێ کراوە کوڕەکەی سەربڕێ، لە هەردو هەڵوێستەکەدا خاوەن باوەڕێکی کەم وێنە بوو، بۆیە بوەتە قودوەو رابەری ئادەمیزاد بەگشتیو پێغەمبەران بە تایبەتی. هەروەها لەم سورەتەدا سەرگوزەشتەی حەزرەتی یونس رادەنوێنێ، ئەو سەرگوزەشتە سەرسوڕهێنەرە بێوێنەیە: کە رەنگە لە مێژوودا دوبارە نەبوبێتەوە.

ئەمجار کۆتایی سورەتەکە بەوەصفکردنی فریشتەکان دەهێنێ بەوە: کە هەمیشە ریزیان بەستووە بۆ خوداپەرستیو تەسبیحاتو ئەوەش رون دەکاتەوە کە خودا پشتگیری پێغەمبەرانو خۆشەویستانی خۆی دەکا، پەسنی پێغەمبەران رادەنوێنێ و رەوشتی موشریكو ستەمکارەکانیان لێ دوور دەخاتەوە، سەرەتا تاكوتەنهایی خودا رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿والصافات صفا﴾ پەروەردگار، بەو فریشتانە سوێند دەخوا: کە بۆ عیبادەتو فەرمانبەرداری پەروەردگار، هەمیشە ریزیان بەستووە، جا ریزبوونەکەیان لەسەر قاچەکانیانە، یان باڵەکانیان ریز کردونو چاوەڕوانی فەرمان پەروەردگارن،﴿فالزاجرات زجرا﴾ ئەو فریشتانەی چەند ئەرکو فەرمانێکیان لەسەرشانەو ئەنجامی دەدەن" برێك لەو ئەرکو واجباتەیان ئەوەیە، هەورەکان تاو دەدەن بۆ ئەو شوێنەی کە خودا دەیەوێ بارانی لێ ببارێنێ، یان مەبەست بە(الزاجرات) ئەوەیە: ئادەمیزاد دەگێڕنەوە لە تاوانو سەرپێچی فەرمانی خودا بەوە: کە ئیلهامی خێر دەخەنە ناو دڵودەرونیانەوە، شەیاتینی دەرەتێنن، لە ئادەمیزادی دوور دەخەنەوەو ناهێڵن وەسوەسەو ختوکەی گومڕایی بخەنە ناو دڵیانەوە.

﴿فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا﴾ ئەرکێکی تری سەرشانیان ئەوەیە نامەی ئاسمانیی بەسەر پێغەمبەراندا دەخوێننەوە. جا سوێند بەو فریشتانە: کە ئەوە ئەرك و واجباتیانە﴿إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ بێگومان خودای ئێوە ئەی ئادەمیزادینە، ئەی ئەوانەی خیطابتان ئاراستە دەکرێ، خودایەکی تاكوتەنهاو بێهاوەڵە، پێویستە بە دڵسۆزیی بەندایەتی بۆ بکەن ﴿رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ﴾ بەدیهێنەرو هەڵسورێنەرو خاوەنی ئاسمانەکانو زەویو هەموو ئەو شتانەی تێیاندایەو لە ئاوانیاندایە لە گیانلەبەرو بێگیان، لە ئادەمیزادو فریشتەو جندۆکە، لە روەكودرەختو ئاوو هەواو مانگو خۆرو ئەستێرەو مەجەڕڕەو(سدم) لە جواتیو وردەکاریی تێیاندا...هتد

هەروەها خودای شوێنهەڵاتو شوێن ئاوابوونیشە، دەی کەوایە لە ناخەوە بڕواتان بە تاكوتەنهایی خودا هەبێ بە دڵسۆزیی بەندایەتی بۆبکەنو هەر ئەو بپەرستن، چونکە هەبوونی ئەو حەمکە مەخلوقاتە: کە ئێمەی ئادەمیزاد بەشێکی زۆر زۆر کەمی لێ دەزانین، باشترین بەڵگەیە لەسەر هەبوونو تاكوتەنهایی خوداو تواناو دەسەڵاتی. کە دەفەرموێ: ﴿ورب المشارق﴾ وشەی مەشاریق بەکۆ دەهێنێ، ئاماژە بە حەقیقەتێکی زانستیی دەکا بریتییە لەوە هەموو ئەستێرەیەك شوێنهەڵاتو شوێن ئاوابوونی هەیە، بەڵکوو هەر ئەستێرەیەك چەند شوێنهەڵاتو شوێن ئاوابوونی هەیە، تەعبیرەکە شتێکی وردی تر دەگەیەنێو واقیعی گۆی زەویمان نیشان دەدا، چونکە زەوی لە هەڵخولانی بەردەوامیدا بەرامبەر خۆر، سات دوای ساتو لەسەر هەموو پارچەکانی، شوێنهەڵاتو شوێن ئاوابوونی لێ پەیدا دەبن، هەر کە بەشێکی خۆری لێ هەڵدێ بەشێکیتری خۆری لێ ئاوا دەبێ ، هەروا بەنیسبەت هەموو ئەستێرەکانی ترەوە، ئەوکاتەی لە ئێمە دەردەکەون لە خەڵکی وڵاتانی تر ئاوا

دەبن، کەلەئێمە ئاوادەبن لە ولاتانی تر هەڵدێن. ئەمە حەقیقەتێکی زانستیەو لە سەردەمی نازڵبوونی قورئاندا خەڵکی پەییان پێ نەبردوە، بەلام قورئان ئەو کاتە ئەم حەقیقەتە زانستییەی راگەیاندوە، وا تازە بەتازە زانیاری تازە ئەو حەقیقەتەی چەسپاندوە.

رازاندنەوەی ئاسمان بە ئەستێرەکان

إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِزِينَةٍ ٱلْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَٰنٍ مَّارِدٍ ﴿٧﴾ لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى ٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ ٱلْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەڵگەیەکی تریان لەسەر هەبوونی خوداو توانا و دەسەلاتی بێ سنووری لە خۆگرتووە، لەوەپێش باسی بەدیهێنانی ئاسمانەکان و زەوی کرد، ئەمجار لێرەدا لە باسی ئەوە دەکا: کە ئەستێرەکان دوو سودی سەرەکییان هەیە، جوانکردنی ئاسمانی دونیاو رەتاندنی شەیاتینی.

دەفەرموێ: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ﴾ ئێمە ئاسمانی دونیامان رازاندۆتەوە بە جوانی ئەستێرەکان، هەرکاتێ بەشەو سەر هەڵبڕی، دەسترەنگینی و کارامەیی خودا دەبینی، ئەو ئەستێرانە دەڵێی لونلونو مروارین دەدرەوشێنەوە.

﴿وَحِفْظاً مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ﴾ ئێمە ئاسمانمان پاراستووە لە هەموو شەیتانێکی سەرکەش و یاخی، هەرکاتێ بیانەوێ قسەوباس لە عالەمی بالا بدزن، تیر ئەستێرەیەکیان تێدەگرین و دەیانسوتێنێ، بۆیە دەفەرموێ: ﴿لا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى﴾ واتە: شەیاتینی ناتوانن هەواڵ و ئاخاوتنی عالەمی بالا ببیستن، هەر لەگەڵ هەوڵی ئەوەیان دا یەکسەر تیرئەستێرەیان تێ دەگیرێ و ناتوانن توخنی بکەون. هەڵبەتە ئەم دوتایبەتمەندییەی ئەستێرەکان یان ئەو دوو سودە سەرەکییەیان لەچەند ئایەتی تریشدا ئاماژەیان پێ کراوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ﴾(الملك:٥) یان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجاً وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ.وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ.إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ﴾(الحجر١٦-١٨).

ئاسمان شوێنی شکۆمەندیو قیبلەگای خوداپەرستانە، ڕێگە نادرێ شەیاتینیو یاخیبووان بۆی سەرکەون، بۆیە﴿وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ.دُحُوراً وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ﴾ لە هەر لایەکەوە بیانەوێ بۆی سەربکەون بۆ قسە دزین، لە هەموو لایەکەوە تیرباران دەکرێن بە تیرئەستێرە، دەشکێندرێن وتارومار دەکرێن و ناهێڵدرێ توخنی بکەون و ئەو مرازەیان بێتەجێ، لە ڕۆژی قیامەتیشدا سزای سەخت و دژوارو بەردەوامیان بۆ هەیە،

﴿إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ﴾ مەگەر شەیاتینێک: کە لە هەل و فرسەتێک دا بە فڕکە قسەیێک بدزێ و بیفڕێنێ و بیدا بە گوێی کاهین و کولەوەنانیەکاندا، ئەویش خێرا تیرئەستێرەیەک(نەیازیکێک)دەکەوێتە شوێنی و جاری واهەیە پێش ئەوەی قسە دزراوەکە بگەیەنێ، تیرئەستێرەکە دەیسوتێنێ، جاری وایش هەیە بە قەزاو قەدەری خودا قسەکە دەگەیەنێتە بەرگوێی کاهینەکە. وەکوو لە فەرموودەی پێغەمبەردا (ﷺ) هاتووەو ئیبنوحیبان ڕیوایەتی کردوە: کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (ویختطف الشیاطین السمع

فیرمون فیقذفون الی أولیائهم فما جاؤوا به علی وجهه فهو حق ولكنهم یحرفونه و یزیدون)[1]

ئەوەی لای زانایانی ئیسلام چەسپاوەو جێگەی بڕوایە، ئەوەیە شەیاتینییەکان پێش ڕەوانەکردنی پێغەمبەری ئیسلام (ﷺ)کە هەوڵی قسە دزینی(ملأ الاعلی)یان دەدا جاری واهەبوە بە نیازێكو تیرئەستێرە سووتێندراونو جاری وایش هەبوە قسەیەکیان بۆ دزراوە، بەلاّم لە دوای ڕەوانەکردنی پێغەمبەری ئیسلام، لە هەموو لایەکەوە ڕێگەیان لێگیراوە، هەر کە هەوڵی ئەوە بدەن قسەیەك بدزن، خێرا بە تیرئەستێرە تیرباران دەکرێنو کارەکەیان بۆ ئەنجام نادرێ، بەمەش کە هانەو کولّەوەنانی پوچ بۆتەوەو پێغەمبەرایەتیو نیگا چەسپاوەو ئیتر بڕای بڕای جارێکی تر ڕێگەی قسە دزینیان نیەو نابێ. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿انهم عن السمع لمعزولون﴾(الشعراء:٢١٢) یان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَساً شَدِيداً وَشُهُباً.وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَاباً رَصَداً﴾(الجن:٨-٩) لە ڕاستیدا ئێمە نازانین شەیاتینی چۆن قسە لە ئاسمان دەدزن، یان چۆن هەلی بۆ هەڵدەکەوێ قسە بڕفێنێ، هەروەها نازانین چۆن بە تیرئەستێرە ڕاو دەنرێن. چونکە ئەمانە هەموویان لە ئێمە نهێنینو سروشتی ئادەمیزادیان ناتوانێ چۆنیەتی ئەو جۆرە شتانە دەرك بکا، واقیعەکە لە ئێمە نەدیوەو غەیبنییە، ئەوەی گرنگە ئەوەیە: کە شەیاتینی ناتوانن بگەنە(ملأ الاعلی) بیستنی گوفتوگۆی ئەو کۆڕو

(١) اخرج الحدیث الامام الترمذی بتمامه في التفسیر(٣٢٢٤)باب(٣٥)بەو دەقەی سەرەوە ڕیوایەتی کردوەو فەرمویەتی(حدیث حسن صحیح).

مەجلیسانەیان لێ یاساغەو رایەیان ناکەوێ توخنی ئەو جۆرە شوێنانە بکەون، کەواتە ئەو بیروبۆچوونەی کافرەکان: کە دەڵێن: لە نێوان خوداو شەیاتیتی‌دا پەیوەندیی هاوسەریەتی هەیە بێ بناغەو بێ بەڵگەیە، ئەگەر شتێك لەوانە راست بوایە، مامەڵە لەگەڵ کردنیان بە شێوەیەکی تر دەبوو

سەلماندنی زیندوبوونەوەو حەشرو نەشر

فَٱسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا
أَم مَّنْ خَلَقْنَآ ۚ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ
وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا۟ لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ ءَايَةً يَسْتَسْخِرُونَ
﴿١٤﴾ وَقَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا
أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَ ءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَٰخِرُونَ
﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا هَٰذَا
يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

وەکوو زانیمان سەرتای سورەتەکەی بە سەلماندنی هەبوونی خودای خاوەن دەسەلآت و تاك‌وتەنها دەست پێ کرد، بەڵگەی ئاشکرای لەسەر ئەو حەقیقەتە هێنایەوە، کە بریتییە لە دروستکردنی ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەی لەتاویان‌دایە، هەروەها بەدیهێنانی شوێنهەلآت و شوێن ئاوابوون، ئەمجار بە

شوێن ئەوەدا باسی زیندوبوونەوەو حەشرو نەشر دەکا. ئاشکراشە مەبەستی سەرەکی قورئان بریتییە لە چوار بنەمای سەرەکی(خودایەتی خودا، زیندوبوونەوە، پێغەمبەرایتی، سەلماندنی قەزاوقەدەر) بۆیە لێرەدا گونجاو بوو: کە پێ لەسەر بنەمایەك لەو بنەمایانە دابگیرێو بەڵگە بۆ سەلماندنی هاتنی قیامەتو زیندوبونەوە بهێنێتەوە دەفەرموێ: ﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنَا﴾ ئەی پێغەمبەر پرسیار لەوانە بکە: کە بروایان بە رابوونی قیامەت نیە، پێیان بڵێ: ئایا دروستکردنی ئەوان قورسترە یان دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی و ئەوەی تێیاندایە لە گیانلەبەرو بێگیان، لە فریشتەو شەیاتینی، لەمانگو خۆرو ئەستێرەو باقی عالەمەکانی تری ناو بوونەوەر کە ئێوەی ئادەمیزاد هیچیان لێ نازانن؟!

جا کە دروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی و ئەو تێیاندایە قورستربێ لە دروستکردنی ئەوان، بێگومان هیچ کارێکیش بۆ خودا قورس نیە- پێیان بڵێ: بۆچی لەباسی زیندوبوونەوەی دوامردنو هاتنی قیامەت سەرتان سوڕدەمێنێ؟ بۆچی بە راستی نازانن‌و گاڵتەتان پێ ی دێ ؟

ئەتۆ ئەی پێغەمبەر" چاوەڕوانی وەڵام لەوان مەکە، شتەکە ئاشکراو عەیانە، پێویست بەوەڵامدانەوەی ئەوان ناکا" پرسیارەکە بۆ ئیستینکارو سەرسوڕمانە لە حاڵو وەزعیان، لە بێئاگاییو کورتبینیو گێلی‌یان، گاڵتەکردن بە مەزندەکردنو بیروبۆچونیان.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ﴾(غافر:٥٧) یان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾(یس:٨١) ئیتر لەم روانگەوە سەرەتای دروستبوونی ئادەمیزاد رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ

لازِب﴾ ئێمە بناغەی ئەوان : کە ئادەمە لە قوڕێکی لینج دروستمان کردوە، جا: کە ئەوان لەو مادە زەعیفە دروست کراون؟ ئەدی بەچ عەقڵێك بڕوایان بە زیندوبوونەوەی دوامردن نیە. بۆچی بڕوایان بەوە نیە: کە خودا جارێکی تر لە گڵ دروستیان دەکاتەوە؟ بەکورتی ئەم جەستانە قبوولی ئەوە دەکەن گیان بچێتە ناویان، ئەگەر وا نەبوایە لەسەرەتاوە قبوولی گیانیان نەدەکرد، دەی خودای خاوەن تواناو دەسەلات دەتوانێ جارێکیتر ئەم گیانە بخاتەوە ناو جەستەکانەوە.

ئەمجار قورئان ئوسلوبەکە دەگۆڕێو دەفەرموێ: ﴿بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ﴾ پێویست بە پرسیار لێ کردن ناکا، ئەوانە گەلونەتەوەیەکی سەررەق‌وبێ‌بڕواو گێل‌و کەذابن. ئەتۆش ئەی پێغەمبەر" عەجایەب دەتگرێ‌و سەرت لە هەڵوێستیان سوڕ دەمێنێ: کە ئەوانە وێڕای ئەو هەموو بەڵگە ئاشکرایانە لەسەر بەتوانایی خودا، کەچی بڕوایان بە زیندوبوونەوە نیە. نەك هەر ئەوەندەو بەس بەڵکوو گاڵتەیان بە زیندوبوونەوە دێ‌وقەشمەرییان بەو بەڵگەو نیشانانە دێ: کە بۆیان دەهێنیەوە لەسەر بەتوانایی خودا بەسەر هەموو شتێکدا.

یان، تۆ سەرت سوڕدەمێنێ لە دەسەلات‌و توانای خوداو ئەوان گاڵتەیان بەسەرسوڕمانەکەت دێ! یان تۆ سەرت سوڕماوە لەوە: کە ئەوان ئینکاری زیندوبوونەوە دەکەن‌و ئەوانیش گاڵتەیان پێ دێ.

﴿وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ﴾ هەرکاتێ بەڵگەیەکی ئاشکراو نمایان ببینن، یان موعجیزەیەکی پێغەمبەر کە شارەزایان دەکا بۆ ئیمانهێنان‌و بڕواکردن بە زیندوبوونەوە، زۆر زێدەڕەوی دەکەن لەگاڵتەکردن‌و قەشمەری کردندا، بانگی کەسانێدیکەش دەکەن بۆ هاوبەشی‌کردنیان لە گاڵتەکردندا.

﴿وَقَالُوا: إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِين﴾ وتیان: ئەی موحەممەد! ئەو پەیامەی تۆ بۆت هێناوین‌و پێمان رادەگەیەنێ، جگە لە سیحرو جادو بەولاوە هیچیتر نیە، بۆیە گرنگی پێ نادەین‌و هەڵناخەڵەتێین، چی بڵێی گوێت بۆ ناگرین.

﴿أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابـاً وَعِظَامـاً أَإِنَّـا لَمَبْعُوثُـونَ﴾ لـە هـەموو قسـەکانت سـەیرتر ئەوەیـە: کـە دەڵێـی زیندوبوونـەوە هەیـە، ئایـا ئێمـە: کـە مـردین‌و جەستەمان بوو بە گڵ‌وخۆڵ‌و ئێسقانەکانمان رزین، تـازە جـارێکی تـر سـەرلەنوێ زینـدو دەکرێینـەوە؟﴿أَوَآبَاؤُنَا الْـأَوَّلُونَ﴾ ئایـا بـاوك‌و باپیرانمـان کـە پـێش ئێمـە مـردون‌و ماوەیـەکی دوورو درێـژ بەسـەر مردنیـاندا تێپـەڕیوە ئـەوانیش زینـدو دەکرێنەوە؟ بەراستی زیندوبوونەوەی ئەوان پتر جێگای سەرسورمانە!!!

ئەمجار پـەروەردگار وڵامیـان دەداتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿قـل﴾ ئـەی موحەممـەد پێیـان بڵـێ: ﴿نعـم، وأنـتم داخـرون﴾ بـەڵێ ئـەوانیش‌و ئێـوەش دوای مردنتان‌وبوون بەخۆڵ، زیندو دەکرێنـەوەو بـە زەلیلـی‌و ملکەچـی ئامـادەی حەشـر دەکـرێن. ﴿فَإِنَّمَـا هِـيَ زَجْـرَةٌ وَاحِـدَةٌ فَـإِذَا هُـمْ يَنْظُـرُونَ﴾ باباش بـزانن زیندوکردنـەوەیان زۆر سەهل‌وئاسـانەو چ گرانیـەکی تێـدا نیـە، بـەڵکوو زیندوبوونـەوەی مردوەکـان‌و بریتیـە لـە فـو کـردن بـە کەڵەشـاخی صـوردا، بەفەرمانی خـودا ئیـسرافیل فـوی پێـدا دەکـاو بانگیـان دەکـا بـۆ زیندوبوونـەوەو رابـوون لـە گۆڕەکانیـان، لـە پڕێکـا هـەموو ئـادەمیزاد بـە گـشتی تێکـڕا لـە گۆڕەکانیان رادەبـن‌و بەزینـدویی لەبـەر دەسـتی خـودادا دەسـتەونەزەر رادەوەسـتن‌و دەڕواننە دیمەنە سامناکەکانی رۆژی قیامەت..

ئـەمجار دەسـتدەکەن بـە سەرزەنـشتکردنی خۆیـان‌و پەشـیمانی دەردەبـڕن ﴿وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ﴾ ئەوانـەی لـە دونیـادا بڕوایـان بـە زیندوبوونـەوە نـەبوە گوتیـان"(دەڵـێن) ئـای مـاڵوێران‌و بـە هیلاکـچو خۆمـان، ئـەوە رۆژی

قیامەتەو کاتی سزاو تۆڵەیە،ئەوە کاتی سزادانو نەگبەتیمانە لەسەر ئەو کردەوانەی لە دونیادا ئەنجامان داون. هەی ڕۆڕۆ بۆخۆمانو بەفتارە چوو خۆمان.

ئەمجار فریشتە ولامیان دەدەنەوە"دەفەرموون ﴿هَـٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾ ئەمڕۆ یەکالاکەرەوەو جوداکەرەوەیە، ڕۆژی جیاکردنەوەی چاکەکارانو خراپکارانە، ڕۆژی پاداش وەرگرتنەوەو سزادانەوەیە، خراپکارو ستەمکار بۆ دۆزەخو خوداپەرستان بۆ بەهەشتی ڕازاوەو نەبڕاوە.

حاڵ و وەزعی موشریکەکان لە قیامەتداو کێشکردنیان بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە

۞ ٱحْشُرُوا۟ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَأَزْوَٰجَهُمْ وَمَا كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ (٢٢) مِن دُونِ
ٱللَّهِ فَٱهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْجَحِيمِ (٢٣) وَقِفُوهُمْ ۖ إِنَّهُم مَّسْـُٔولُونَ (٢٤)
مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ (٢٥) بَلْ هُمُ ٱلْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ (٢٦) وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ (٢٧) قَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ ٱلْيَمِينِ (٢٨)
قَالُوا۟ بَل لَّمْ تَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ (٢٩) وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ ۖ
بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَٰغِينَ (٣٠) فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُونَ (٣١)
فَأَغْوَيْنَٰكُمْ إِنَّا كُنَّا غَٰوِينَ (٣٢) فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ

﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوٓا۟ إِذَا قِيلَ لَهُمْ
لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓا۟ ءَالِهَتِنَا
لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍۭ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَآءَ بِٱلْحَقِّ وَصَدَّقَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

دوای سەلماندنو باسکردنی هەبوونی خودای تاكوتەنهاو خاوەن صیفاتی جەمالو کەمال، هەروەها سەلماندنی رابوونی قیامەتو زیندوبوونەوەی‌ئادەمیزاد، ئەمجار دێتە سەر باسکردنورانواندنی حالو وەزعی کافرەکان لە قیامەتدا: کە راپێچی ناو دۆزەخ دەکرێن، کەس فریایان ناکەوێو کەس ناتوانێ لە ئاگری دۆزەخ رزگاریان بکا، پاشان دەست دەکەن بەسەرزەنشتکردنی یەکتریو دەم تێك دەنێن، شوێنکەوتوەکان لۆمەی سەرانی پێشەوایان دەکەن، هەمووشیان لە ئێشو ئازاری دۆزەخدا دەتلێنەوەویەکسانن لە عەزابدا، چونکە هەردولایان پشتیان لە بانگەوازیی هەلکردووەو یەکتاپەرستییو حەقخوازییان رەتکردۆتەوە، بوختانیان بۆ پێغەمبەر کردوەو بە شاعیرو ساحیریان دەزانی. دەفەرموێ: ﴿احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ. مِن دونِ اللهِ﴾ رۆژی رەستاخێز پەروەردگار فەرمان دەکا بە فریشتە: کە موشریکەکانو هاوسەرو هاوێنەو هەوالەکانیانو پەرستراوەکانیان کۆبکەنەوە، ئەم سێ جۆرە کەسانە(ستەمکارو خێزانو هەوالەکانیانو بتو صەنەم)ەکانیان راپێچی دەشتی مەحشەر بکەن، ئەمەش بۆ زێدە خەجالەتیو پەشیمانیو سەرکۆنە کردن. کە دەفەرموێ: ﴿أحشروا﴾ خیطابی‌خودایە بۆ فریشتەکان، یان خیطابی هەندێکیانە بۆ هەندێکیان . موشریکەکانو هەوا خواهانیانو شوێنکەوتوانیان لە کوفرو بێدینیدا، یارمەتیدەرانیان لە بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەراندا، هەڤالە شەیاتینیەکانیان هەر هەموو ریز

دەکرێن. هەموو کافرێك دەخرێتە پێڕی شەیتانەکەیەوە، پیاوکوژان بە جیاو زیناکەران پێکەوەو سودخۆرەکان لەتەك یەکدا، مەیخۆرەکان بەجیا...هتد ئاواو بەو جۆرە هەرتاقمە ستەمکارێك کۆمەڵ دەکرێن‌و سەرژمێر دەکرێن ئەمجار پەروەردگار فەرمان دەردەکاو دەفەرموێ:

﴿فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ﴾ شارەزایان بکەن بۆلای دۆزەخ با هەر زو بزانن: کە دۆزەخین‌و بۆ ئەوێ ڕەوانە دەکرێن ئەمەش بە مەبەستی زێدە گاڵتەپێکردن‌و ریسوابوون. ﴿وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُولُونَ﴾ لە وێستگە رایان بگرن بۆ حیساب‌و لێکۆڵینەوە، رایان بگرن با پرسیاریان لێ بکرێ دەربارەی عەقیدەو کارو گوفتاریان: لە دونیادا،

لە فەرمودەیەکدا تیرمیذی‌لە ئیبنوعەبباسی ریوایەت کردوە، دەفەرموێ: (لا تزول قدما ابن آدم يوم القيامة من عند ربه حتى يسأل عن خمس: عن عمره فيم أفناه؛ وعن شبابه فيم ابلاه، وعن ماله من اين اكتسبه وفيم أنفقه، وماذا عمل فيما علم) لە رۆژی قیامەتدا هیچ ئادەمیزادێك پێی کلا ناکا هەتا لە پێنج شت پرسیاری لێ نەکرێ" لە تەمەنی لەچیدا صەرفی کردوە، لە گەنجی چۆنی بەسەربردوە، لە ماڵ‌وسامانی چۆنی پەیدا کردوەو لەچیدا خەرجی کردوە، دەربارەی ئەو زانیارییەی خۆی چۆنی کارپێکردوە.

ئەمجار بۆ زێدەلۆمەکردن‌و سەرکوتانەوەیان پێیان دەگوترێ﴿مالكم لا تناصرون﴾ ئەوە چیتانە بۆ یارمەتی یەکتری نادەن؟ئەوە بۆ وەکوو لە دونیادا کۆمەکیتان بە یەکتر دەکرد ئێستا نایکەن؟ ئەوە هەمووتان خڕبوونەوەو پێویستتان بە یارمەتی‌و کۆمەکی یەکتر هەیە، خودا درۆزنەکانی خۆشتان لەتەکدایە!؟!

هه‌ڵبه‌ته ئه‌وان ولاّمیان نیه‌و مته‌قیان بۆ ناکرێ، ترس‌و دیه‌نی عه‌زاب، بێ به‌ڵگه‌یی‌ومایه‌پوچی وای لێکردون قسه‌یان بۆ نه‌کرێ !! قسه‌ی چی بکه‌ن هیچیان به ده‌سته‌وه نیه بیلێن.

﴿بل الیوم مستسلمون﴾ به‌ڵکوو ئه‌وان ئه‌مرۆ گه‌ردنکه‌چی فه‌رمانی خودان، بێ گوێی ناکه‌ن، تۆزقالێك سه‌رپێچی ناکه‌ن، چونکه هیچ مه‌جالێکیان نیه‌و هیچیان بۆ ناکرێ. عابیدو مه‌عبود چون یه‌کن له زه‌لیلی‌و بێ‌به‌ڵگه‌یی‌دا.

ئه‌مجار سیاقه‌که جارێکی‌تر ده‌که‌وێته‌وه سه‌ر رانواندنی سه‌رگوزه‌شته‌یان“ دیه‌نی به‌یه‌کاچون‌و ده‌مه‌ده‌مێیان نمایش ده‌کاو ده‌فه‌رموێ: ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ شوێنکه‌وتوو سه‌رانی کوفر(تابیع‌و مه‌تبوع) روده‌که‌نه یه‌کتری‌و ده‌م تێك دده‌نێن‌وده‌که‌ونه پرسیار لێك کردن“ پرسیاری لۆمه‌و دژایه‌تی‌و لێك دورپۆمبوون،﴿قالوا﴾ژێرده‌سته‌وشوێنکه‌وتوان به سه‌رۆك‌و ملهوره‌کانیان ده‌ڵێن: ﴿إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ﴾ ئێوه ده‌هاتنه وێزه‌مان لای خێرو چاکه‌تان لێده‌گرتین، یان به‌هێزو زۆرداری له‌کاری خێر مه‌نعتان ده‌کردین تا تووشی ئه‌م سزاو عه‌زابه‌تان کردین.

وه‌کوو له‌ئایه‌تێکی تردا له‌وکاته‌دا: که‌له‌ناو دۆزه‌خدان برێك له جیدال‌وکێشه‌کانیان راده‌نوێنێ‌و ده‌فه‌رموێ: ﴿فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعاً فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيباً مِنَ النَّارِ.قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا: إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ﴾(غافر:٤٧-٤٨) ئیتر تاوانباران دێنه قسه‌و ده‌یانه‌وێ تۆمه‌تی گومراکردنی شوێنکه‌وتوانیان له‌خۆیان دوور بخه‌نه‌وه، ژێرده‌سته‌کان خۆیان بکه‌نه به‌رپرسیار﴿قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ سه‌رانی کوفرو ملهوران وتیان: (ده‌ڵێن)به‌ڵکوو ئێوه بۆ خۆتان ئاماده‌ی ئیمان هێنان نه‌بوون، خۆتان به ویستی خۆتان پشتتان له بانگه‌وازیی

حەق هەڵکرد، دڵو دەروونتان ئامادەباشیی ئیمانهێنانی تێدا نەبوو، ئێمە سووچمان چییە؟ ئێوە موسوڵمان نەبوونو ئێمە ژێوانتان بکەینەوە، هەر لەسەرەتاوە ئامادەباشی ئیمانهێنان نەبوون.

﴿وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْماً طَاغِينَ﴾ ئێمە بەڵگەیەکمان بەدەستەوە نەبوو، هێزو توانایەکی وامان نەبوو بتوانین بەزۆرەملێ کافرتان بکەین، بەڵکوو بۆخۆتان گومڕاو طاغی بوون، لە کوفرو بێدینیدا زێدەڕەویتان دەکرد، بۆیە بە قسەی ئێمەتان کردو وازتان لە ئایینی حەق هێنا، رۆڵی ئێمە تەنها بانگەوازیکردنتان بووە بۆکوفر، ئێوە بە ویستی خۆتان بەپیرمانەوە هاتوون.

﴿فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ﴾ لەسەر ئێمەو ئێوەش بڕیاری پەروەردگار چەسپاوەو بڕاوەتەوە، قسەی پەروەردگار: کە فەرموویەتی: ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾(ص:٨٥) ئەوەی خودا هەڕەشەی پێ لێ کردوین توشمان دێو یەخەمان دەگرێ، هەردولامان بەتابیعو مەتبوعەوە دەچینە ناو دۆزەخەوە.

﴿فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ﴾ ئێمە ئێوەمان گومڕا کردوە، بانگەوازمان کردون بۆ گومڕابوونو ئێوە بە پیرمانەوە هاتن، بەڵێ راستە ئێمە گومڕاکەر بوین .

دوای ئەو دەمەدەمێو کێشەو تێك هەڵچوونە، پەروەردگار چەسپانی عەزاب بۆ هەموویان رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ هەموویان بەتابیعو مەتبوعەوە بەژێردەستەو سەرانیانەوە، لە چوونە ناو دۆزەخەوە، لە عەزابدانو ریسوابووندا هاوبەشنو ئاگر لە خۆیان دەگرێوهەرکەسە بە گوێرەی کوفرو بێدینی خۆی، لە ژیانی دونیایدا سزا دەدرێ.

﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ﴾ ئێمە بەو جۆرە سزای موشریكو تاوانباران دەدەینەوەو هەرکەسە بە ئەندازەی کردەوەی خۆی سزا دەدرێ. هۆی

عەزابدانیان بەو شێوە گشتگیرییە ئەوەیە:﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ﴾ ئەوانە لە ژیانی دونیایاندا ئەگەر بانگ بکرانایە بۆ یەکتاپەرستی، داوای شایەتومانیان لێ بکرایە، لوتبەرزییان دەنواند، پشتیان لە بانگەوازیکەر هەڵدەکردو وەکوو موسوڵمانان نەیاندەگوت (لااله الا الله، نشهد ان محمدا رسول الله) بەڵکوو بەردەوام دەبوون لەسەر بتپەرستیو هاوەڵدانان بۆخودا.

﴿وَيَقُولُونَ أَإِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ﴾ دەیانگوت ئایا دەکرێ ئێمە بە قسەی شایەرێکی شێت، واز لە عیبادەتکردنی خوداکانی خۆمانو پەرستراوی باوكو باپیرانمان بهێنین؟ دەگونجێ بە قسەی موحەممەد: -کە هەرچی دەیڵێ: ئەفسانەو خەیاڵپلاوە ، قسەکانی تێکەڵوپێکەڵنو هیچی بەسەر هیچەوە نیە- پشت لە ئایینی باوكو باپیرانی خۆمان بکەین؟؟

ئیتر پەروەردگار رەددی دانەوەو بە درۆی خستنەوەو فەمووی: ﴿بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ﴾ بەڵکوو پێغەمبەر، هەرچی هێناویەتی حەقەو حەقیقەتە، بە حەق ناردویەتیو بە حەق هاتوەو حەقی بۆ هاتوەو حەق بۆی هێناوە، هەرچی شەریعەتی هەیە هەمووی راستو پوختو حەقە. یەکتاپەرستییە، پشتگیری پێغەمبەرانیپێش خۆی دەکا. وادەو بەڵێنی، مزگێنیو هەڕەشەی هەمووی راستن، لە بنەمای ئاییندا لەگەڵ هەموو پێغەمبەران یەك دەگرێتەوە. قورئانی هێناوە بەرنامەی ژیانە، بانگەوازیی یەکتاپەرستی دەکا، ئەدی چۆن بە شاعیری لەقەڵەم دەدەنو حاڵەتی شێتی وەپاڵ دەدەن؟؟!

پاداشی موسوڵمانان و سزای کافران

إِنَّكُمْ
لَذَآئِقُواْ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾
فَوَٰكِهُ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ
﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَآءَ لَذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ
﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ
ٱلطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ
بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾
يَقُولُ أَءِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا
لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَٱطَّلَعَ فَرَءَاهُ فِي سَوَآءِ
ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَٱللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي

لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا
ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾
لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ ٱلْعَٰمِلُونَ ﴿٦١﴾

لە ئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار باسی هەڵوێستی کافرەکانی کرد: کە چۆن فیکرەی یەکتاپەرستییان رەتکردەوە. دژایەتی‌و ئینکاریکردنی پەیامی پێغەمبەرانیانی گێڕایەوە، ئەمجار سیاقی کەلام لە غائیبەوە دەگۆڕێ بۆ شێوەی موخاطەب‌و بەم بارلێگۆڕینەش چەند مەبەستێکی‌بەلاغی دەپێکێ، ئەوە رون دەکاتەوە: کە گفتوگۆی شوێنکەوتوان‌و سەرانی کوفرو ئیلحاد بێهودەیە، لەو رۆژەداهەرچی بکەن‌و هەرچی بڵێن بێ سودو بێ‌ئاکامە، عەزاب هەردو تاقم دەگرێتەوە، سزاو تۆڵەستاندنەوە دادوەرانەیەو بە گوێرەی کردەوەو بیروباوەڕی دونیایانەو بە ئەندازەی گەردیلەیەك ستەمیان لێ ناکرێ. پاشان بەندە راستاڵەکان لەو بڕیارو ئاکام‌و سزایانە چەرت دەکاو باسی نازو نیعمەتی هەمیشە نەبڕاوەی ئەوانیش رادەنوێنێ.

سەرەتا دەربارەی بڕیاری دادوەرانەی بۆ کافرەکان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ﴾ بێگومان ئێوە ئەی بێ‌بڕواو ستەمکاران" لە ژیانی دونیاتاندا سزای بە ئازار دەچێژن، دەخرێنە ناو دۆزەخەوەو بۆ هەتاهەتایە دەسوتێندرێن. لەمەشدا هیچ ستەمێکتان لێناکرێ‌و کردەوەی خۆتانە دێتەوە رێگاتان،﴿وما تجزون الا ما كنتم تعملون﴾ ئێوە هەر بە گوێرەی کردەوەی دونیاتان سزاتان دەدرێ‌و تۆزقاڵێك ستەمتان لێ ناکرێ. ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ وەلێ بەندە راستاڵەکانی خودا" ئەوانەی بەدڵسۆزی بەندایەتی

خودایان کردوەو یەکتاپەرستو کردەوە پەسەند بوون، ئەوانە پەلکێشی ناو ئەو سزایە ناکرێنو لێی دورن، ئەو حیسابولێکۆڵینەوە سامناکەیان لەگەڵدا ناکرێ چاوپۆشی لە وردە تاوانیان دەکرێو گوناهی گەورەشیان نیە، سەرفرازو رزگاربووی ئەو رۆژەنو لەناو رەحمەتی خودادان!!

﴿أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ﴾ ئەو بەندە راستاڵو خوداپێداوانە، رزقورۆژی نایابو دیاریکراویان هەیە، رزقورۆژییەك لە خوداوە دیاریکراوە، جوانیو خۆشیو بەردەوامیی ئاشکرایە،﴿فواكه وهم مكرمون﴾ میوەی جۆراوجۆریان دەدرێتێو لەبەزەتی لێ وەردەگرن، لە هەمان کاتدا رێزیان لێ دەگیرێو بە چاوی رێزەوە سەیریان دەکرێ. ئەم رزقورۆژی-و میوەجاتە﴿في جنات النعيم﴾لەناو باغەکانی بەهەشتدا بۆیان دەستەبەر دەبێ، ﴿على سرر متقابلين﴾ ئەوان لەسەر کورسی بەرامبەر یەك دادەنیشنو پاڵ دەدەنەوە، سەیری یەکتری دەکەنو بە پێکەنینو روخۆشیەوە بۆ یەکتر دەڕوانن.

﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾ دەگێردرێ بەسەریاندا لەپیاڵەو پەرداخی نایابدا مەی رەوان، شەرابەکە کانیەو هەڵدەقوڵێو بەبێ برانەوە هەردێو وشکایی نایە. ﴿بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ﴾ مەیەکە رەنگی زۆر سپیەو تامی خۆشو بۆنی دەمارشێلە، ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ﴾ مادەیەکی تێدا نیە عەقڵ بەرێ، تاڵو تفت نیەو بۆگەنی لێ نایە، خوێن تێك ناداو سەر نایێشێنێو گەدە خراپ ناکا، لە هەموو شتێکدا پێچەوانەی شەرابی دونیایە.

وێڕای ئەم هەموو نازونیعمەتانە﴿وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ﴾ لەلایان هەن، هاوسەری پاكوخاوێنی داوێنپاکی وەها: کە هەر سەیری مێردەکانیان دەکەن، جگە لە هاوسەرەکانیان کەسێتریان ناوێ، چاوجوانو

چاوگەورەو شۆخ‌وشەنگن ﴿كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ﴾ رەنگی پێستو دیمەنیان دەڵێی هێلکەی پارێزراوو پاك راگیراوو دەست لێ نەدراون، بێگومان ئەم جۆرە رەنگە سپی سفتە مەیلەو زەردە جوانترین رەنگ‌و شێوەیە بۆ ئافرەت.

جارجارەو بۆ زێدە خۆشی‌و عوشرەت، پەنا بۆكۆبوونەوەو بەیەكتر گەیشتن دەبەن ﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ هەندێكیان لە حاڵی خواردنەوەو كۆبونەوەو كۆڕو مەجلیس‌داڕو لە یەك دەكەن‌و دەكەونە پرسیار لێك كردن" پرسیار لە یەكتر دەكەن دەربارەی ژیانی دونیایان، بیرەوەری رابوردویان وەبیر یەكتری دەهێننەوە. بەمەش نازونیعمەتی بەهەشتیان زیاتر لا خۆش دەبێ، ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ .يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ﴾ یەكێك لە بەهەشتیەكان گوتی: (دەڵێ)ئەمن لە دونیادا هاوەڵێكم هەبوو، كافرو بێ‌بڕوا بوو، زیندوبوونەوەی بەلاوە ئەفسانە بوو، پێی دەگوتم‌ئایا: كە ئێمە مردین‌و بووینەوە بە خۆڵ‌و ئێسقانمان پۆلكا، ئایا جارێكی دی زیندو دەكرێینەوەو حیساب‌و لێكۆڵینەوەمان لەگەڵ دەكرێ دەربارەی كردەوەی ژیانی دونیامان؟؟ بێگومان ئەوە شتێكی محاڵەوشتی وەها هەرگیز رونادا. ئایا بڕوا بە خەرافاتی ئاوا دەكەی؟!

جا لەو كاتەدا: كە ئەو سەرگورشتەی هاوەڵەكەی دەگێڕێتەوەو لەگەڵ هاوەڵەكانی بەهەشتی‌دا سەرگەرمی عەیش‌ونۆشن، بە دڵی‌دا دێ: كە باس‌وخواسێكی هاوەڵەكەی دونیای بزانێ‌و سەرەنجامی چۆنە؟ هەڵبەتە بە گوێرەی حاڵ‌و وەزعیش دەزانێ كە جێگای دۆزەخە، ئیتر هاوەڵە بەهەشتیەكانی بانگ دەكا بۆ ئەوەی لەگەڵی‌دا لێی بڕوانن‌و بیدۆزنەوەو شوێن‌و جێگای لە دۆزەخدا ببینن.﴿قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ؟﴾ وتی: ئایا ئێوە دەتانەوێ ئەو هاوەڵەی دونیام بدۆزینەوە؟ وەرن لەگەڵما با سەیری ناو دۆزەخ بكەین بۆ ئەوەی شوێن‌و جێگای ببینن بزانین چۆن سزا دەدرێ.

﴿فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ﴾ کابرای موسولمان لە بەهەشتەوە سەیری ناو دۆزەخی کرد، هاوەڵەکەی لەناوەڕاستی دۆزەخدا دۆزیەوە، بە توندی سزا دەدرێ، ﴿قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ﴾ کابرای موسولمان بە هاوەڵە کافرەکەی گوت: ئای بەدبەخت" بە خودا خەریکبووی منیش وەکوو خۆت ماڵوێران بکەی، نزیك بوو گومڕام بکەی، ﴿وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ﴾ خۆ ئەگەر ڕەحمەتو فەضلیخودا نەبوایەو ئەو لە گومڕایی دوری نەخستمایەوە، هیدایەتی نەدامایە بۆ ڕێبازی حەقو خوداپەرستی، ئێستا لەگەڵ تۆدا ئامادەی ناو ئاگر دەکرامو بە دەردی تۆ دەچوم!

کابرای موسولمان کە ئەو نیعمەتانەی بەهەشت رادەنوێنێو ئەو قسانە ئاڕاستەی هاوەڵەکانی دەکا، بە مەبەستی (تحدث) بە نیعمەتەکانی خودایەو دەربڕینی ڕەزامەندیی لە حاڵو وەزعی خۆیو سەرزەنشتکردنی کابرای دۆزەخی هاوەڵەکەی دونیایەتی، بۆ ئەوەی زیاتر ئازاری بگا.

ئەوجار هەر بۆ زێدە غەمناککردنی هاوەڵە دۆزەخییەکەی دەڵێ: ﴿ان هذا لهو الفوز العظيم﴾ بێگومان ئەم تازو نیعمەتەی ئێمە تێیدان، ئەم خۆشیو لەززەتە بۆ ئێمە دەستەبەر بووە، بەمرازگەیشتنێکی مەزنەو ژیانێکی خۆشو نەبڕاوەیە، بە تایبەتی نیعمەتی ڕەزامەندیی خودا: کە لە ، ژوور هەموو نیعمەتەکانەوەیە.

ژیانێکە نەمان روی تێ ناکاو ترسی بڕانەوەی نیەو مردنی بە شوێندا نایە، بە ئازارو ئەشکەنجە لێڵ نابێو نەخۆشی تێ ناکەوێ.

﴿لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ﴾ با بۆ بەدەستهێنانی ئەم ژیانە خۆشو نەبڕاوەی قیامەت کارگەران لە دونیادا هەوڵبدەنو تێبکۆشن. ئەو نازو نیعمەتانە شیاوی ئەوەن ئادەمیزاد پێیان کەیف خۆش بێ، تەمەنی خۆی لە پێناو دەستەبەرکردنیاندا خەرج بکا.

ئەم رستەیەش وێدەچێ لە قسەی کابرای موسوڵمان بێ لەوانەشە قسەی فریشتەکان بێ، دەشگونجێ فەرموودەی خودای مەزن بێ ئاڕاستەی بەندەکانی بکا، بەم جۆرە پێیان بفەرموێ،باسو وەصفی نازو نیعمەتی بەهەشتتان گوێ لێ بوو دەی با کارگەران بۆ دەستەبەرکردنی ئەو ژیانە خۆشە لە هەوڵو تێکۆشاندا بن.

سزای ستەمکاران و جۆرەکانی عەزاب لە دۆزەخدا

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ
ٱلزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَٰهَا فِتْنَةً لِّلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ
تَخْرُجُ فِىٓ أَصْلِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُۥ رُءُوسُ ٱلشَّيَٰطِينِ
﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَءَاكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ
عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا۟ ءَابَآءَهُمْ ضَآلِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾
وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم
مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾
إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

ئوسلوبی قورئان وەهایە زۆرجار: کە باسی شتێك دەکا، دژەکەشی دەهێنێ، باسی موسوڵمان بکا باسی کافریش دەکا، لە قیامەت بدوێ، باسی دونیاش دەخاتە ڕو. جا هەر لەم روانگەوە کە لەوە پێش باسی حاڵو وەزعی خوداپەرستانی کردو حاڵو وەزعی ناو بەهەشتیانی رون کردەوە، لێرەدا باسی دۆزەخیانیش نمایش دەکاو حاڵو وەزعیان لەناو ئاگردا رادەنوێنێ دەفەرموێ: ﴿أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ؟﴾ ئایا ئەو نیعمەتانەی بەهەشت باشترو خۆشترن یان داری ژەقنەموت؟ ئایا خواردنو خواردنەوەی ناو بەهەشت خۆشترە یان تامی درەختی ژەقنەموتی ناو دۆزەخ؟ ئەمەش جۆرێکە لە گاڵتەپێکردنو ریسواکردنی دۆزەخیان.

﴿إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ﴾ ئێمە ئەو درەختەمان کردوە بە تاقیکردنەوە بۆ ستەمکاران، ئەوەبوو هەبوونی درەختی لەو جۆرەیان بە درۆ زانی و پێیان درۆ بوو، وتیان: چۆن درەخت لەناو دۆزەخدا دەبێ، ئەی چۆن ئاگر نایسوتێنێ؟ هەر درەختێك لەناو ئاگردا بێ دەسوتێ. ئەمەشیان لە نەفامیەوە بوو، پێیان وانەبوو شتێك هەبێ درەخت بێو قبووڵی سوتان نەکا. ئەوەیان بەرچاو نەگرتبوو: کەسێك بتوانێ ئادەمیزاد دروست بکاو لەناو ئاگردا بژی باشتر دەتوانێ درەخت دروست بکا لەناو ئاگرداو نەسوتێ.

ئـەمجار چـۆنیەتی درەختـی ژەقنـەموت دیـاریی دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾ ئـەوە درەختێکـە لـە بنـی دۆزەخدا دەڕوێو لقوپـۆپی بـەرز دەبنـەوە، ﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ بەرەکـەی هێنـدە ناشـیرینو نەکلەوەتـە دەڵێـی سـەلکە شـەیاتینین، سـەلکە شـەیاتینی چـەند ناشـیرینن بەروبومـەکانی ئـەو درەختـەش ئەوەنـدە ناشـیرینو دزێـوە، ئەمـە شوبهاندنی شتی حیسـسیو هەسـت پێکـراوە بـە شـتی خـەیاڵیو نادیـار، زاراوەی عەرەبو خەڵکی تریش وایە: هەر شـتێك ناشیرین بـێ دەیـشوبهێنن بـە جندۆکـەو شەیاتینی، هەروەکوو چۆن روخساری جـوان دەشـوبهێنن بـە فریـشتە، هەرکەسـێك جـوان بـێ دەڵـێن: دەڵـێی فریـشتەیە. ئافرەتـە میـصریەکانی زولـەیخا بـانگی کردبوون بۆ وەتاغی خۆی کـە حـەزرەتی یوسـفیان بینـی وتیـان:﴿ما هـذا بشرا، ان هذا الا ملك كريم﴾(يوسف:٣١)

﴿فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ﴾ بێگومـان ئـەو دۆزەخییانـە بـە ناچاری لەبەری تفتو تاڵی ئەو درەختە دەخـۆنو گـەدەی خۆیـانی لـێ پـڕ دەکـەن، چـونکە هیـچی تریـان دەسـت ناکـەوێ بیخـۆن، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفــەرموێ: ﴿لـيس لهـم طعـام الا مـن ضـريع. لايـسمن ولا يغـني مـن جوع﴾(الغاشية:٦-٧) ئەمەیـە خـۆراكو میـوەی دۆزەخییـەکان. لـەبارەی تفـتو تـاڵی بەری درەختـی ژەقنەموتـەوە.. ئیبنـو ئـەبی حاتـەمو تـیرمیـذیو نەسـائیو ئیبنـو ماجـە لـە ئیبنوعەبباسـەوە فەرمودەیـەکیان ریوایـەت کـردوە، دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەم ئایەتـەی خوێنـدەوەو فـەرمووی: (اتقـوا الله حـق تقاتـه، فلـو ان قطـرة مـن الزقـوم قطـرت فـی بحـار الـدنيا لأفـسدت علـى أهـل الارض معايـشهم، فكيـف بمـن يكـون طعامـه؟)خۆتـان لـە عـەزابی خـودا بپـارێزن، خۆتـان دوچـاری دۆزەخ مەکـەن، ئەگـەر دڵۆپێـك لـە ژەقنـەموتی دۆزەخ بکەوێتـە نـاو دەریاکانـەوە، ژیان لە زیندەوەرانی دونیادا دەشێوێنێ، دەسا دەبـێ حـاڵی ئەوانـە چـۆن بـێ: کـە ژەقنەموت خواردەمەنی سەرەکییانە.

﴿ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْباً مِنْ حَمِيمٍ﴾ ئەمجار ئەو دۆزەخییانە دوای ئەوەی گەدەیان لە ژەقنەموت پڕ دەکەن، ئاوی کولاّتوویان بە قورگیدا دەکرێ، ئاوێکی ناپوختەو کولاّتو لە هەموو رویەکەوە زیانبەخش‌و ناخۆش. ئەمجار بەلای ناخێریان ئەو سفرەو خوانە بەجێدێلن، بۆکوێ؟ ﴿ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ﴾ بەلّێ ئەمجار دەگەڕێنەوە بۆ شوێن‌ونشینگەی خۆیان، بۆ ناو ئاگری دۆزەخ. (خودایە بۆ خاتری ناوە جوانەکانت لەو سفرەو خوان‌و شوێن‌و جێگایە بە دورمان کەی.)

هۆی ئەو عەزابە سامناکە، پڕکردنی گەدەیان لەو خواردن‌و خواردنەوە ناپاك‌و ترسناکە، ئەوەیە: ﴿إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ.فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ﴾ بێگومان ئەوان شوێن باوك‌و باپیرە گومڕاکانیان کەوتوون، بیروباوەڕی ئەوانیان بەلاوە پەسەند بوەو لاسایی ئەوانیان کردۆتەوە بەبێ بەڵگەو بێ لێ وردبوونەوەو تێفکرین خێراو بەپەلە وەدویان کەوتوون‌و ملیان لە گومڕایی ناوە.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رون دەکاتەوە: کە کوفرو هاوەڵدانان بۆ خودا دیاردەیەکی لە مێژینەی نەتەوە پێشینەکان بوەو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ﴾ بێگومان زوربەی نەتەوە پێشینەکان کافرو گومڕابوون، هاوەڵیان بۆ خودا دادەناو بەندایەتییان بۆ بت‌و صەنەم دەکرد.

هەڵبەتە گومڕابوونەکەیان دوا ئاگادار کردنەوەو رەوانە کردنی پێغەمبەران بووە بۆ سەریان، دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ﴾ خودا دەفەرموێ: بێگومان ئێمە رەوانەمان کردوە بۆ سەر ئەو گەل‌و نەتەوە

پێشینانە فروستادەو پێغەمبەرانی یەك لە دوای یەك، هاتوونە سەر ئەو گەلو نەتەوانەو بانگەوازییان کردونەوەو ئاگایان هێناونەوەو لە عەزابی خودا ترساندویانن. بەلاّم نەتەوەکان بانگەوازیی پێغەمبەرەکانیان رەتکردۆتەوەو سووربوون لەسەر گومڕایی خۆیانو خوداش لەناوی بردون.

﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر" بڕوانەو سەرنجی بدەرێ، سەرەنجامی کافرە سەرڕەقەکان چۆن بووە، چیمان بەسەر هێنانو چۆن قەلاّچۆمان کردن! لە سەرەنجامی نەتەوەی عادو ثەمودوگەلە ستەمکارەکان ورد بەرەوە، چیمان لێ کردن.

﴿الا عباد الله المخلصين﴾ بەلاّم خودا بەندە راستاڵەکانی رزگار کردن، هەڵبژاردن بۆ بەندایەتیو خوداپەرستی. ئەمجار بەبۆنەوەی گێرانەوەی چەند چیرۆکێکی پێغەمبەران سەرەنجامی بەندە راستاڵەکان دیاریی دەکا.

چیرۆکی حەزرەتی نوح (عليه السلام)

وَلَقَدْ نَادَىٰنَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ

ٱلْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُۥ هُمُ ٱلْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَٰمٌ

عَلَىٰ نُوحٍ فِى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُۥ مِنْ

عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٨٢﴾

ئـەم ئايەتانـەی لەمـەودوا دێـن، شـيكەرەوەو تەفـصيلدەری ئايەتـەكانی پێشوون. ئـەوەبوو لـەوەپێش باسـی گـومڕايی زۆر لـە نەتـەوە پێـشينەكانی كـرد" فـەرمووی﴿ولَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ، هـەروەها فـەرمووی ﴿فَـانْظُرْ كَيْـفَ كَانَ عَاقِبَـةُ الْمُنْـذَرِينَ﴾ ئـەمجار بـۆ شـيكردنەوەو رونكردنـەوەی ئـەو دو دەقـە، هەنـدێ لـە سەرگوزشـتەی پێغەمبـەرانو نەتـەوەكانيان دەگێڕێتـەوە، يەكـەم چـيرۆكو دەسـتەگوڵی سەرگورشـتەكان بـە چـيرۆكی حـەزرەتی نـوح دەسـت پـێ دەكـا. دەفـەرموێ: ﴿وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَـنِعْمَ الْمُجِيبُـونَ﴾ سـوێند بـێ بێگومـان نوح هاواری لێ كـردينو لێمـان پاڕايـەوە، دوعـای فـەوتانی لـە نەتەوەكـەی كـرد، وتـی: ﴿رَبِّ لا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً﴾(نوح:٢٦) ئەمـە دوای ئـەوەی ماوەيـەكی زۆر درێـژ لـەناو گەلەكەی‌ـدا مايـەوەو بانگـەوازيی كـردن بـۆ ئيمانهێنان، ئەوانيش بەدرۆيان خستەوەو دەستيان كـرد بـە ئەزيەتـدانیو هـەوڵی كوشـتنيان دا، كـەمێكيش نـەبێ ئيمانيـان پـێ نـەهێنا، چـەندێكيش بانگـەوازيی كردن ئەوان زيـاتر شـێلگير بـونو پـتر مليـان لـە بێـدينی نـاو لـە خـودای خۆيـان يـاخی بـوون، بـەردەوام مـاوەی نۆسـەدو پـەنجا سـاڵ ئامۆژگـاری كـردن بەگوێيانـدا نەچوو.

ئيبنومـەردەوەيهی دەڵـێ: خـاتوو عـائيـشە فەرمووـيـەتی: پێغەمبـەری خـودا: كە لە ماڵی مندا نوێـژی دەكـردو ئـەم ئايەتـەی دەخوێنـد﴿وَلَقَـدْ نَادَانَـا نُـوحٌ فَلَـنِعْمَ الْمُجِيبُـونَ﴾ دەيفـەرموو(صدقت ربنـا، انـت اقـرب مـن دعـي، و اقـرب مـن بغـى، فـنعم المـدعو ونعـم المعطـي، ونعـم المـسؤول، ونعـم المـولى ، انـت ربنـا، ونعـم النصير)ئەمجار پەروەردگار ئەوە رون دەكاتـەوە:كـە چـاك بـەپيرەوە هـاتنی خـودا بـۆ نوح پێغەمبەر (ﷺ) لەم خالانەدا رەنگيان داوەتەوە:

١-دەفـەرموێ: ﴿وَنَجَّيْنَـاهُ وَأَهْلَـهُ مِـنَ الْكَـرْبِ الْعَظِـيمِ﴾ ئێمـە نـوحو شوێنكەوتوانيمان لە كارەساتی سامناك رزگار كرد كە خنكان بوو.

۲-﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ ئێمە تەنها وەچەو نەوەکانی(نوح)مان هێشتنەوە، هەرچی بڕوای پێ نەکرد لەناومان بڕد، کەسمان لە گەلو نەتەوەی نوح نەهێشتەوە جگە لەوانەی ئیمانیان پێ هێنابوو، سواری گەمێیەکە بوون لێلیاو لە خنکان رزگاریان بوو، لەناو ئەوانیشداتەنها وەچەو نەوەکانی مانەوە بۆ زاووزێ ئەگینا ئیماندارەکانی دی دوای رزگاربوونیان یەکسەر مردن.[1]

۳- ﴿وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ مەدحو سەنای زۆرمان بۆ نوح هێشتەوە لەناو ئەو ئادەمیزادانەی دوای خۆی هاتن، تارۆژی قیامەت هەموو گەلو نەتەوەیەك هەموو پێغەمبەرو رەوانەکراوێك بەباشی ناوی دەهێنن. سەلاوی لێ دەکەن، وەکوو دەفەرموێ: ﴿سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ﴾ وتمان: ئەی نوح سلاوی ئێمەت لێ بێ، لەناو جیهانی فریشتەو ئادەمیزادو جندۆکەدا، باسی چاکیو راستالی نوح لەسەر زوبانی هەموو گەلو نەتەوەیەك بێ. ئەمە ئەوپەری رێزو گرنگی پێدانە: کە خودا لە قورئاندا سلاوی لێ کردوە، بەو کەلامە ئەزەلییە مەدحی کردوە.

﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ئێمە بەوجۆرە پاداشی چاکەکاران دەدەینەوە، هەرکەسێك بۆ خودا بسولحێو رەفتاری جوانو پەسەند بێ، ئێمە بەو جۆرە پاساوی دەدەینەوە، نوح چاکەکار بوو، بۆیە بەو جۆرە پاداشمان دایەوە. هۆی چاکەکارییەکەشی ئەوەبوو﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ کە ئەو زاتەلە بەندە گوێڕایەڵو خوداپەرستەکانمان بوو، بە دڵسۆزی عیبادەتی خودای

(۱) تەفسیری قورطوبی ج۸/ ۰۲۵٤(٦٦)

دەکرد. ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ﴾ هەموو گەلە ستەمکارەکەی نەتەوەی نوحمان بە تۆفان نوغرۆ کردو لەناومان بردن، ئاسەواریان نەما. ئەوەش پەندو عیبرەتە بۆ هەموو کەسێکی تێگەیشتوو، هەرکەسێك لەسەرەنجامی نەتەوەی حەزرەتی نوح پەندئامێز نەبێ نیشانەی ئەوەیە: گێلو نەفامەو هەستەکانی لەکار کەوتوون.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾(ق:٣٧)

چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیم (عليه السلام)

۞ وَإِنَّ مِن
شِيعَتِهِۦ لَإِبْرَٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَآءَ رَبَّهُۥ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا ءَالِهَةً دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ
﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى ٱلنُّجُومِ ﴿٨٨﴾
فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا۟ عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ ءَالِهَتِهِمْ
فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًۢا

بِٱلْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ
﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ
فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾
وَقَالَ إِنِّى ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِى مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ
﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَٰهُ بِغُلَٰمٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

پەیوەندیی نێوان ئەم کۆمەڵە ئایەتە لەگەڵ هی پێشەوەدا پتەوو تۆکمەیە، ئاماژە بە پەیوەستبوونی پێغەمبەرانە بە خودای خۆیانەوە، هەر لە سەرەتاوە چیرۆکەکە بەوە دەست پێ دەکا: کە حەزرەتی ئیبراهیم لە پەیڕەوانی‌حەزرەتی نووحە، حەزرەتی نووح‌و حەزرەتی ئیبراهیم، پەیڕەووپرۆگرامیان سەرچاوەی خۆشبەختی‌و کامەرانی ئادەمیزادن، کەواتە زۆر گونجاو بوو: کە دوابەدوای چیرۆکی باوکی دووەمی ئادەمیزاد، حەزرەتی نووح: کە خودا لە خنکان رزگاری کرد، چیرۆکی باوکی پێغەمبەران" حەزرەتی ئیبراهیم بگێڕێتەوە. کە خودا لە ئاگر رزگاری کرد. دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ﴾ بێگومان ئیبراهیم یەکێکە لەوانەی شوێن پەیامی حەزرەتی نووح کەوتووە، وەکوو ئەو، بانگەوازیی یەکتاپەرستی کردوە، لە بنەما سەرەکیەکانی ئایینڎا یەکیان دەگرتەوە، هەرچەندە لە فروعیات‌داجوداوازییان هەبووە. ﴿إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ بێگومان ئیبراهیم یەکێکە لەوانەی شوێن پەیامی حەزرەتی نووح کەوتووە، وەکوو ئەو، بانگەوازیی یەکتاپەرستی کردوە، لە بنەما

سەرەکییەکانی ئاییندا یەکیان گرتووە، هەرچەندە لە هەندێ فروعیاتدا جوداوازییان هەبوو.

﴿إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ ئەی پێغەمبەر" بیر لەوە بکەرەوە کە ئیبراهیم بە دڵسۆزیو بە دڵێکی پڕ لە ئیمانەوە روی کردە خودا،هیچ دیاردەیەکی شكو گومانو ریبابازیی تێدا نەبوو، ئامۆژگاریو بانگەوازییو هەوڵو تێکۆشانی خالیص لەبەر خاتری خودا بوو، شیاوی رێز لێنانو بەمراز گەیشتنو رەزامەندیی خودا بوو.

هەموو کارو کردەوەی، هەموو رەوشتو رەفتارێکی شکۆمەندیو جوامێریو دڵسۆزییو راستاڵی بوو، بەندەیەکی نموونەییو پێغەمبەرێکی ئولولعەزم بوو.﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ؟﴾ دیاردەیەك لە دڵسۆزی ئەو زاتە ئەوە بوو ئینکاری بتپەرستی کردو هاوەڵدانانی بۆ خودا رەتکردەوە، ئەوەبوو: بە باوكو خزمو کەسوکارو نەتەوەکەی گوت: ئەوە چ دەپەرستن؟ ﴿أَإِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ﴾ ئەوە دەتانەوێ بە نارەواو ناحەق چەند خودا درۆزنەیەك بپەرستن: کە هیچیان لەباردا نیە.﴿فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ئەوە گومانتان چۆنە: کە چوونەوە بەرقاپی خودا؟ بەتەمای چین لەگەڵتان بکا؟ چۆن وازتان لە پەرستنی خودای بونەوەر هێناوە؟ لە کاتێکدا هەر ئەو شیاوی پەرستش بۆ کردنە، هەر ئەوە خودای بونەوەرە، ئەدی چۆن وازتان لە بەندایەتی بۆکردنی هێناوە؟!

سیاقی قورئان لێرەدا باسی وەڵامی ئەوان ناکا، رەدیان بۆ ئیبراهیمو گفتوگۆیان لەگەڵیدا ناگێڕێتەوە، بەڵکوو راستەوخۆ دیمەنێکی تر نمایش دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ﴾ چاوێکی برپیە ئاسمانو بیری کردەوە لە ئاسمانو هەسارەو مانگو خۆر. یان بۆ ئەوەی بتوانێ خۆ پاش بداو نەچێ بۆ سەیران لەگەڵ قەومەکەیداو ئەوانیش پێکێشی لێ نەکەن، سەیری عیلمی

ئەستێرەناسیی‌و بورجەکانی کرد، وای خستە دڵی ئەوانەوە:کە ئەویش ئەو زانستە دەزانێ‌و وەکوو ئەوان بڕوای پێیەتی!

﴿فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ﴾ وتی: من نەخۆشم توانای هاتنی سەیرانم نیە، مەبەستی ئەوە بوو دڵی ناخۆشە، غەمناک‌و خەفەتبارە، بە کوردی دەتوانین بڵێین ، تەورییەی کرد،ئەو مەبەستی بە نەخۆشیی‌یەکەی دڵتەنگی بووەو ئەوان بە نەخۆشیی جەستەیی لێی تێگەیشتن . ریوایەت کراوە: کە ئەو گەل‌و نەتەوە جەژنێکی ساڵانەیان هەبوە_ وا پێدەچێ جەژنی نەورۆز بووبێ_ لەو رۆژەدا داب‌و نەریتیان وابوو دەچوونە سەیران‌و لە دەرەوەی شاردا کەیف‌و شادییان دەکرد، بە سەیروصەفا رایان دەبوارد، پێش ئەوەیش بڕۆنە دەرێ خواردەمەنی‌و شیرینییان دەبردە بتخانە گەورەکەیان‌و لەبەردەم بتەکانیان دایان دەنا، بۆ ئەوەی خێرو بەرەکەت‌و پیرۆزیی بکەوێتە ناو خواردەمەنییەکەو رزق‌ورۆزییان زیاد ببێ، ئەمجار دەچونە دەری شارو پاش سەیران‌و گەڕان بەناو باخاندا دەهاتنەوە بۆ پەرستگاکەیان‌و خواردنە پیرۆزەکەیان دەخوارد!حەزرەتی ئیبراهیم(ﷺ)دوای ئەوەی لە ئیمانهێنانیان نائومێد بوو، دڵنیا بوو: کە سروشتیان تێك چووەو لە رێبازی حەق لایان داوە، بە هیچ جۆرێك نایەنەوە تایم. لە دڵی خۆی‌دا بڕیاری شکاندنی بتەکانیانی داو چاوەڕوانی هاتنی جەژنی نەورۆزی کرد، ئەو رۆژەی کە هەموو دانیشتوانی شار، شار جێ‌دێڵن‌و بتخانە کەسی تێدا نامێنێ.

ئەوەندەش بەو حاڵ‌و وەزعەیان نارەحەت بوو، بڕستی لێ بڕابوو، جا کە پێیان گوت با بچینە سەیرانێ، چاوی بۆ لای ئاسمان هەڵبڕی‌و وتی: من نەخۆشم‌و تاقەتی گەشت‌وگوزارو شادی‌و سەیرانم نیە. بۆیە ئەمەی گوت تا وازی لێ بێنن‌و پرکێشی لێ نەکەن، ئەمەشی درۆ نەبوو چونکە لە راستی‌دا

دڵتەنگو خەفەتبار بوو، خەمو خەفەتیش کاریگەریی تەواویان لەسەر جەستە هەیە! خەڵکەکە بە عەجەلە بوونو هەی لەئەوەی فریا سەیران بکەوێ، مەجالی ئەوەیان نەبوو لە نەخۆشییەکەی حەزرەتی ئیبراهیم بکۆڵنەوە.﴿فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ﴾ ئەویان لەناو شاردا بەجێ هێشتو بۆ سەیرانو جەژنو شادی خۆیان رویان لە دەرەوەی شار کرد.

رێگا بۆ حەزرەتی ئیبراهیم ئاچوغ بوو، بۆ ئەوەی نیازی دڵی خۆی جێبەجێ بکا، ﴿فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ ،فَقَالَ أَلا تَأْكُلُونَ؟﴾ خێرا بە تەورێکەوە خۆی کوتایە ناو خودا درۆزنەکانیانەوە: کە جوانترینو خۆشترین خۆراکو میوەجاتیان لەبەردەم بوو، بە گاڵتەو قەشمەرییەوە وتی: ئەوە بۆ ناخۆن؟!﴿مَا لَكُمْ لا تَنْطِقُونَ؟﴾ ئەدی بۆچی متەقتان لێ نایەو وەڵام نادەنەوە؟ چما ئێوە خودا نینو ئەو حەمکە مەردومگەلە بەندایەتیتان بۆ ناکا؟!

ئەمە حاڵەتێکی دەروونی ئادەمیزادییە: کە خیطاب ئاراستەی شتێك بکا کە دڵنیایە وەڵام ناداتەوەو بێگیانو بێزوبانە. حەزرەتی ئیبراهیم بەوە رقو کینەی پەنگ خواردووی لەو خودا درۆزنانەو گاڵتەو قەشمەری خۆی بەو گەلە نەفامە دەربڕیوە! هەڵبەتە هیچ وەڵامێکی لەو دارو بەردە تاشراوو بەخودا زانراوانە نەبیست، بۆیە: ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْباً بِالْيَمِينِ﴾ بە تەورەکەی هەڵیکوتانە سەرو رقو قینی خۆی پێ رشتن، جگە لە بتە گەورەکەیان ئەوانی دی هەموو تارومار کردن. ئەمجار تەورەکەی خستە سەرشانی بتە گەورەکەو گەڕایەوە بۆ شوێنی خۆی.ئیوارەداهاتو خەڵکەکە لە سەیرانو گەشتو گوزار تێریان خواردو بە هەڵەداوان گەڕانەوە بۆ شارو هەی لەوەی زوتر بگاتە پەرستگاو خۆراکو میوەجاتی پیرۆزبوو بخۆن، کە هاتنەوە دیمەنی خوداکانیان بەو جۆرە بینی، چاویان لێ چوونە پشتی سەریانو سەرسام مانو کەوتنە هەوڵو تێکۆشان بۆ دۆزینەوەی بتشکێنو سزادانی، هەر خێرا یەکێکیان وتی: برایم ناوێك رۆژێك دژی خوداکانمان دەدوا دەیگوت: شەرتبێ وردو خاشیان

بکەم"" بەم جۆرە بتشکێنیان دزییەوەو ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ﴾ ورووژمیان هێنایە سەر ئیبراهیمو کەوتنە لێکۆڵینەوە لەگەڵیو هەڕەشە لێکردنی، هەریەکەیان لە لای خۆیەوە سەرزەنشتی دەکردو دەیەویست خەوشی دڵی خۆی پێ بڕێژێ، حەزرەتی ئیبراهیم بێ ئەوەی شلوێ ببێو لە کارەکەی پەشیمان بێ ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ؟﴾ فەرمووی: ئایا ئێوە لە جیاتی عیبادەتکردن بۆ خودا، شتێك دەپەرستن کە بە دەستی خۆتان دەیانتاشنوراستەو پاستەیان دەکەن؟ ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ وەلحاڵ هەر خودا شیاوی عیبادەت بۆکردنە، چونکە هەر ئەو بەدیهێنەرەو هەر ئەو ئێوەو بتەکانتانی دروست کردوە!

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە پەروەردگار بەدیهێنەری ئادەمیزادو کردەوەکانیەتی. ئیمامی بوخاری فەرمودەیەکی بە مەرفوعی لە حوزەیفەوە ریوایەت کردوە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی[ان الله تعالى يصنع كل صانع و صنعته] جا: کە شکاندنی بتەکان کەوتە ئەستۆی حەزرەتی ئیبراهیمو بەڵگەو شایەتی لەسەر راست کرانەوە، بڕیاریان دا تۆڵەی لێ بکەنەوەو نەهێڵن بەسەریەوە بچێ، ﴿قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَاناً فألقوه فى الجحيم﴾ وتیان: گۆڕێکی زۆر پانوقوڵی بۆ دروست بکەنو پڕی بکەن لە دارو ئاگری تێبەردەن، جەحەندەمێکی بۆ داخەن، ئیبراهیمی تێ فڕێ دەن، بەڵێ پلانی خۆیان ئەنجام دا ﴿فَأَرَادُوا بِهِ كَيْداً فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ﴾ ویستیان ئازاری بدەنو بە ئاگر بیسوتێنن ، بەلام ئێمە پلانەکەیانمان پوچەڵ کردەوەو، ئاگری سوتێنەرمان بۆ کردە شوێنی هەوای سازو شەماڵگر..

جا کە حەزرەتی ئیبراهیم لە ئاگر رزگاری بوو، بەسەر قەومەکەیدا سەرکەوتو ناهومێد بوو لە ئیمانهێنانیان. ئیتر قۆناغێکی ژیانی جێ دێڵێو قۆناغێکی تر دەست پێ دەکا. لاپەرەیەکی ژیانی دەپێچێتەوەو لاپەڕەیەکی تر

هەڵدەداتـەوە: بۆیـە بڕیـاری کۆچـکردنی دا، بڕیـاری دا زێـدو نیـشتمان جێبێڵـێو واز لە قەوموخزمو کەسوکاری کافر بێنێ.

﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَـى رَبِّـي سَـيَهْدِينِ﴾ وتـی: مـن لـە وڵاتو نـاو خـزمو کەسوکاری خۆم دەردەچم، کـۆچ دەکـەم، ئـەو نەتـەوەو خزمانـەم بـەجێ دێڵـم کـە سـورن لەسـەر بتپەرستیو ئیمـان بـە خـودای تاکوتـەنها نـاهێنن، مـن لـە نـاو کۆمەڵگەیـەکدا نامێنمـەوە پـەیامی خـودا بـەدرۆ بـزانن و ئەزیـەتی پێغەمبـەری بـدەنو بانگـەوازیی حـەق ڕەت بکەنـەوە. دەڕۆم بـۆ وڵاتێـك خـودا بـۆم دیـاری دەکاو بتوانم خوداپەرستی تێدا بکەم، دڵنیام خـودا هیدایـەتم دەدا بـۆ هـەر شـتێك بەرژەوەنـدیی دیـنو دونیـامی تێـدا بـێ. ئـەو وڵاتـەی کۆچـی بـۆ دەکـەم خـاکی پیرۆزە لە وڵاتی شام .

ئـەم هیجرەتـەی حـەزرەتی ئیـبراهیم هیجرەتـی دەروونیـی بـوو، پـێش هیجرەتی جەستە. کۆچکردنێك بوو بـە تـەواوی لـە رابـوردوی خـۆی دابـڕاو لەبـەر خاتری خـودا وازی لـە هـەموو شـتێك هێنـا، زێـدو نیـشتمان، خـزمو کـەسوکار، ملكومـاڵ هەمووی جێ هێشتو بەسەڵتو قـوڵتی ملـی لـە ڕێگـا نـاو خـۆی دایـە دەسـت خـودا ، دڵنیـاش بـوو خـودا چـاودێری هـەنگاو بـە هـەنگاوی دەکـاو هیدایـەتی دەدا بـۆ ڕێبـازی ڕاسـتو سـەرفرازی لەبـەر خـاتری خـودا لـە هـەموو شتێك دابڕاو بە دڵسۆزیی بۆ خودا لێبڕا.

حـەزرەتی ئیـبراهیم تـا ئـەو کاتـە منـداڵی نـەبوو، بـەو شـێوە سەرتاسـەرییو سەر لەبەرییەش لە خزمو دۆسـتو ناسـیاوانی دابـڕاو تـەنیاباڵ مایـەوە، بۆیـە لـەو سەروبەندەدا دەستی نزای بەرز کردەوەو لە خودا پاڕایـەوەو وتـی:﴿رَبِّ هَـبْ لِـي مِنَ الـصَّالِحِينَ﴾ خودایـە! کـوڕێکی صـاڵحو خوداپەرستم پـێ ببەخـشە. وەچـەو نەوەیـەکی بـەخۆ چـاراوو بـۆ خـودا صـوڵحاوم بـدەرێ، یارمەتـدەرم بـن لەسـەر خوداپەرسـتیو خـەمو خەفـەتی غـەریبیو ئـاوارەییم لـە بـیر بەرنـەوە، بیرۆشـیم پێیان ببێو دڵم خۆش بکەن.

﴿فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلاَمٍ حَلِيمٍ﴾ مزگێنیمان دایە بەوەی کوڕێکت دەبێو بۆت پێ دەگاو خاوەن حیلمو صەبر دەبێ. ئەم کوڕە خاوەن صەبرو صوڵحاوە وەکوو ئیبنوکەثیر دەفەرموێ: حەزرەتی ئیسماعیل بووە نەك حەزرەتی ئیسحاق، چونکە بە کۆڕای زانایانی ئیسلام حەزرەتی ئیسماعیل لە حەزرەتی ئیسحاق بە تەمەن گەورەترەو لەپێش ئەودا لە دایك بووە. دەبێ حەزرەتی ئیبراهیم چەندە بەو موژدەیە کەیف خۆش بووبێ؟ بێگومان دڵخۆشی یەکەی لە رادەبەدەر بووە، بە تایبەتی کە پەروەردگار بە ﴿غلام حليم﴾وەصفی کردوە. پیاوێکی ئاوارەو دورکەوتەی زێدو نیشتمانو دابڕاو لە خزمو کەس‌وکار مژدەی بدرێتێ کەکوڕی صالّحی دەبێو بۆی پێ دەگا. دیارە کەیفخۆشییەکەی زۆرو لەرادەبەدەرە.

چیرۆکی هەوڵدان بۆ سەربڕینی ئیسماعیل

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ ٱلسَّعْيَ قَالَ
يَٰبُنَيَّ إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي ٱلْمَنَامِ أَنِّيٓ أَذْبَحُكَ فَٱنظُرْ مَاذَا تَرَىٰۚ قَالَ
يَٰٓأَبَتِ ٱفْعَلْ مَا تُؤْمَرُۖ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٠٢﴾
فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَٰدَيْنَٰهُ أَن يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ
صَدَّقْتَ ٱلرُّءْيَآۚ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ
ٱلْبَلَٰٓؤُا۟ ٱلْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي
ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ
﴿١١٠﴾ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ
ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ إِسْحَٰقَۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا
مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

ئەمە تەواوکەری چیرۆکی پێشووەو پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بە هی پێشەوە ئاشکرایە. ئەوە بوو لە پێشدا فەرمووی: ﴿ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلامٍ حَلِيمٍ﴾ لێرەشدا باسی ئەوە دەکا: کە مزگێنییەکە هاتۆتەدیو خودا کوڕی پێداو بۆی پێگەیشت، ئەمجار روداوی ئامادەباشی حەزرەتی ئیبراهیم بۆ سەربڕینی کوڕی

لاویو ئامادەباشی کوڕی صالحو خاوەن صەبر بۆ گیانبەختکردن باس دەکا ئەمجار باسی ئەو موژدەیە دەکا: کە درا بە حەزرەتی ئیبراهیم بەوەی: کە خودا کوڕێکی تریشی پێ دەدا ناوی ئیسحاق دەبێو زۆریەی پێغەمبەران لە وەچەو نەوەی ئەم دوو کوڕەی ئەوەوە دەکەونەوە.

دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى﴾ کە ئیسماعیل پێگەیشتو گەییشتە تەمەنی گەنجیو دەیتوانی یارمەتی باوکی بدا، (الفراء)دەڵێ: ئەو کاتە ئیسماعیل تەمەنی سێنزە ساڵان بووە. ئالەو کاتەدا حەزرەتی ئیبراهیمی دورکەوتەو دابڕاو لە خزمو خوێشو زێدو نیشتمان، خودا کوڕێکی پێداوەو بۆی پێگەیشتوەو بیرۆشی ئاوارەییو تەنیایی خۆی بەو هێناوەو فێنکایی چاوو جێگای هیوایەتی. فەرمانی پێ دەکرێ: کە ئەو کوڕە شیرینو خۆشەویستەی سەربڕێ، دەزانێ ئەو فەرمانە لە خوداوەیەو پێویستە تەنفیذ بکرێ.

لە ئاستی ئەم روداوەدا پیرەمێردی خوداپەرستو خاوەن باوەڕی پتەو، بێ چەندو چونو بێ شڵەژان، گەردنکەچو پابەندەو تۆزقاڵێك رارایی تێدا نابینرێ. هیچ رەخنەیەك ناگرێو ناڵێ: خودایە من تەو تاقە کوڕەم هەیەو بۆچی سەری ببڕم؟ئیعتیزاری نیەو ملکەچوپابەندە.رو دەکاتە تاقانە جگەرگۆشەکەیو دەفەرموێ: ئەی کوڕی شیرینم، ئەوە من لە خەومدا بینیم تۆم سەردەبڕی. ئەتۆ رات چیەو هەڵوێستت چۆنە؟ هەڵبەتە بۆیە بەم شێوە هەواڵی پێدا، بۆ ئەوەی ئەویش ئامادەباش بێو خۆی حازر بکا بۆ ئەنجامدانی فەرمانی یەزدانو پاداشی فەرمانبەرداریی بۆ دەستەبەر بێ . ئەگینا فەرمانی خودایەو پێویستە بێ سێودوو تەنفیذ بکرێ.

ئیسماعیل ولامی دایەوەو ﴿قَالَ: يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ﴾ فەرمووی: ئەی باوکی بەڕێزم ئەوەی خودا فەرمانی پێ کردوی ئەنجامی بدە، ﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ ئینشائەڵلا من دەبینی بە ئارام دەبم لە ئاستی قەزاو بڕیاری خودادا، بە تەمای پاداشی خودامو هیوادارم لە رۆژی قیامەت دا خودا

پاداشم بداتەوە. سەیری ئەم هەڵوێستە بێوێنەیە بکەو تا ئێستا لە مێژووی ئادەمیزادو خوداناسان دا دووبارە نەبوەتەوە، ئەم کورە گەنجە تاقانە روبەڕوی فەرمانی خودا دەبێتەوە کە نەك هەر ملکەچو پابەندی فەرمانەکەیەو بەس بەڵکوو بە دڵیش پێی رازییەو لەناخەوە ئامادەباشی جێبەجێکردنی فەرمانەکەیە. دیمەنی مەرگو سەربڕین ئیزعاجی ناکاو نایترسێنێ، عەقڵو هۆشی تێك ناداو پەلەقاژەی ژیان ناکا، بەو جۆرە ئەدەبو حیشمەتەوە دەڵێ:﴿یا ابت﴾ ئەی باوکی خۆشەویستم ئەوەی فەرمانت پێ کراوەو بە نیگا پێت راگەیەندراوە جێبەجێی بکە، ئەویش وەکوو باوکی هەستی بەوە کردوە: کە خەونەکە ئاماژەیە بە فەرمانی خوداو فەرمانی خوداش دەبێ بێ سێودوو ئەنجام بدرێ.

سەیری بکە لەگەڵ خودادا چ ئەدەبێکی هەیەو چۆن داوای صەبرو ئارامی لە ئەو دەکاو دەفەرموێ: ئەگەر خودا بیەوێ هێزو توانای خۆ راگریو ئارامیم پێ دەبەخشێ. خۆی هێزو توانای خۆی دەزانێو داوادەکا خودا صەبرو تەحەمولی بداتێ. ئەمە هەڵوێستو ئاکارو رەفتاری بوو بۆیە خودا بە ﴿غلام حليم﴾ وەصفی کردوە، هەروەها دەرحەقی لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولاً نَبِيّاً. وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيّاً﴾(مريم:٥٤-٥٥)

حەزرەتی ئیسماعیل خودا لێی رازی بوو، کەسێکیش رەزامەندیی خودای بۆ خۆی دەستەبەر کردبێ، ئەوپەڕی سەرفرازیو خێرو خۆشی دەست کەوتووە.

ئێستا فەرمانبەرداریی باوكو کوڕ لە حیوارو قسەوە دەچێتە قالبی تەنفیذوجێبەجێکردنەوە، ئێستا دیمەنێکی کەس نەدیدەو کەس نەکردە دێتە گۆڕێ ، هەڵوێستێکە حەزرەتی ئیبراهیمو حەزرەتی ئیسماعیلی کوڕی، دەینوێننو دەست دەکەن بە ئەنجامدانی، لە مێژوودا هەرگیز وێنەی دوبارە

نەبۆتەوە. ئەوەتا باوك بەوپەڕی بڕواو دڵ دامەزراوییەوە، كێردی تیژو بڕەندە بەدەستەوە دەگرێ دەیەوێ فەرمانی خودا جێبەجێ بكا، جگەرگۆشەو تاقانەی خۆی سەر ببڕێ . بەڵێ سەریببڕێ! كوڕی صالحو راستاڵیش بە دڵنیاییەوە خۆ تەسلیمی قەدەری خودا دەكاو لە هەموو زیندەوەرێك بەستەزمانتر ملی بۆ چەقۆ رادەگرێ .

ئەوەتا قورئان بەو جۆرە وەصفی ملكەچیو پابەند بوونی ئەم باوكو كوڕە دەكاو دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ كە هەردوكیان بە رەزامەندییو دڵنیاییەوە تەسلیمی فەرمانی خودا بوونو كار گەیشتە ئاستی تەنفیذو ئەنجامدان. ئیبراهیم كێردی بڕندەی بەدەستەوەیەو جگەرگۆشەی خۆی رەپەوڕو پاڵ خستوەو تیغی لەسەر مل داناوە.

بێگومان ئەم كارەی ئیبراهیمو ئیسماعیل، كارێكی بێ وێنەو تاقانەی مێژوەو، ئازایەتی روتو هەڵچونو ورەبەرزیو چاوقایمیو خۆراگریی ئاسایی نەبوو. رێ دەكەوێ موجاهیدێك لە گۆڕەپانی جەنگدا هەڵدەچێو خۆ بەخت دەكا، دەكوژێو دەكوژرێ، پێشمەرگە پەلاماری دوژمن دەداو لێیشی روونە كە دەكوژرێو ناگەڕێتەوە. ئەمانە هەموو ئازایەتین، صیفاتی بەرزن، بەلآم بە تەئكید ئەوە شتێكەونەمەی حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسماعیل شتێكی ترە. كابرای موجاهیدو پێشمەرگە خوێنی گەرم دەبێو حەماسەت دەیگرێو حاڵەتێكی بەسەردا دێ، ترسولەرزی نامێنێو هەڵوێستی ئازایانە دەنوێنێ، بەلآم حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسماعیل بە تەوپەڕی لەسەرخۆییو خوێن ساردیەوە، بە هێدیو هێمنی، خۆیان تەسلیم كردو فەرمانبەردار بوون. بەڵێ حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسماعیل ئەركی سەرشانی خۆیان بەجێ هێنا ، هەر ئەوەندەی مابووئیبراهیم زەخت لە تیغی بڕندە بكاو خوێن رەوان ببێو ئیسماعیل گیانی دەربچێ، ئەمەش لە تەرازوی پەروەردگاردا چ بایەخێكی نیە، گرنگ ئەوە بوو حەزرەتی ئیبراهیمو حەزرەتی ئیسماعیل لە ناخەوە بە

دڵنیاییەوە بە هەموو هەستو شعورێکیان ئامادەباشی تەنفیذ کردنی فەرمانەکە بوون. بەتاقیکرنەوەکە جێبەجێ بوو، ئیمتحان ئەنجام درا، ئاکامو سەرەنجامی دەرکەوتن، هەرئەوەندەی مابوو ئازاری جەستەیی بچێژێو خوێن بپرژێو جەستەی بێگیا بێ، پەروەردگاریش نایەوێ بەندەکانی خۆی تەعزیب بدا، خوێنو جەستەی بێ گیانی مەبەست نیە، هەرکاتێ بەندەکانی دڵسۆزانە لێ برانو ئامادەباشی تەنفیذ بوون، بۆیان حلێبەو با بەفیعلی نەکرابێ بەکراو دادەنرێ. پەروەردگار ئاگاداری نهێنی ناو دڵانەو زانیی ئیبراهیم و ئیسماعیل بە راستی ئامادەباشییان تێدا بوو بۆ تەنفیذ، بۆیە وای بۆ بڕیاردان: کە تەنفیذیان کردوە. دەفەرموێ: ﴿وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْـرَاهِيمُ.قَـدْ صَـدَّقْتَ الرُّؤْيَـا﴾ بانگمان لە ئیبراهیم کرد" وتمان ئەی ئیبراهیم بەراستی خەونەکەت بەراست گێڕا، بە فیعلیی ئەنجامت دا، بە دڵ ئامادەباش بووی بۆ تەنفیذ،بێ سێو دوو ملت لە ئەنجامدانی فەرمانەکە ناو هەر ئەوەش گرنگە، خودا گەردنکەچیی بە دڵو بە گیانی گەرەکە نییەتی ساغی دەوێ.

ئەنجار پەروەردگار نیعمەتەکانی خۆی یەکەیەکە بەسەر ئیبراهیمدا دەژمێرێو دەفەرموێ:

١-﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ئێمە چۆن پاداشمان دایتەوە بەوە کە نەمان هێشت کوڕەکەت سەر بڕی، لە میحنەتو غەمو نارەحەتی رزگارمان کردی، هەر بەو جۆرە چاکەی هەموو چاکەکارێك دەدەینەوە، پاداشی باشی بۆ دەستەبەر دەکەین.﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْـبَلاءُ الْمُـبِينُ﴾ بێگومان ئەم تاقیکردنەوەیە ئەزمونگەرییەکی قورسو ئەستەم بوو، تەنگوچەڵەمەیەکی دژوار بوو، کەم کەس لە تاقیکردنەوەی ئاوەها ئەستەمو قورس دا دەردەچێ" کێ دەتوانێ دەستی بچێتە تاقانەو جگەرگۆشەی خۆی سەری بڕێ؟!

٢-﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾ قوربانیمان بۆ ئیبراهیم کرد بە کوشتنیەکی بەنرخ، بەرانێکی قەڵەوو بەنرخمان کردە قوربانی لە جیاتی ئیسماعیل، داب‌ونەریتی قوربانی لەم روداوەوە دامەزراوەو موسوڵمانانو حاجیانی ماڵی خودا: کە ساڵانە قوربانی دەکەنو کوشتنی سەر دەبڕن یادەوەری ئەو رۆژەو ئەو فەرمانبەردارییە دوبارە دەکەنەوە، شوێن حەزرەتی ئیبراهیم دەکەون، لاسایی هەڵوێستی باوکی پێغەمبەرانو خاوەن هەڵوێستی جوامێرانەو موسوڵمانی راستاڵو بڕوا پتەو دەکەنەوە.

٣-﴿وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ.سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ﴾ ناوو شۆرەتی جوانو باس‌وخواسی جوامێرانەمان بۆ هێشتەوە، هەموو گەلو نەتەوەیەکی داهاتوو وەصفی باشی ئەو زاتەیان لەسەردەمو زارە، چینەکانی ئادەمیزاد هەموویان خۆشیان دەوێو مەدحی دەکەن.دوعاو نزای خۆی بووە خودا لێی قبوڵ کردوە، مرازی خۆی بووەو خودا بۆی بەدی هێناوە. وەکوو لە ئایەتێکی تری قورئان ئاماژە بەوە دەکاو لەسەر زوبانی ئیبراهیم دەفەرموێ: ﴿وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ.وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾(الشعراء:٨٤-٨٥) سڵاوی ئێمە لەسەر ئیبراهیم بێ،سڵاوی فریشتەو ئادەمیزادو پەریی لەسەر بێ، بەراستی ئیبراهیم شیاوی ئەوەیە: سڵاوی خودای لێ بێ، سڵاوی فریشتەو ئادەمیزادو جندۆکەی لەسەر بێ.

٤- ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ بەو شێوە پاداشە بەرزو بەنرخە، پاداشی چاکەکاران دەدەینەوە، لە هەموو بەلاو میحنەتێك رزگاریان دەکەین، دەیانخەینە فەرەحو شادییەوە. هیچ کاتێ پەروەردگار بەندە راستاڵەکانی خۆی فەرامۆش ناکا.

٥-﴿وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيّاً مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ کورێکی تریشمان پێبەخشی" ئەویش حەزرەتی ئیسحاق بوو، کردیشمان بە پێغەمبەرێکی صالح‌و بۆ خودا صولحاوو بە خۆچاراو. .

٦- ﴿وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ﴾ بە بەردەوامی نیعمەت‌و بەرەکەتی خۆمانمان بەسەر ئیبراهیم‌و ئیسحاق دا رژاند، لە دونیاو لە قیامەت دا بە مرازیخۆیانمان گەیاندن‌و رێزو نرخی زۆرمان بۆ دەستەبەر کردن، منداڵی زۆرو نەوەی زۆرمان پێ بەخشین، زۆربەی پێغەمبەرانی دوا ئەو رۆژگارە لە نەتەوەی ئیسحاق‌و ئیسماعیلن سلاوی خودا لە خۆیان‌و شوێنکەوتوانیان بێ..

﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ﴾ لە وەچەو زرویێتی ئیسماعیل‌و ئیسحاق هەیانە چاکەکارو خوداپەرستە، هەیانە ستەمکارو کافرە، هەرکەسێ خوداپەرست‌و فەرمانبەردار بێ‌و شوێن مەنهەج‌و ئایینی ئیبراهیم‌و دو کورەکانی(ئیسماعیل‌و ئیسحاق) کەوتبێ ئەوە بەنەوەو میللەتی ئیبراهیم دادەنرێ، هەر کەسێك لەو مەنهەج‌و پرۆگرامە لای دابێ ئەوە ستەمکارو کافرە، ستەمی لە خودی خۆی کردوەو نەسەب‌و نژادی سودی پێ ناگەیەنێ‌و بەنەوەی ئیبراهیم دانانرێ.

تێبینی:

ئەم ئایەتانە زۆر حوکم‌و یاسایان لێ وەردەگرین، هەندێك لەوانە:

زانایانی ئیسلام(ئەهلی سوننەت‌و جەماعەت)لەم ئایەتەی قورئان ئەوەیان وەرگرتووە: کە پەروەردگار جاری وا دەبێ فەرمان بە شتێك دەکاو ناشیەوێ بێتە جێ، ئەوەتا بێگومان پەروەردگار فەرمانی بە حەزرەتی ئیبراهیم کرد بە سەربڕینی کورەکەی‌و نەشیویست ئەنجامی بدا.

هەر ئەم ئایەتەشیان کردۆتە بەڵگەی ئەوە: کە دروستە حوکم نەسخ بێتەوە پێش ئەوەی کاتی کارکردن بە حوکمەکە بێ. زۆربەی زۆری

موفوسسیرین پێیان وایە: ئەو کورەی ئیبراهیم ویستی سەری ببڕێ، حەزرەتی ئیسماعیل بووە، چونکە یەکەمجار خودا مژدەی پێ بەخشینی ئەوی پێداوە. دوایی مژدەی ئیسحاقی پێداوە. هەروەها چونکە هەولّی سەربڕینەکە لە مەککەدا دراوە، ئەگەر بۆ ئیسحاق بوایە سەربڕینەکە لە قودس دەبوو.

فەرموودەیەکی پێغەمبەریش هەیە دەفەرموێ: (انا ابن الذبیحین)من کوڕی دوو سەربڕاوم" ئیسماعیلو عەبدوللاّ. چونکە عەبدولموتەللیب لەسەرخۆی نەزر کرد ئەگەر خودا (دە) کوڕی بداتێ یەکێکیان بکاتە قوربانی، یان ئەگەر بە ئاسانی بتوانێ بیری زمزم لێ بداو سەرکەوتوو بێ لە کارەکەیدا، وا ڕێکەوت هەر دوو مرازەکەی هاتنە جێ، ئەویش پشکی لەنێو کوڕەکانیدا هاویشتو بە ناوی عەبدوللاّوە دەرچوو، خاڵەکانی عەبدوللاّ نەیانهێشت عەبدولموتەللیب کوڕەکەی سەر ببڕێ وتیان: فیدیەی بۆ بدە، عەبدولموتەللیب لە جیاتی عەبدوللاّ سەد وشتری سەربڕی!

ئەصمەعی دەڵێ: پرسیارم لە ئەبوعەمری(العلا) کرد، ئاخۆ لە ئیسماعیلو ئیسحاق کامیان سەربڕاوە؟ ئەبوعەمر وتی: ئەی ئەصمەعی ئەتۆ عەقڵت لە کوێیە؟ کەی ئیسحاق لە مەککە بووە، ئیسماعیل لە مەککە بووەو ئەو لەگەڵ باوکیدا بنیاتی کەعبەیان ناو شوێنی قوربانی لە مەککەیە.

هەروەها خودای مەزن وەصفی ئیسماعیلی کردوە بە خاوەن صەبرو وادەڕاست، دەفەرموێ: ﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾(الانبیاء:٨٥) یان دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولاً نَبِيّاً﴾(مریم:٥٤) . هەروەها ریوایاتی صەحیحو بڕواپێکراو زۆرو زەبەندەن لەسەر ئەوە: کە ذەبیح حەزرەتی ئیسماعیلە نەك ئیسحاق، ئەم رایە لە هاوەڵانی وەکوو ئیبنوعەبباسو ئیبنوعومەرو ئیمام عەلیو ئەبوهورەیرەوئەبوطوفەیل(عامیری کوڕی واثیلة)وە ریوایەت کراوە.

هەروەها لە چینی تـابیعینی وەکـوو سـەعیدی کـوڕی موسـەیەبو سـەعیدی کـوڕی جوبـەیرو حەسـەنی کـوڕی میهـرانو ڕەبیعـی کـوڕی ئەنـەسو مەحەمـەدی کـوڕی کـەعبی(القـرظـی)و ئەلکولـەبیو عەلقەمـەو ئەبوجەعفـەر(موحەمـەدی کـوڕی عالی)و ئەبو صالح ریوایەت کـراوەو بـە پەسـندیان دانـاوە.ئـەو ریوایەتانـەی: کـە دەڵێن: ذەبیح حەزرەتی ئیسحاقە لای زۆربەی زانایانی ئیسلام ڕەتکراوەتەوە.

چیرۆکی حەزرەتی موساو هارون (ﷺ)

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ
وَهَٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ
﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَٰهُمْ فَكَانُوا۟ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُمَا ٱلْكِتَٰبَ
ٱلْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَٰهُمَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا
عَلَيْهِمَا فِى ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ
﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ
عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾

ئەمە چیرۆکی سێیەمە لە چیرۆکەکانی ئەم سورەتە پیرۆزە، ئەوەبوو لەوەپێش باسی رزگاربوونی حەزرەتی ئیبراهیمی کرد لە ئاگر، هەروانەجاتبونی ئیسماعیل لە سەربرین، ئەمجار باسی ئەو نیعمەتانە دەکا: کە بەخشینی بە موساو بە هارون، فەرمووی﴿وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ﴾ سوێند بێ ئێمە نازونیعمەتی جۆراوجۆرمان بە موساو هارون بەخشین، نیعمەتی پێغەمبەرایەتیو سودو فەڕی دونیاییو قیامەتیمان بۆ دەستەبەر کردن.مەنفەعەتی دونیایی: کە بریتی بوو لە بونو ژیانو هۆشو فامو پەروەردەکردنو لەشساغیو بەدیهێنانی صیفاتی جوانو رەفتاری شیرین لە هەردوکیان دا، سوودی ئاییینیش: کە بریتی بوو لە زانیاریو گەردنکەچی بۆ

زاتی پەروەردگار، لە هەموشیان بەرزترو بەسود تر نیعمەتی پێغەمبەرایەتی بوو، ئەمجار نیعمەتەکان شی دەکاتەوەو دەفەرموێ:

﴿وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ﴾ ئێمە موساو هارونو نەتەوەکەیانمان لە چنگ فیرعەونو دارو دەستەکەی رزگار کرد، ستەمو چەوساندنەوەی فیرعەونمان لەسەر هەلگرتن، رێگەمان نەدا چیدی فیرعەون نێرینەیان بکوژێو مێینەیان بهێلێتەوە بۆ کارەکەریو خزمەتکردن، هەروەها خۆیانو گەلەکەیانمان لە خنکان رزگار کرد.

﴿وَنَصَرْنَاهم، فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ﴾ سەرکەوتومان کردن بەسەر دوژمنەکانیان دا، زەویو ملكومالی داگیرکراویان وەرگرتەوە، فەرمانڕەوایيو دەسەلاتیان دەسکەوت، پاش ئەوەی مسکێنو چەوسێندرانەوەبوون بوونە خاوەن دەولەتو حوکمو بڕیار.

﴿وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ﴾ نامەی ئاسمانیمان بۆ نازل کردن، نامەیەکی ئاشکراو گشتگیر بۆ دینو دونیایان، شەریعەتو یاسای ژیان بوو، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدىً وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا ..﴾(المائدة:٤٤) یان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْراً لِلْمُتَّقِينَ﴾(الانبياء:٤٨)

﴿وهديناهما الصراط المستقيم﴾ موساو هارونمان شارەزا کردن بۆ رێبازی حەقو سەفرازیی، بۆ راستالیو راستی لە گوفتارو کرداردا، بۆ ئایینی ئیسلامو بۆ گەیاندنو پەیڕەویکردنی شەریعەتی خودا.

﴿وَتَرَكْنَا عَلَيهِمَا فِي الْآخِرِينَ﴾ ناوو شۆرەتی جوانو جوامێری و پیاوەتیمان بۆ هێشتنەوە لە ناو چینو گەلو نەتەوەکانی دوا خۆیان.

﴿سَلامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ﴾ سلاَوی خودا لەسەر موساو هارون بێ، سلاَوی فریشتەو ئادەمیزادو پەریەکانیان لەسەر بێ، بە هەموو شێوەیەك سلاَویان لێ بێ، سلاَوی پەروەردگار کە لە هەموو سلاَوێك بەرزو پیرۆزترە.

﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ئێمە بەو شێوە پاداشی چاکەکاران دەدەینەوە، لە چورتمو ناخۆشی رزگاریان دەکەینو دەیانخەینە ناورەحمەتی خۆمانەوە.﴿إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ بێگومان موساو هارون لە پێری بەندە خاوەن باوەڕو راستاڵەکانی ئێمەن.

چیرۆکی حەزرەتی ئیلیاس (ﷺ)

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ

ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٢٥﴾ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ

نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

ئەمـە چـیرۆکی چـوارەمە: کـە لـەم سورەتە پـیرۆزەدا گێڕدراوەتـەوە، هـەوڵو تێکۆشـانو خـەباتی حـەزرەتی ئیلیـاس نمـایش دەکـا، کـە یـەکێك بـووە لە پێغەمبـەرانی نەتـەوەی ئیـسرائیلو بانگـەوازیی یەکتاپەرسـتیی کـردوە، دژی بتپەرسـتی وەسـتاوەو شـوێن هـەنگاوی حـەزرەتی ئیبراهیمـی هـەڵگرتووە.
دەفـەرموێ: ﴿وَإِنَّ إِلْيَـاسَ لَمِـنَ الْمُرْسَـلِينَ﴾ بێگومـان ئیلیـاس لـە پێـڕی پێغەمبەرانـە، ئـەم زاتـە نـاوی ئیلیاسـەو کـوڕی یاسـین کـوڕی فیحنـاص کـوڕی عیزار کوڕی هارون کوڕی عیمران واتە: هارونی برای موسا.

پـەروەردگار ئیلیاسـی کـردە پێغەمبـەرو دوای حیزقیـل نـاردی بـۆ سـەر نەتـەوەی ئیـسرائیل، لـەو کاتـەدا گەلەکـەی بتێکیـان دەپەرسـت پێیـان دەگوت(بعل): کە چـووە سـەریان بانگـەوازیی کـردن بـۆ یەکتاپەرسـتیو وازهێنـان لـە بتپەرسـتی، ئامۆژگـاری کـردن بـەوەی بـڕوا بـە تاكوتـەنهایی خـودا بکـەن، چیدی بەردو دار نەپەرستن واز لە تاوانو ستەم بهێنن.

﴿إِذْ قَـالَ لِقَوْمِـهِ: أَلا تَتَّقُـونَ؟﴾ ئـەی پێغەمبـەر، ئـەوە بـۆ گەلەکـەت بگێڕەوەو یادی ئەو کاتـە بکـە: کـە ئیلیـاس بـە گـەلو نەتەوەکـەی خـۆی گـوت: ئەوە بۆ لە خـودا ناترسـن؟ بۆچـی هـاوەڵی بـۆ بـەرەوا دەزانـن؟ ﴿أَتَـدْعُونَ بَعْـلاً وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ؟اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَـائِكُمُ الْـأَوَّلِينَ﴾ ئـەوە چـۆنو بـە چ عـەقڵێك عیبـادەت دەکـەن بـۆ بتێـك: کـە خۆتـان دروسـتتان کـردوە، پـشت لـە عیبادەتکردن بۆ خودایەك هەڵدەکـەن: کـە هـەر ئـەو شـیاوی بەندایـەتی بۆکردنـە، هـەر ئـەو خودایـەو بـێ هـاوەڵو بێوێنەیـە، ئـەو ئێـوەی بـەدی هێنـاوە، وێنـەو روخساری کێشاون، هەر ئـەو بەدیهێنـەرەو جگـە لەئـەو خـودای تـرنین، هـەر ئـەو بەنازو نیعمەتی خـۆی ئێـوەی پـەروەردە کـردوە، لـە نـەبوەوە هێناونیـە گۆڕەپـانی ژیانەوە، ئێوەشو باوكو باپیرانیـشتان خـودا خـەڵقی کـردونو پـەروەردەی کـردون، دەی حەق وایە ئێوە بەندایـەتی بـۆ ئـەو خودایـە بکـەن، نـەك بتـە داتاشـراوێکی بێگیان بپەرستن.

﴿فكذبوه﴾ بەلاّم نەتەوەكەی ئیلیاس ئامۆژگارییان بە گوێدا نەچوو بە درۆیان خستەوە، بانگەوازیو پەیامەكەی ئیلیاسیان رەتكردەوە. لە تۆڵەی هەڵوێستی تاوەها ناشیرینو نابەراویان دا﴿فإنهم لمحضرون﴾ بێگومان ئەوان رۆژی قیامەت لەناو عەزابی دۆزەخدا ئامادە دەكرێن، سزای هەڵوێستی ناشیرینو تاوانو ستەمكارییان لێ دەسەندرێتەوە.

﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ بەلاّم ئەوانەی ئیمانیان هێناوە لە نەتەوەكەی، خواپەرستو یەكتاپەرست بوون بە دڵسۆزی بۆ خودا صوڵحاونو بە خۆیان چاران، ئەوانە لە عەزاب رزگاریان بووە، ناخرێنە ناو دۆزەخەوە، پاداشی باشیان دەدرێتەوە، ئاكامو سەرەنجامیان جوداوازە لە سەرەنجامی موشریكەكان.

﴿وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ ئێمە ناوو شۆرەتی جوانو پەسندمان بۆ هێشتەوە، نەتەوەكانی دوا خۆی مەدحیان كردوە.﴿سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ﴾ سلاّوی خوداو سلاّوی فریشتەو ئادەمیزادو جندۆكە لەسەر ئیلیاس بێ ئەو زاتەی ئیمانی بە خودا پتەو بوو، بەربەرەكانی شیركوكوفری كرد. قیرائەتێكی تر هەیە دەخوێندرێتەوە﴿آل یاسین﴾ ئەو كاتەی ماناكەی بەم جۆرە دەبێ ، سلاّوی خوداو سلاّوی فریشتەو ئادەمیزادو جندۆكە لەسەر شوێنكەوتوانی ئیلیاس بێ، هەر كەسی ئیمانی پێ هێنابێ ئەو سلاّوە بیگرێتەوە.

﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ئێمە بەو جۆرە پاداشی چاكەكاران دەدەینەوە، چۆن ئیلیاسمان لە چورتمو ناخۆشی رزگار كرد، بەو شێوە پاداشی هەموو چاكەكارێك دەدەینەوە﴿انه من عبادنا المخلصین﴾ بێگومان ئیلیاس لە بەندە راستاڵو دڵسۆزەكانی ئێمە بوو.

چیرۆکی لوط (عليه السلام)

وَإِنَّ لُوطًا
لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا
فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم
مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

ئەمە چیرۆکی پێنجەمە لە چیرۆکەکانی ئەم سورەتە پیرۆزە، پەروەردگار ئەم چیرۆکە دەگێڕێتەوە بۆ ئەوەی موشریکەکانی عەرەبو غەیری عەرەب پەنی پەند ئامێز بن، چونکە کافرەکانی قەومی‌لوط بە هیلاك چونو خاوەن باوەڕەکانیش رزگاریان بوو. دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ لُوطاً لَمِـنَ الْمُرْسَـلِينَ﴾ بێگومان لووط پێغەمبەرێکە لە پێغەمبەران، خودا ناردی بۆ سەر گەلەکەی: کە دانیشتوی شاری (سددوم)بوون، بێ‌باوەڕو تاوانکار بوون، ئامۆژگاریی کردن، پشتیان لێ هەڵکردو گوێیان بە بانگەوازیی‌یەکەی نەدا، خودا بە بومەلەرزەو گرمەو ناڵەی لەرادەبەدەر لەناوی بردن، بە بەردی سوتێنەر بەردەبارانی کردنو وڵاتی ژێرەوژوور کردن، خودا شوێنکەوتوانی لوطی رزگار کردن جگە لە ژنەکەی.﴿اذْ نَجَّيْنَـاهُ وَأَهْلَـهُ أَجْمَعِـينَ.إِلَّـا عَجُـوزاً فِـي الْغَـابِرِين﴾ لوطو شوێنکەوتوانیمان هەموو رزگار کردن، جگە لە ژنەکەی، ئەو بەدبەختە لەگەڵ تاوانبارەکانی تردا عەزابی سەخت تێکیەوە پێچاو لەناوچوو، ئەو بە کردەوەی ستەمکارەکان رازی بوو، هاریکاریی دەکردن، دژی ئایینی حەزرەتی لوط بوو،

هەرکەسێ بهاتایە بۆلای لوط بۆ ئیمانهێنانیان ژێوانی دەکردەوە، یان ڕاپۆرتی لێ دەداو هەواڵی ئیمانهێنانی بە کافرەکان ڕادەگەیاند.

﴿ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ﴾ پاشان ئەوانەمان لەناو برد کە پەیامەکەیان ڕەتکردەوەو بە درۆیان خستەوەو وازیان لە هەتیوبازیی نەهێناو سووربوون لەسەر ئەو عادەتە ناشیرینەی خۆیان!

ئەمجار پەروەردگار خیطاب ئاڕاستەی قورەیشییە موشریکەکان دەکاو لە سەرەنجامی بێ گوێی و سەرپێچی کردنی فەرمانی خودا دەیانترسێنێو دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ.وَبِاللَّيْلِ أَفَلا تَعْقِلُونَ؟﴾ ئێوە ئەی دانیشتوانی مەککەو دەوروبەری، بەیانیو ئێوارە کە دەچن بۆ کاروان بۆ وڵاتی شام لە هاتوچۆتاندا بەسەر شوێنەوارو کەلاوە کۆنی قەومی لوطدا دەڕۆنو دەگەڕێنەوە. ئەوە بۆ بە عەقڵو هۆشێکی تەواوەوە بیر ناکەنەوە؟بۆچی لە بینینی ئەو شوێنەوارو وڵاتە کاول بووە پەند وەرناگرن؟ بۆ ناترسن ئێوەش وەکوو ئەوانتان بەسەر بێو بە دەردی ئەوان بچن؟!

چیرۆکی حەزرەتی یونس(ﷺ)

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ
ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ
مِنَ ٱلْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَٱلْتَقَمَهُ ٱلْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَآ أَنَّهُۥ

كَانَ مِنَ ٱلْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِۦٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾

۞ فَنَبَذْنَـٰهُ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً

مِّن يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَـٰهُ إِلَىٰ مِاْئَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾

فَـَٔامَنُواْ فَمَتَّعْنَـٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾

ئەمە شەشەم چیرۆکە لە چیرۆکەکانی ئەم سورەتە پیرۆزە، دوا چیرۆکە لەم سورەتەدا. چیرۆکەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە کاتێك حەزرەتی یونس لە بەرامبەر ئەزیەتی قەومەکەی دا پشوودرێژ نەبوو ولآتی بەجێهێشتو بەرەو دەریا رۆیی‌و سواری کەشتی بوو، کەوتە ئەو ناخۆشی‌و تەنگو چەڵەمانەوە، ئەمەش پەندو وانەیە بۆ پێغەمبەرو شوێنکەوتوانی: کە خۆڕاگرو پشوودرێژبن لە بەرامبەر رەتکردنەوەی پەیامی خوداو پشت هەڵکردن لە ئایینی ئیسلام: پەروەردگار لە قورئان دا چوار جار حەزرەتی یونسی بە ناوی خۆی ناوهێناوە، (سورەتی النساء:١٦٣) (الأنعام:٨٦) (یونس:٩٨) (الصافات:١٣٩) دوو جاریش بەوەصف ناوی هێناوە ﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِباً﴾(الأنبیاء:٨٧) ﴿وَلا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ، إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾(القلم:٤٨). هەر جارەش لایەنێکی چیرۆکەکەی گێڕاوەتەوەو مەبەستێکی تایبەتی پێکاوە لێرەشدا دەفەرموێ:﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ بێگومان یونسی کوڕی مەتا یەکێکە لە پێغەمبەران، خودا رەوانەی کرد بۆسەر نەتەوەکەی خۆی.

قورئان باسی ئەوە ناکا نەتەوەی یونس لە چ ولآتێك بوونو کێن‌و چ کەس بوون! بەلآم ئەوەندە دەزاندرێ ئەو نەتەوە لە پارچە زەویەکی نزیك دەریادا

نیشتەجێ بوون، زوربەی موفەسسیرینیش پێیان وایە: ئەو قەومە لە ولاتی نەینەواو(موصڵ) بوون لە کوردوستان.

ئەمجار ئەو دەریایە چ دەریایەك بووە: کە حەزرەتی یونس بۆلای چووەو چەند دوور بووە؟ قورئان هیچ ئاماژەیەك بۆ ئەوە ناکا. ریوایاتی زۆرو جۆراوجۆر هەن لەسەر ئەوە: کە حەزرەتی یونس بە هەڵوێستی گەلەکەی تەنگاو بوو، هەڕەشەی هاتنی عەزابی خودای لێ کردن، ئەمجار بەرق هەڵساوێ ولاتی بەجێ هێشت روی لە کەنار دەریا کرد، دەفەرموێ: ﴿إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ کاتێك بەبێ فەرمانی خودا نەتەوەکەی جێهێشتو روی کردە قەراغ دەریاو سواری کەشتییەکی قەرەباڵغو پڕ لە ئادەمیزاد بوو، ماوەیەك بەناو دەریادا رۆیشتنو کەشتی تووشی باری نائاسایی بوو، وا پێویست بوو قورعە بکەنو یەکێ لە سەرنشینەکانی وەدەر بهاون، بۆ ئەوەی بارەکەی سوك بێو بتوانن درێژە بە رۆیشتنی خۆیان بدەن،﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾ قورعەیان کردو بەسەر حەزرەتی یونس دا شکایەوە، ئەو بەرکەوتو بەگوێرەی دابو نەریتی ئەو کاتەی ئەو نەتەوە فڕێیان دایە ناو دەریاوە. ﴿فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ ماسی قوتی دا، ئەو شیاوی ئەوە بوو سەرزەنشتی بکرێ، چونکە بەردەوام نەبوو لەسەر ئەرکی بانگەوازی کردنو نەیتوانی خۆگر بێ لە بەرامبەر هەڵوێستی ناشیرینو سەر رەقی گەلەکەی.

ئەم روداوەی حەزرەتی یونس موعجیزەیەکە لە موعجیزەی پێغەمبەرایەتی. چ مانیعێکی سروشتییو عەقلی نیە لەوەدا ماسییەك پیاوێك قوت بداو ماوەیەك پیاوەکە نەمرێ. من بۆخۆم ساڵی ٢٠٠١ م بەچاوی خۆم لەسەر شاشەی تەلەفیزیۆن دیم ماسییەکی زەبەللاح لە دەریادا لە پەنا درکەشاخێك لەنگەری گرتبوو کۆمەڵێك ماسی بچکۆلەی بە دەورەوە بوون، هەر لەگەڵ خەتەرو مەترسییەك روی تێ دەکردن ماسییە گەورەکە دەمی دەکردەوە هەموو ماسییە بچکۆلەکان دەچوونە ناو سکی ماسیە

گەورەکەوەو خۆیان حەشار دەدا، کە مەترسییەکە نەدەما دەهاتنە دەرەوە.
لێرەدا دوو ئیحتیمالو بۆچون هەیە:

یەکەمیان ئەوەیە: دەگونجێ ئەو ماسییە جۆری بێ ددان بووبێ واتە: جۆرێك بوبێ لە ماسی (هەر کۆڵەی زەبەللاح) کەدەریای سپی ناوەراست دەگرنەوە، وا دەبێ درێژییەکەیان بیست مەترە، دەگونجێ حەزرەتی یونس لەناو بۆشایی دەمی ماسییەکەدا مابێتەوە تا ئەو کاتەی لە قەراغ دەریا فرێی دایەوە، چونکە گەروی ئەو جۆرە ماسییانە زۆر لەوە تەنگەبەرترە ئادەمیزادی تێوە چێ.

ئەگەری دووەمیش ئەوەیە، ئەو ماسیِیە ددانی هەبوبێ و جۆرێك بووبێ لە ماسی عەنبەر کە درێژییەکەی دەگاتە بیست مەترو گیانلەبەری لەخۆی گەورەتر قوت دەدا، ئەم جۆرە ماسییەش چەند جار لە دەریای سپی ناوەراست دا بینراوە.

﴿فَلَوْلا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ﴾ خۆ ئەگەر یونس لەوانە نەبوایە کە تەسبیحو تەقدیسی خودا دەکەن، خوداناسو یەکتاپەرستن، لە سکی ماسیدا دەمردو ﴿لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ تا رۆژی قیامەت لەویدا دەمایەوە. ناوسکی ماسی بۆ دەبوو بە گۆڕ، چونکە بە گوێرەی سروشت دەبوو بە غیذاو وەکوو باقی خۆراکی تر حەل دەبوو. فەرمودەیەکی صەحیح هەیە ئیمامی ئەوەوی لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەتی کردوە، دەفەرموێ: (تعرف الى الله في الرخاء يعرفك فى الشدة)لە فەرەحیو حاڵی ئاساییدا خودا بناسەو خودات لە بیر بێ ئەویش لە کاتی چورتمو تەنگانەدا ئاگای لێت دەبێو فەرامۆشت ناکا.

حەزرەتی یونس لە کاتی فەرەحیو حاڵی ئاساییدا خوداناسو یەکتاپەرست بوو تەقدیسو تەسبیحی خودای دەکرد، لە سکی ماسیش دا هەر

خودای لەبیر بوو خەریکی تەسبیحاتی خودا بوو، بۆیە خودا فەرامۆشی نەکرد وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِباً فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾(الانبیاء٨٧-٨٨).

﴿فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ﴾ وامان لە ماسییەکە کرد لە قەراغ دەریا فڕێی بدا، لە شوێنێکی خاڵی لە درەختو گژوگیا، بێ سێبەرو بێ ئەنوا. لە هەمان کات دا بۆ خۆشی جەستەی زەعیفو نەخۆش، دەق لە زارۆکێکی تازە لەدایکبوو دەچوو.

﴿وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ﴾ بە سەریەوە روەکی کولەکەمان رواند، بۆ ئەوەی سێبەری لێ بکا، کولەکەش زو پێ دەگاو سێبەرەکەی بە سودە، مێشو مەگەزیش توخنی ناکەوێ، گەڵاکەشی پانە، بەروبومەکەشی بۆ خواردن بەسودە، بە کاڵیو بە کوڵاوی دەخورێ، شێخی مەراغی دەڵێ: داری مۆز بووە.[1] حەزرەتی یونس لە ژێر سێبەری ئەو درەختەدا مایەوە هەتا گۆشتی پندر بۆوە، توکی لێ هاتەوەو صیحەتو نیشاطی بۆ گەڕایەوە. ئەمجار بە فەرمانی خودا گەڕایەوە بۆ ناو ئەو گەلو نەتەوەی: کە بەرق هەڵساوی جێی

---

(١) تەفسیری مەراغی ج٢٣|٨٣

هێشتبوون، دەفەرموێ: ﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ. فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ﴾ واتە نارمانەوە بۆسەر ئەو نەتەوەی لە رقی ئەوان ولاتی جێهێشتبوو ملی لە دەریا نابوو، ئەوانیش دانیشتوی نەینەواو موصلّ بوون، ژمارەیان صەد هەزار بەلّکوو زیاتریش بوون، سەرلەنوێ بانگەوازیی خۆی دەست پێکردەوە، ئەوانیش بڕوایان پێکردو ئیمانیان پێ هێنا، ئەمەش دوای ئەوەی نیشانەی پێغەمبەرایەتییان پێوە بینیو دیاردەی هاتنی عەزابی سامناکیان چاو پێکەوت، ئیتر خودا ژیانێکی خۆشی بۆ دابین کردن، تاکۆتایی تەمەنیان لەناو نازونیعمەتی ئیمانو ژیانی ئاشتیو هەرزانیدا مانەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَلَوْلا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ﴾(یونس:٩٨)

پوچەلّکردنەوەی بیروباوەڕی موشریکەکان

فَٱسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ ٱلْبَنَاتُ
وَلَهُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ إِنَٰثًا وَهُمْ
شَٰهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَآ إِنَّهُم مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ
ٱللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى ٱلْبَنَاتِ عَلَى ٱلْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾
مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَٰنٌ مُّبِينٌ

(١٥٦) فَأْتُوا بِكِتَٰبِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ (١٥٧) وَجَعَلُوا بَيْنَهُۥ وَبَيْنَ ٱلْجِنَّةِ
نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ ٱلْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ (١٥٨) سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا
يَصِفُونَ (١٥٩) إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ (١٦٠) فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ (١٦١)
مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ (١٦٢) إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ ٱلْجَحِيمِ (١٦٣) وَمَا مِنَّآ إِلَّا
لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ (١٦٤) وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ (١٦٥) وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ
(١٦٦) وَإِن كَانُوا لَيَقُولُونَ (١٦٧) لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ (١٦٨) لَكُنَّا
عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ (١٦٩) فَكَفَرُوا بِهِۦ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (١٧٠)

لەبەر رۆشنایی ئەو چیرۆکانەی پێشەوە کە لە سورەتەکەدا نمایش کران، هەروەها رونکردنەوەی راستیو چۆنیەتی پەیوەندی نێوان خوداو بەندەکانی، تۆڵەساندن لەو کافرو ستەمکارانەی ئەو حەقیقەتانە ناسەلمێننو عیبادەت بۆ غەیری خودا دەکەن، یان هەندێ شت لەوانە دەکەنە هاوەڵی خودا، لەبەر رۆشنایی ئەمانەدا هەموو، رەهنومایی پێغەمبەر (ﷺ)دەکا: کە موناقەشەی ئەو ئەفسانەیان لەگەڵ دا بکا: کە دەڵێن: فریشتە کچی خودان، هەروا ئەوەشیان رەتبکاتەوە: کە دەڵێن لە نێوان خوداو جندۆکەدا نەسەبو رەگەز هەیە، هەروەها ئەوەشیان بە رودا بداتەوە: کە لە پێش رەوانەکردنی پێغەمبەر بۆ سەریان چەند ئاواتەخوازی ئەوە بوون: کە خودا پێغەمبەرێکیان بۆ سەر بنێرێ، دەیانگوت: ئەگەر خودا بکاو پێغەمبەرمان بۆ بێ، یەکسەر ئیمانی پێ دەهێنین، کەچی ئێستا وا پێغەمبەریان بۆ نێردراوە بە درۆی دەخەنەوە، دەفەرموێ: ﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ﴾ ئەمە عەطفە بۆسەر

ئایەتی ژمارە(١١)کە فەرمووی﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنَا﴾؟ واتە: ئەی پێغەمبەر! بە شێوەی لۆمەو سەرزەنشست بۆسەرکوتانەوەو بۆڕدانی ئەو موشریکانە، پرسیاریان لێ بکە ئاخۆ بە چ عەقڵ و ئاوەزێك کچیان بۆ خودا داناوەو کوڕیان بۆ خۆیان کۆنترۆڵ کردوە؟ بە چ تەقسیمێك ئەو بەشەی بۆ خۆیان بە خراپی دەزانن بۆ خودای دادەنێن.؟

ئەی ئەوە نیە بۆ خۆیان پێیان ناخۆشە کچیان ببێ ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدّاً وَهُوَ كَظِيمٌ﴾(النحل:٥٨) مەبەستی ئایەتەکە ئەوەیە: کە دابەشکردنەکە عادلانە نیە، زۆر غەریبو سەیرو سەمەرەیە. چۆن ئەو شتەی بۆ خۆیان نایانەوێ بۆ خودای بە ڕەوا دەزانن؟! وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى.تِلْكَ إِذاً قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾(النجم:٢١-٢٢) بەراستی بەشکردنێکی بێ جێیەو کەس شتی واناکا! ﴿أَمْ خَلَقْنَا الْمَلائِكَةَ إِنَاثاً وَهُمْ شَاهِدُونَ؟﴾ بەڵکوو چۆن حوکمی ئەوەیان داوە: کە فریشتە مێینەن، خۆ ئەوان ئاگاداری دروستکردنەکەیان نەبوون؟!

ئەدی چۆن بە کچیان لە قەڵەم داون؟ مادام ئەوان ئاگاداری دروستکردنەکەیان نەبووین چۆن ئەو بڕیارە دەدەن؟ خۆ ئەو جۆرە بڕیارانە بە موشاهەدەو بینین نەبێ نازاندرێ، وەلحاڵ ئەوان ئاگادار نەبوون، کەوابێ بێبەڵگە ئەو قسانە دەکەن‌و قسەی بێ بەڵگەش هیچی لێ شین نابێ. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثاً أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ﴾(الزخرف:١٩) لە ڕۆژی قیامەت دا لەسەر ئەو هەموو بوختان‌و درۆ هەڵبەستنەیان پرسیاریان لێ دەکرێ‌و تۆڵەیان لێ دەسەندرێ، هەروا بە ئاسانی بەسەریانەوە ناچێ‌و وەك بەرزەکی بانان بۆی دەرناچن!!

﴿أَلا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ.وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ئاگاداربەوە، ئەوانە کە ئەو قسەیە دەکەن درۆیەو دەیکەن، بوختانەو هەڵیدەبەستن، هیچ

بەڵگەیەکیان بە دەستەوە نیە، ئەدی چۆن زات دەکەن بڵێن: خودا منداڵی هەیە، بێگومان ئەوان درۆزنترین درۆزنن.نەفرینی خودایان لێ بێ!

بەم پێیە سێ تاوانیان ئەنجام دان، هەرسێ تاوانەکان گەورەترین تاوانن: تاوانەکانیشیان ئەوەیە فریشتەیان بە کچی خودا لە قەڵەم داون، منداڵیان وەپاڵ خودا داوە، منداڵی مێینەیان بۆ خودا بڕیار داوەو، لە جیاتی خودا دەیانپەرستن.

ئەمجار پەروەردگار نارەزایی دەردەبڕێ بەرامبەر حوکمە نارەواکەیان و دەفەرموێ: ﴿أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ.مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ.افَلا تَذَكَّرُونَ؟﴾ ئەوە بە چ عەقڵێك ئەو حوکمە دەدەن؟ بۆچی پێیان وایە: خودا کچی بەسەر کوڕدا هەڵبژاردوە؟ ئەوە بۆچی بیر ناکەنەوە تا بۆتان دەربکەوێ چەند لە هەڵەدان و چەند قسەکەتان نابەجێیە؟! پێویستە ئادەمیزاد قسەیێ بکا رێگەو جێگەیەکی هەبێ. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلائِكَةِ إِنَاثاً إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلاً عَظِيماً﴾(الاسراء:٤٠)

﴿أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ؟﴾ یان ئەگەر یەکێ داوای بەڵگەتان لێ بکا، ئێوە بەڵگەیەکی رون و ئاشکراتان هەیە لەسەر بیروباوەڕەکەتان؟﴿فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ دە ئەگەر راست دەکەن بەڵگەتان هەیە، ئەو نامەیەی ئەو جۆرە داوایە دەسەلمێنێ بیخەنە رو، ئەو کیتابە بێنن.

﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَباً﴾ ئەو موشریکە بوختانکەرانە بڕیاری ئەوەیان داوە: کە لە نێوان خوداو فریشتەکان دا پەیوەندیی ژن و ژنخوازیی هەیە!! گوتویانە فریشتە کچی خودان، لێرەدا مەبەست بە(جنة) فریشتەکانە بۆیە بە(جنة) ناوی بردون چونکە لە پێش چاو نادیارن، یان مەبەست بە(جنة) جندۆکەیە بەم جۆرە دەڵێن: خودا لە جینئییەکان ژنی خواستوە، لەبەر شەرەفی پەروەردگار فریشتە پەیدابوون!

بێژەری ئەم قسە پوچو بوختان ئامێزە هۆزی کەنانەو هۆزی خوزاعە بوون، ئەوان گوتویانە خودا خوازبێنی لە سەرانی جندۆکە کردوە ئەوانیش باشترینو جوانترین کچی خۆیان لە خودا مارە کردوە، فریشتە کچی خودانو لەو جندۆکە مێیانە پەیدا بوون، خودا زۆر بەرزو پیرۆزە لەوەی ژنی هەبێو منداڵی هەبن. ئەمە زادەی خەیاڵی پوچی چیرۆك خوانانە، نەفرینیخودایان لێ بێ چەند تاوانێکی گەورە ئەنجام دەدەن.

هەندێ پێیان وایە: بێژەری ئەم قسە پوچانە چەند خێڵە جولەکەیەکن" گوتویانە خودا لە جندۆکە ژنی خواستوەو فریشتەی بوون ﴿وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ سوێند بە خودا ئەو فریشتانەی ئەمان بە کچی خودایان دادەنێنو لە جیاتی خودا دەیانپەرستن، ئەو فریشتانە دەزانن: کە ئەو کافرانە لە تۆڵەی ئەو کوفرو بوختانەیان ئامادە دەکرێن بۆ حیسابو لێکۆڵینەوەو سزادان.

ئەمجار پەروەردگار پاكو مونەززەهی خۆی رادەگەیەنێ لەهەموو کەموکورییەكو دەفەرموێ: ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ پاكو بەرزو مونەزەزەهە خودا لەوەی منداڵی هەبێو پێویستی بە منداڵ بێ، لەوەی هاوەڵی هەبێو پێویستی بە هاوەڵ بێ.

﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ وەلێ بەندە راستاڵە دڵسۆزەکانی خودا، ئەوانەی شوێن پەیامی پێغەمبەرانی خودا کەوتوونو ئیمانیان بە پەیامی هەموو پێغەمبەرێك هەیە، ئەوانە ئامادەی دۆزەخ ناکرێن، ئەو سزا سامناکە ناچێژن.

ئەمجار پەروەردگار تەحەددای موشریكو بوختانکەرەکان دەکاو زەبوونیو بێ دەسەلاتییان رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ.مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ.إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ﴾ بێگومان ئێوە ئەی موشریكو بوختانکەران، خۆتانو خودا درۆزنەکانتان توانای ئەوەتان نیە کەس گومرا بکەنو لە ئایینی حەق لای بدەن، مەگەر کەسێك کە لە ئێوە گومراتربێ،

ئامادەباشـی تێـدابێ بـۆ کـوفرو بێـدینی، لـە زانیـاری خـودادا ئـەوەی لەسـەر چەسـپابێ: کـە بـە هـۆی ئامادەباشـیی بـۆ کـوفرو ئیلحـادو سـووربوونی لەسـەر هاوەڵـدانان بـۆ خـودا، دەخرێنـە دۆزەخـەوە، ئـەم جـۆرە خەڵکـەن: کـە ملکەچـی شیرك‌و بێدینی دەبن‌و لـە گومڕایی دا ڕۆدەچـن‌و شـوێن ئێـوە دەکـەون‌و هـاوەڵ بـۆ خودا دادەنێن‌و بتپەرستی ئەنجام دەدەن.

ئـەمجار پـەروەردگار تـەنزیهی فریـشتەکان لـەو تۆمەتـەی پاڵیـان دراوە رادەگەیەنێ، لەسەر زوبانی ئەوان دەفەرموێ: ﴿وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ﴾ هەریەکێ لە ئێمە پلەیـەکی دیـاریکراوی هەیـە لـە زانیـاری‌و عیبـادەت‌و شـوێن‌و مـەقام، بـە مـوو لێـی لانـادەین‌و پابەنـدو ملکەچـی ئـەو فـەرمان‌و تەوجیهاتـە یەزدانییەین: کـە ئاڕاسـتەمان دەکـرێ، بەوپـەڕی دڵـسۆزییەوە بەندایـەتی خۆمـان بۆ خودا ئەنجام دەدەین.

خـاتوو عائیـشە فەرموودەیـەك لـە پێغەمبـەرەوە دەگێڕێتـەوە دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی(مـا مـن السماء الـدنیا موضـع الا علیـه ملـك سـاجد، أو قـائم[1])ئـەبوزەر دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی: (انـی أری مـالاترون واسمـع مـالا تـسمعون أطـت الـسماء وحـق لها ان تـئط مـا فیهما موضـع اربـع اصابع الا و ملـك واضـع جبهتـه سـاجدا لله، والله لـو تعلمـون مـا أعلـم لـضحکتم قلـیلا ولبکیـتم کـثیرا ومـا تلـذذتم بالنـساء علـی الفـرش ولخـرجتم الی الـصعدات تجـأرون الی الله، لوددت أني کنت تعضد[1])

﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ.وَإِنَّا لَـنَحْنُ الْمُـسَبِّحُونَ﴾ فریـشتەکان گوتیـان: ئێمـە ڕێز ڕیز دەبین لـە مـەقامی بەندایەتی دا، بـە تـەرتیب‌و ریـز بەندایـەتی بـۆ خـودا

---

(١) تەفسیری ئیبنوکەثیر ج٤/١٥٩١تەفسیری قورطوبی ج٨ /١٠١(٤٢٨٥)

(١) تیرمذی لە باسی زوهددائەخریجی کردوە(٣١٢)باب (٩)

دەکەین، ئێمە بە زوبان تەسبیحاتو بە نوێژکردن تەقدیسو تەسبیحی خودا دەکەین، لە هەموو خەوشو نەقصو نەنگی یەك بەدووری دەگرین، هەرچی شیاوی زاتی پاکی نەبێ وەپاڵی نادەین، ئێمە بەندەی ئاتاجی پەروەردگارین. مەبەست ئەوەیە: رایبگەیەنێ: کە ئەوەیە صیفاتی فریشتە، ئەوەیە حەقیقەتو چۆنیەتییان، نەك ئەو شێوەیەی کافرەکان دەیڵێنو بوختانیان بۆ دەکەنو بە کچی خودایان لە قەڵەم دەدەن. لە صەحیحی موسلیم دا لە جابیری کوڕی سومرەوە ریوایەت کراوە دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ)هاتە ناومانو ئێمە لە مزگەوت دا بووین فەرمووی: (الا تصفون کما تصف الملائکة عند ربها؟) ئێمەش گوتمان: ئەی پێغەمبەری خودا " فریشتە چۆن لای خودای خۆیان ریز دەبن؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (یتمون الصفوف الأول یتراصون في الصف [1])

هەر لە صەحیحی موسلیم دا هاتووە لە حوزەیفەوە خودای لێ رازی بێ، دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ)فەرمووی: (فضلنا علی الناس بثلاث: جعلت صفوفنا کصفوف الملائکة، وجعلت لنا الارض مسجدا، وتربتها طهورا) ئێمە بە سێ شت لە ئادەمیزادی گەلەکانی تر جیا کراوینەوەو رێزمان دراوەتێ: ریز بەستنمان بۆ خوداپەرستی وەکوو ریز بەستنی فریشتە وایە، زەویمان بۆ کراوە بە شوێنی نوێژو لە هەر شوێنێك بمانەوێ دەتوانین نوێژ بکەین، بەگڵەکەشی تەیەموم دەکەین.

حەزرەتی عومەر: کە هەڵدەستا بۆ نوێژکردنی جەماعەت روی دەکردە نوێژکەرەکانو دەیفەرموو: ریزەکانتان رێك بخەنو راست راوەستن، خودا دەیەوێ چاو لە فریشتەکان بکەنو لاسایی ئەوان بکەنەوە، چۆن لای خودا ریز دەبەستن، ئەمجار ئایەتی ﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ﴾ی دەخوێندەوە، بە خەڵکەکەی

(١) أخرجه مسلم بتمامه في الصلاة(٤٣٠)باب(٣٧) لە باسی فەرمان بە هێدیەتی لە نوێژدا.

دەفەرموو: فلاّن تۆزێ برۆ دواوە فلاّن تۆزێ وەرە پێش. پاشان خۆی دەچوە پێش‌و نوێژی دادەبەست.

ئەمجار پەروەردگار وادەو هیوای موشریکەکان باس دەکا: کە پێش رەوانەکردنی پێغەمبەر رایان دەگەیاند دەفەرموێ: ﴿وان كانوا ليقولون: لو أن عندنا ذكرا من الأولين،لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ.فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ واتە موشریکەکان پێش رەوانەکردنی پێغەمبەری ئیسلام: کە تانەو تەشەری نەفامی‌و نەخوێندەوارییان لێ دەدرا، دەیانگوت: ئەگەر ئێمە نامەیەکی ئاسمانی وەکوو تەورات‌و ئینجیلمان هەبوایە، بە دڵسۆزی عیبادەتی خودامان دکردو هەرگیز کوفرو بێدینیمان رەچاو نەدەکرد، کەچی: کە موحەممەد کرا بە پێغەمبەرو رەوانەکرا بۆ سەریان بڕوایان پێ نەکردو بە درۆیان خستەوە، لەوە بەولاوە سەرەنجامی کوفرو بێدینی خۆیان دەزانن" تێدەگەن چەند خەسارەتمەندو مالوێرانن. بێگومان ئەمە هەڕەشەیەکی توندوتیژە لەسەر کافر بوونیان بە خوداو بە قورئان‌و بە پێغەمبەر. نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً﴾(فاطر:٤٢) هەروەها ئایەتی(١٥٦-١٥٧)ی سورەتی الانعام.

یارمەتیدانی خودا بۆ سەربازانی

وَلَقَدۡ
سَبَقَتۡ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمۡ لَهُمُ ٱلۡمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ
جُندَنَا لَهُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿١٧٤﴾ وَأَبۡصِرۡهُمۡ فَسَوۡفَ
يُبۡصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسۡتَعۡجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمۡ فَسَآءَ
صَبَاحُ ٱلۡمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿١٧٨﴾ وَأَبۡصِرۡ فَسَوۡفَ
يُبۡصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾
وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی (٧٦)جووەیبیر لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: کافرەکان وتیان: ئەی مووحەممەد! دە ئەو عەزابەی هەڕەشەمان پێ لێ دەکەی خێرا بۆمان بێنە، ئیتر ئایەتی﴿أفبعذابنا يستعجلون﴾ نازڵ بوو.

لەوە پێش هەڕەشەی لە کافرەکان کرد، فەرمووی: ﴿فسوف يعلمون﴾ ئەمجار بە بۆنەی ئەو هەڕەشەیەوە وادەی خۆی بۆ سەرخستنی خۆشەویستانی دوبارە بکاتەوە. دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ.إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ.وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾ بێگومان ئێمە لەوەپێش بڕیاری ئەوەمان داوە: کە پێغەمبەرەکانمان سەربخەین بەسەر کافرو ستەمکاران دا ، لە

دونیاو لە قیامەتدا هەر بەندە راستاڵەکانمان سەرکەوتون، لە دونیادا بالآدەستی بۆ خوداپەرستانە، بەوە دوژمنانیان دیل دەکەن و دەیانکوژن، لە ولاَت دەریان دەپەڕێنن، یان بە حوججەو بورهان بۆڕیان دەدەن، لە قیامەتیش سەرکەوتن بۆ خوداپەرستانە بەوە : کە بە مرازدەگەن، بە بەهەشتی رازاوە شاد دەبن، لە ئاگر رزگاریان دەبێ، رزگاربوون لە دۆزەخ و بە مرازگەیشتن بەبەهەشت ئەوپەڕی بە مرازگەیشتنە..

وادەی خودا بەجێیەو پاشگەز بوونەوەو خیلافی تێدا نیە، ئەوەتا چەندێك ملهوڕو طاغوتەکان بەربەرەکانی ئایینی خودایان کردووەو دەیکەن، بە هەموو جۆرێك کۆسپ و تەگەرە دادەنێن لەبەردەم بلاَوبوونەوەی ئایینی خودادا بەلاَم بە کوێرایی چاوی ئەوان ئایینی ئیسلام لە هەموو کون و قوژبنێکی زەوی دا بنجی داکوتاوەو پەل و پۆی کردوە، ئیمان لە دلّی پەیڕەوانی دا جێگیر بووە، وێڕای ئەو هەموو راوەدونان و پڕوپاگەندە کردنە دژی ئیسلام و بانگخوازانی ئیسلام، کەچی چرای روناکتر دەبێ، پێغەمبەری ئیسلام هات بە تاقە سوارە بانگەوازیی ئیسلامی بلاَو کردەوە، بەرەنگاری کوفرو ئیلحاد بووەوە، بت و بتخانەی روخاندن، کۆشك و باڵەخانەی ملهوڕانی خستە ژێر رکێفی خۆیەوە، فرمانڕەواو دەوڵەت و ئیمپراطوریەتی روخاندن، دڵ و دەروونی ئادەمیزادانی رۆشن کردەوەو بۆلای خۆی کێش کردن و کۆمەڵگای ئیسلامی نموونەیی دروست کردن، هەتا ئێستاش سەرباری ئەو هەموو دژایەتیکردن و بەرهەڵستکارییەی دژی ئیسلام لە گۆڕێیە، ئەو هەموو فشارو پەلاماردان و گەمارۆیەی لەسەریەتی، کەچی ئیسلام وەکوو ئایینێکی زیندو ماوەتەوەو روناکی بەرنامەو پرۆگرامی رۆژ لە دوارۆژ بەهێزترو گەشەدارتر دەبێ،

دوارۆژ هەر بۆ ئیسلامە، نەمری و سەربەرزی هەر بۆ ئایینی خودایە، هەتا پەیڕەوکارانی ئایین زێدەتر دڵسۆز بن بۆ ئایینەکەیان و هەوڵ و تێکۆشانیان

خالص بۆ خودا بێ، لێ ببڕێن بۆ خزمەتی ئایینو خواپەرستی، زیاتر ئایینی خودا بالآدەست دەبێ، پانتایی دەسەلآتی فراوان تر دەبێ،

هەر بانگەوازیو هەوڵو تێکۆشانێك لە پێناو ئایینی خودادا ئەنجام بدرێ، بانگخوازانو سەربازانی ئەو ڕێبازە دڵسۆزانە کارەکانیان ئەنجام بدەنو بۆی لێ ببڕێن حەتمەن سەرکەوتن بەدەست دێنن، چەندێك لەبەر دەمی دا کۆسپو تەگەرە دابندرێنو هێزو توانای بەتاڵخوازانی لە دژ بخرێتە گەڕ، بە ئاگرو ئاسن بەربەرەکانێ بکرێ، هێزی سەربازیو هێزی پروپاگەندەی لە دژ وەکار بخرێ، بەڵکوو ئەگەر هەموو هێزو تواناکانی سەرزەوی لە دژی ئایینی ئیسلام بەکار بهێنرێن سەرەنجام سەرکەوتن بۆ ئیسلامە.

ئەمە وادەی خودایە، وادەی خوداش پاشگەزبوونەوەی تێدا نیە،دابو نەرێتێکی خودایە لە بونەوەردا سوننەتێکە بێ گرێوگۆڵ جارییە، وەکوو چۆن خۆر هەڵدێو ئاوا دەبێو سبەینێ هەڵدێتەوەو ئێوارە ئاوا دەبێتەوە، هەروا هەموو ئەستێرەکانی تری ناو فەزا. بەو جۆرەو بە پێی تەقدیری خودا دێنو دەچن یان وەکوو گۆڕانو بە شوێن یەکدی داهاتنی شەوو ڕۆژ، وەکوو ڕوانو چەکەرەکردنی دانەوێڵەی ناوزەوی پاش بارینی باران بەسەریدا.ئەمانە سوننەتی خودان لە بونەوەرداو جارین.

یارمەتیدانو سەرخستنی خوداپەرستان بەسەر کافراندا سوننەتێکی خودایە لە بونەوەرداو هەرکاتێ هۆکارەکانی هاتنەدی خۆیشی هاتۆتە دی. وێدەچێ بۆ ماوەیەك یارمەتیدانو سەرخستنە کە دوابکەوێ، ماوەکە بە نیسبەت تەمەنی سنورداری ئادەمیزادەوە بە درێژ دابندرێ، وەلێ هەردێو تەخەللوف ناکا. وادەبێ ئەو سەرکەوتنو بالآدەستی یە بە شێوەیەك دێتە کایەوە ئادەمیزادەکان هەستی پێ ناکەن، چونکە ئەوان چاوەڕوانی سەرکەوتنی ڕواڵەتین، ئەو سەرکەوتنەیان دەوێ: کە خۆیان بە سەرکەوتنی دەزانن، بەلآم

خـودا سـەرکەوتنی حـەقیقیيان دەداتێ و پـاش ماوەیـەکی دوورو درێـژ بۆیـان دەردەکەوێ: کە ئەوە باشترە لەو سەرکەوتنە رواڵەتیەی ئەوان بەتەمای بوون.

بێگومان وا دەبـێ ئـادەمیزاد بەتـەما سـەرکەوتنێکی دیـاریکراوەو هـەوڵێ بۆ دەدا، پەروەردگاریش لە زانیـاری خۆی دا سـەرکەوتنێکی باشـترو کاریگـەرتری بـۆ بڕیارداون، هەر ئـەوەی خـودا بڕیـاری داوە دێتـەجێ، جـا بـا مانـدوبوونی زیـاتری بـوێو کاتەکـەی بـوەغرێ، نابـێ بـە لـەکیس چـوونی ئـەو سـەرکەوتنەی خۆیـان بەتەمای بـوون ناهومێـد بـن، بـەڵکوو دەبـێ بڕوایـان وابـێ ئـەو لـەکیس چـوونی سـەرکەوتنە، یـان ئـەو تێشـکانو بـەمراز نەگەیـشتنە، خێـرو فـەڕە بۆیـانو چاوەڕوانی سەرکەوتنی گەورەو حەقیقی بن.

بـۆ نموونـە پـێش غـەزای بـەدر موسـوڵمانان هـەوڵی ئـەوەیان دا، کـاروانی قـورەیش بگـرنو چـاوەڕوانی ئـەو سـەرکەوتنە بـوون، بـەڵام لـە کیـسیان چـوو، چـونکە خـودا سـەرکەوتنی گـەورەتری بـۆ بڕیـار دابـوون. کەلـە جـەنگی بـەدردا رەنگی دایەوەو ئەو سـەرکەوتنە گـەورەو مەسـارگۆڕەیان دەسـت کـەوت. کـە بـووە مایەی خێر بۆ خۆیانو بۆ ئیسلام!

وا رێ دەکـەوێ موجاهیـدانی ئیـسلام لـە جـەنگێك لـە جەنگـەکاندا تێدەشـکێنو تووشـی چـورتمو نارەحـەتی زۆر دەبـن، بـابزانن: کـە ئـەوە بـە تاقیکردنەوەیـەو کەموکوڕیـەکیان تێـدا هەیـەو خـودا دەیـەوێ لـە بۆتـەیان بـداو ئامادەیان بکا بۆ سەرکەوتن لە جەنگێکی گەورەتردا!!

بەڵێ ئەمە بڕیـاری خودایـەو پاشـگەزبوونەوەی تێـدا نیـە، ﴿وَلَقَـدْ سَـبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ.إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ.وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ.﴾

ئەمجا دوای راگەیاندنی ئەم وادە(سـەد دەرسـەدییە)بـەم شـێوە لـە خۆڕادیوی و حەتمییـە، پـەروەردگار فـەرمان بـە پێغەمبـەر (ﷺ) دەکـا: کـە چـاوەڕوانی سەرەنجامو ئاکام بێو دەفـەرموێ:﴿فَتَوَلَّ عَـنْهُمْ حَتَّـى حِـينٍ﴾ ئـەی پێغەمبـەر،

رویان لیّ وەرگیّرە، پشوو دریّژ بە لەسەر ئەزیەتدانی ئەوان بۆ تۆ، بابە ئارەزوی خۆیان پەل بهاوێنو ئەسپی خۆیان هەلینگ بدەن، بۆ ماوەیەکەو کۆتایی دێ، ئیّمە سەرەنجام سەرفرازی سەرکەوتن بە تۆ دەبەخشین،﴿وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ﴾ چاوەڕوان بە چییان بەسەر دیّنین، چۆن توشی عەزابو دەردو مەینەتییان دەکەین، بۆیان دەردەکەویو دەبینن چۆن هەڕەشەکانت دیّنەدی، چۆن تۆ سەردەکەویو ئەوان تیّدەشکیّن؟

﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ ئەوە پەلە لە هاتنی عەزابی ئیّمە دەکەن؟ چۆن جورئەت دەکەنو دەویّرن داوای عەزابی ئیّمە بکەن، با دلّنیا بن: کە وادەی ئیّمە پاشگەزبوونەوەی تیّدا نیە، عەزابی سەخت یەخەیان دەگریّ، چونکە ئەوان شیاوی ئەو عەزابەن.

جا ﴿فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ﴾ کاتیّ عەزابی بە ئیّشی ئیّمە نازلّ بووە سەرخۆیان، یان ولاّتیان، ئەوە خراپ رۆژیّکە تیّی دەکەون، بەلاّیەکەو یەخەیان دەگریّو بەریان نادا، قەلاّچۆیان دەکاو لەناویان دەبا.﴿وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ.وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ﴾ ئەی پیّغەمبەر، رو لەو موشریکانە وەرگیّرە تاماوەیەك، چاوەڕوان بە، چیان بەسەر دیّو چ عەزابیّکیان توش دیّ. ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ.وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ.وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ئەی پیّغەمبەر، پاكو مونەززەهی لە هەموو عەیبو خەوشیّك بۆ خودای تۆیە، هەرچی ئەو موشریكو ستەمكارانە پالّ خودای تۆی دەدەن، خودا لیّی بەرییە، خودای‌تۆ خودایەکی خاوەن دەسەلاّتو بالاّدەستو بیّ‌ئاتاجو کار دروستو کاربەجیّیە.

سلاّوی خودا لە دونیاو قیامەتدا لەسەر ئەو پیّغەمبەرانە بیّ ، کە خودا رەوانەی کردون بۆ سەر گەلو نەتەوەکانی رابردو یەك بە دوایەكدا حەمدو سوپاسو ثنا لە دونیاو قیامەتدا هەر بۆ خودایە هەر ئەو خودایەو خاوەنی

بونـــەوەرە، هـــەر ئـــەو شـــیاوی خودایەتی‌یـــە، هـــەر ئـــەو شـــیاوی حەمـــدو سەناو سوپاسە.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی (ص)

ئەم سورەتە ناونراوە بە سورەتی(ص)چونکە بەو پیتە دەستی پێ کراوە، کە یەکێکە لە بیستوهەشت پیتەکەی زمانی عەرەبیو ئاماژەیە بەوە: کە ئەم قورئانە لەو جۆرە پیتانە پێکهاتووەو عەرەبەکان تەلەفوظیان پێ دەکەنو لەگەڵ ئەوەشدا عەرەبو غەیری عەرەب نەیان توانیو ناتوانن وێنەی کورتترین سورەتی بخەنەڕو.

دەست پێکردنی هەندێ لە سورەتەکانی قورئان بەو جۆرە پیتانە بەمەبەستی تەحەددا کردنی عەرەبەکانە بەوە: کە ناتوانن نموونەی قورئان دابنێن، بۆ ئەوەیە سەرئاسایی قورئان بچەسپێ.ئەو باسو مەوزوعانەی ئەم سورەتە لە خۆی گرتوون باسومەوزوعی سورەتی مەککییە، باسی یەکتاپەرستیو باسی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدە (ﷺ) مەوزوعی حیسابو لێکۆڵینەوەی رۆژی قیامەتی لە خۆ درتووە، پەیوەندی ئەم سورەتە بە هی پێشەوە لە دوو لایەنەوەیە.

١- لە کۆتایی سورەتی پێشەوەدا قسەی کافرەکانی گێڕایەوە کە دەیانگوت: ﴿لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْراً مِنَ الْأَوَّلِينَ.لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ کەچی دوایی بڕوایان پێ نەکرد. بەو بۆنەوە سەرەتای ئەم سورەتەی بەوە دەست پێ کرد کە سوێندی خوارد بە قورئانی یادخەرەوەو رونکەرەوە، واتە: درێژەدەری ئەوێیە.

٢- سورەتی(ص)لە دوای سورەتی (الصافات) وەکوو سورەتی (طس)و (النمل) وایە لە دوای سورەتی (الشعراء)ەوە وەکوو سورەتی (طه)و (الانبیاء) وایە لە دوای سورەتی (مریم)ەوە، وەکوو سورەتی (یوسف) وایە

لە دوای سورەتی (هود)ەوە لەوەدا : کە چیرۆکی باقی پێغەمبەرەکان تەواو دەکا" ئەو پێغەمبەرانەی کە لەو سورەتەدا باس نەکراون، هەر لەم روانگەوە چیرۆکی حەزرەتی داودو چیرۆکی حەزرەتی سولەیمان دەگێڕێتەوە، ئەوە رادەگەیەنێ: کە خودا بە فەضلو کەرەمی خۆی فەرمانڕەواییو پێغەمبەرایەتی پێبەخشین، کەژو پەلەوەری بۆ موسەخەر کردن، باو جندۆکەی بۆ ژێربار کردن، گەنجو خەزێنەی زەوی پێ بەخشین، دەسەلاتو خۆشی بۆ دەستەبەر کردن. لەگەڵ ئەوەشدا هەردوکیان ئادەمیزاد بوونو زەبوونیو لاوازی ئادەمیزادیان تێدا بوو، بەلام خودا دەرگای رەحمەتی خۆی لێ کردنەوەو بە پلەی پێغەمبەریوفەرمانڕەوایی بەهرەمەندی کردن.

هەروەها چیرۆکی حەزرەتی ئەییوبیش بە درێژیی دەگێڕێتەوە، سەرگورشتەی حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسحاقو یەعقوبو ئەلیەسەعو ذیلکیفل بە کورتی رادەنوێنێ.

ئەمجار دەگوێزێتەوە بۆ یەکێ لە مەبەستە سەرەکییەکانی قورئان: کە بریتییە لە باسی زیندوبونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوە لەسەر کردەوەکانی دونیا، هەروەها باسی خۆشیی بەهەشتو ناخۆشی دۆزەخ. ئەمجار وەرچەرخانەوەیەك ئەنجام دەداو دگەرێتەوە بۆ چیرۆکی سەرەتای دروستبونی ئادەمیزادو سوژدە بردنی فریشتەکان بۆ ئادەمو ملنەدانی شەیتان بۆ هاوکاری کردنی فریشتەکان لە ئەنجامدانی ئەو فەرمانە یەزدانییەداو ئەمجار نەفرین لێکردنی لە لایەن خوداوە تارۆژی قیامەت. کۆتایی سورەتەکەشی بەوە هێناوە: کە حەزرەتی موحەمەد(ﷺ)دڵسۆزە بۆ پەیامەکەی بە گوێرەی پێویست ئەرکی سەرشانی خۆی بەجێ هێناوە.

موناقەشەکردنی موشریکەکان دەربارەی بیرو بۆچونیان

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

صٓ وَٱلْقُرْءَانِ ذِى ٱلذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾
كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوا۟ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُوٓا۟
أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾
أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ
مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾
مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْءَاخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ ﴿٧﴾ أَءُنزِلَ
عَلَيْهِ ٱلذِّكْرُ مِنۢ بَيْنِنَا ۚ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِّن ذِكْرِى ۖ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا۟ عَذَابِ
﴿٨﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ ٱلْعَزِيزِ ٱلْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم
مُّلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا۟ فِى ٱلْأَسْبَٰبِ ﴿١٠﴾
جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ ٱلْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی ژمارە(٥) ئیمامی ئەحمەدو تیرمیزیو نەسائیو حاکیم (بە صەحیحیشی داناوە) لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەتیان کردوە، دەفەرموێ: ئەبوطالیب نەخۆش کەوتو قورەیش هاتنە لایو پێغەمبەریش (ﷺ) دیدەنییان کرد، قورەیشییەکان لەلای ئەبوطالیب گلەییان لە پێغەمبەر کرد، ئەبوطالیب وتی: ئەرێ کوڕی برام ئەتۆ چیت لەگەڵو هۆزەکەت دەوێ؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: دەمەوێ بێنە سەر ئایینێك کە بۆ عەرەبوعەجەم ببنە پێشەواو رابەر، وشەیەکە بیڵێنو پابەندی ناوەڕۆکەکەی بن ئەویش رستەی (لااله الا الله)یە وتیان: چۆن واز لە فرە خودایی بهێنینو یەك خودا بپەرستین؟ بە راستی ئەمە داوایەکی سەیرو سەرسوڕهێنەرە، ئیتر ئایەتی﴿ص..والقرآن..﴾ تا دەگاتە ﴿بل لما یذوقوا عذاب﴾ نازڵ بوو.

دەفەرموێ: ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ﴾ سوێندم بەو قورئانەی کە یادخەرەوەو شیکەرەوەیەو لەو پیتە هیجاییانە پێك هاتووە کە ئێوە ئاخاوتنی خۆتانی لێ پێك دێنن، قورئانێکە بەرنامەی ژیانەو هەرچی پێویست بێ بۆ ژیان ئاماژەی بۆ کردوەو رونی کردۆتەوە، سوێند بەو قورئانە پیرۆزەو بەو کەلامە بەرزو بێوێنەیە، موحەممەد رەوانەکراوی ئێمەیەو راستگۆیە لەوەدا کە دەڵێ: پێغەمبەرم، بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد نێردراوە. هەرکەسێ بیەوێ پەندی لێ وەرگرێ لێی بەهرەمەند دەبێ.

﴿بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ﴾ بەلکوو کافرەکان کە سودی لێ نابیننو پێی بەهرەمەند نابن، هۆیەکەی ئەوەیە لوتبەرزو خۆ بە زلزانن، بێزیان نایە شوێن حەق بکەون، دەمەدەمێ لەگەڵ پێغەمبەر دەکەن، سەرپێچی فەرمانو دژایەتی پەیامەکەی دەکەن، سورن لەسەر بەربەرەکانێ کردنی.

ئـەمجار هەڕەشـە لـە کافرەکـان دەکـاو لـە ئاکـامی هەڵوێـستی ناشـیرینیان دەیانترسێنێو دەفەرموێ: ﴿كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَـرْنٍ، فَنَـادَوْا وَلاتَ حِـينَ مَنَـاصٍ﴾ لـە پـێش ڕۆژگـاری ئـەماندا زۆر گـەلو نەتـەوەمان بـە هـیلاك بـردنو ئاسـەوارمان لەسـەر زەوی بڕینـەوە، لـە تۆڵـەی سـەررەقیو سەرپێـچیکردنیان بـۆ پـەیامی پێغەمبـەرەکانیانو ڕەتکردنـەوەی ئـاوەڕۆکی نامـە ئاسمانیـەکانیان، عەزابی سەختی ئێمە یەخەی گـرتنو هاواریـان لـێ هەڵـساو کەوتنـە پاڕانـەوە لـە خـودا بـەڵام پاڕانەوەکـەیان بـێ سـود بـوو، دادیـی نـەدان، چـونکە ئـەو کاتـەی عەزابی لـەناو بردنیـان هـات، کـاتی ڕزگـاربوون بەسەرچـوو، چـی هـاوارو فیغـان بکـەن، چـەندێ بپاڕێنـەوەو بکڕوزێنـەوە بێسـودە، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ:﴿ فَلَمَّـا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُـمْ مِنْهَـا يَرْكُـضُونَ.لا تَرْكُـضُوا وَارْجِعُـوا إِلَـى مَـا أُتْـرِفْتُمْ فِيـهِ وَمَـسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُـمْ تُـسْأَلُونَ﴾(الانبیـاء١٢-١٣) کەعـــەزابی ریشەکێشکەر بڕیار درا تازە گەڕانەوەی نیە،

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَـافِرُونَ هَـذَا سَـاحِرٌ كَـذَّابٌ﴾ موشریکەکان بەلایانـەوە سـەیر بـوو ترسـێنەرێك لـە خۆیـان هـاتووە بـۆ سـەریان، پێیان سـەیرە موحەمـەد نێـردراوە بـۆ سـەریان بـە ترسـێنەرو مـوژدەدەر، دەڵـێن: چـۆن دەبـێ، ئـادەمیزاد ببێتـە پێغەمبـەرمان؟! ئـەمجار کـە مـوجیزاتی پێغەمبەریان بینـی بەڵگـەو نیـشانەی ڕاسـتی پێغەمبەرایـەتی خـۆی ڕانوانـد، لـە جیـاتی ئـەوەی شـوێنی بکـەون، کافرەکـان وتیـان: بـە ڕاسـتی ئەمـە سـاحیرێکی درۆزنە، ئەوەی دەیڵـێ: درۆیـەو چاوبەسـتەکیـیە. سیحرو جادوبـازیی ئـەنجام دەداو پاڵ خودای دەداو دەڵێ بە نیگا بـۆم هـاتووە. نموونـەی ئـەم ئایەتـە ئایـەتێکی تـر: کـە دەفـەرموێ: ﴿أَكَـانَ لِلنَّـاسِ عَجَبـاً أَنْ أَوْحَيْنَـا إِلَـى رَجُـلٍ مِـنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّـاسَ وَبَـشِّرِ الَّـذِينَ آمَنُـوا أَنَّ لَهُـمْ قَـدَمَ صِـدْقٍ عِنْـدَ رَبِّهِـمْ قَـالَ الْكَـافِرُونَ إِنَّ هَـذَا لَـسَاحِرٌ مُـبِينٌ﴾(یـونس:٢) ئایەتـەکان بـە ئاشـکرا ئـەوە دەگەیـەنن: کـە کـافرە لوتبـەرزو

فیزەونەکان بەبێ بەڵگەو دەلیل بەڵکوو لەروی حەسودیەوە بڕوایان بە پێغەمبەر نەکردوەو بەتەما ئەوەبوون یەکێك لە سەرانی قورەیش ببێتە پێغەمبەر، هیچ تۆمەتێکیشیان دەست نەدەکەوت لە تۆمەتی سیحر دانەپاڵ و درۆزنی هەرزانتر بێ ، ئەمە چەکی سەررەق و ملهوڕانە، بە درێژایی مێژوو طاغوتەکان ئەمە هەڵوێست و ئاکارو رەفتاریان بووە، بەو جۆرەو بەو شێوە پەیامی پێغەمبەرانیان رەتکردۆتەوە. ئەوەتا قورەیشییەکان سێ شوبهەیان ئاراستەی پەیامی پێغەمبەر کردوە،

یەکەم شوبهەیان دەربارەی یەکتاپەرستی بووە، بە سەرسوڕمانەوە دەیانگوت: ﴿أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهاً وَاحِداً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ﴾ ئایا خودایەتی کورت هەڵێناوە لە یەك خوداو هەموو خوداکان رەت دەکاتەوە جگە لە یەك خودا نەبێ، بە راستی ئەمە شتێکی سەرسوڕهێنەرە، سەرسوڕمانەکەیان لەوەوە سەری هەڵدەدا: کە هەموو خێڵ و هۆزێك خودایەکی هەبوو، هەریەکەو بۆخۆی بتێکی دیاریی کردبوو دەیانپەرست. دەیانگوت: ئێمە بۆیە عیبادەت بۆ ئەو بتانە دەکەین هەتا لە خودامان نزیك بکەنەوە، خودا خاوەنیانەو چ خراپیەك لە بەندایەتی بۆ کردنیاندا نیە.سەریان لە پێغەمبەر سوڕ دەما چونکە فرە خودایی رەت دەکردەوە، دەیانگوت: ئەوە بە درێژایی مێژوو باوك و باپیرانمان ئەو بتانەیان پەرستوون ، خۆ ناگونجێ ئەو هەموو پێشینانەی ئێمە لەسەر هەڵە بوبوون و بە نەزانیی ئەو کارەیان ئەنجام دابێ، تەنیا موحەممەد لەسەر حەق بێ.

دەربارەی سەبەب نزولی ئەم ئایەتانە چەند ریوایەتێك هەن یەکێك لەو ریوایەتانە ئەوەیە: کاتێك عومەری کوڕی خەتتاب موسوڵمان بوو، قورەیشییەکان زۆری پێ تەنگەتاو بوون، هاتنەلای ئەبو طالیب و وتیان: تۆ

براگەورەمان بەو لە نێوان ئێمەو برازاکەتدا، ئەبوطالیب ناردی بە دوو پێغەمبەردا (ﷺ) وتی: برازای خۆشەویستم ئەمانە خزمو کەسی خۆتن، گەلو هۆزی خۆتن، داوای رێك کەوتن دەکەن لەگەڵتا. ئەوەندە زەخت لە هۆزی خۆت مەکەو توندرەو مەبە لە بەرامبەریاندا، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەوان داوایان چیە؟! وتیان: باسی خۆمانو خوداکانمان مەکە، ئێمەیش باسی خۆتو خوداکەت ناکەین، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئایا بەڵێنێکم دەدەنیو پابەندی بن، هەموو عەرەب گوێبیستتان بیو ناعەرەبیش گەردن کەچتان بن، ئەبوجەهل بە حەماسەتەوە وتی: وەی بەسەرچاو دەجار بەڵێنت دەدەینی، پێغەمبەر (ﷺ)فەرموی: (قولوا لااله الا الله)بڵێن: جگە لە(الله) هیچ خودایەکی تر نیە، جگە لە خودا هیچ شتێکی تر شیاوی پەرستن نیە ئیتر هەموویان قەڵس بوونو هەستان وتیان: ﴿أجعل الآلهة الها واحدا﴾؟ جا چۆن تاقە خودایەك بەشی ئەم حەمکە ئادەمیزادە دەکا؟ ئیتر بەم بۆنەوە پەروەردگار ئەم کۆمەڵە ئایەتەی تا دەگاتە ﴿کذبت قبلهم قوم نوح﴾ی نازڵ کرد.

﴿وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ سەرانی قورەیش لە دیوەخانی ئەبوطالیب بە رق هەڵساوی هەستانو بە یەکتریان گوت: لەسەر بتپەرستیو فرەخودایی خۆتان بەردەوام بن گوێ مەدەنێ، ئەمەی موحەممەد داواتان لێ دەکا پلانێکە دایڕشتووە، دەیەوێ لەم رێگەوە خۆی بەسەرماندا بچەسپێنیو ببینە خزمەتکاریو بە ئارەزوی خۆی هەڵمانسوڕێنێ.

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ﴾ ئێمە ئەم بیروباوەڕەی: کە ئەم بانگەوازیی بۆ دەکاو بریتییە لە یەکتاپەرستی لەناو پەیڕەوکارانی ئایینێکی تردا نەمان بیستووە، ئایینی نەصرانی(فەلە): کە

گوایە ئایینێکی ئاسمانییە شتی وای تێدا نیە، کەواتە ئەمەی موحەممەد بانگەوازیی بۆ دەکا بوختانو دەست هەڵبەستەو حەقیقەتێکی نیە، پشت نابەستێ بە هیچ بەڵگەو وەثیقەیەکی نیگای ئاسمانییو عەقڵی سەلیم قبوڵی ناکا. کەواتە داواکەی داوایەکی پوچو بێ بناغەیەو شیاوی ئەوە نیە گوێی بۆ رابگیرێو شوێنی بکەوین.

لەهەمووی سەیرتر ئەوەیە: کە موحەممەد لافی ئەوە لێ دەدا زێدە لە هەموانمان ئەو نیگای بۆ هاتووە! ﴿أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا؟﴾ ئایا چۆن دەبێ لە ناو هەموو قورەیشدا قورئان بۆ سەر موحەممەد نازڵ بێ؟ کەی عەقڵ قبوڵی دەکا ئێمەی سەرانی قورەیش هەبین نیگای ئاسمانیمان بۆسەر نازڵ نەبێ، نیگا بۆ موحەممەد بێ؟!! بەراستی ئەمە شتێکی دوور لە واقیعو نەگونجاوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا هەمان هەڵوێستی ئەو کافرە سەرڕەقە نەفامانەشی دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَقَالُوا لَوْلا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾(الزخرف:٣١) دەیانگوت دەبوایە قورئان بۆ یەکێك لە گەورەپیاوو ریش سپی مەککەو طائیف بێ. ئیتر خودا رەدی دانەوەو فەرمووی: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾(الزخرف:٣٢) بەخشینی پلەو پایەی پێغەمبەرێتی بە دەست ئەوان نیە، خودا خۆی دەزانێ ئەو بەهرەیە بەکێ دەبەخشێو کێ شیاوی ئەو پلەو مەقامەیە. ئەو قورەیشییانە نەفامو بێعەقڵن، حەسودیو تێنەفکرین وای لێ کردون هەڵوێستی ئاوا ناشیرین بنوێنن!

﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ﴾ واتە: بەڵکوو حەقیقەت ئەوەیە ئەوان لە گوماندان دەربارەی قورئانو نیگا، بەڵکوو هەبوونی شكو گومانیان، تێنەفکرینو بیر نەکردنەوەیان لەوەوە سەری

هەڵداوە: کە عەزابی ئێمەیان نەچەشتووە: کە چەشتیان ئیتر بڕوا بە راستیی قورئان دەکەن‌و شك‌و گومانیان دەڕەوێتەوە، حەسودیشیان لەدڵدا نامێنێ.

﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ﴾ یان بەڵكوو ئەوان خەزێنەی رەحمەتی خودای تۆیان لایە، هەتا بە ئارەزۆی خۆیان پلەو پایەی پێغەمبەرێتی دابەش بکەن؟ خۆ ئەوان خاوەنی ئەو دەسەلاتە نین، ئەدی چۆن دەڵێن: موحەممەد بۆ پێغەمبەرێتی نابێ‌و دەبێ پیاوماقوڵی مەککە یان طائیف بکرێتە پێغەمبەر؟!

﴿أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ﴾ یاخود موڵك‌و سەڵتەنەتی ئاسمانەکان‌و زەوی‌و نێوانیان هی ئەوانەو بەبێ رازی بوونی ئەوان هیچ کەس بە هیچ پلەو مرازێك ناگا!! بێگومان لافی خاوەنیەتی موڵك‌و سەڵتەنەتی ئاسمانەکان‌و زەوی دەعوایەکە جورئەت ناکەن بڵێن: هەمانە، وەلێ لە فەرزێکدا ئەگەر ئەو لافە لێ بدەن دەبا بە پەیژەو قاڵدرمەو هەر ئامرازێکی تری سەرکەوتن‌دا بەرز ببنەوە بۆئاسمانەکان‌و کۆنترۆڵیان بکەن‌و دەست بگرن بەسەر خەزێنەی خوداداو ئەو کاتە بە ئارەزۆی خۆیان پلەوپایە دابەش بکەن‌و بە گوێرەی ویستی خۆیان بوونەوەر هەڵسوڕێنن.

ئەمجار پەروەردگار هیچ‌وپوچی‌و بێ‌دەسەلاتی کافرەکان رادەگەیەنێ‌و دەفەرموێ: ﴿جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ﴾ ئەوانە لەو کات‌و شوێنەدا: کە تانوت لە پێغەمبەرایەتی موحەممەد دەدەن، جگە لە چەند سەربازێکی تێکشکاوو بەزیو بەولاوە هیچی تر نین، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ .بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ﴾(القمر:٤٤-٤٦)

هەڕەشە لێکردن و ترساندنی قورەیشییەکان بە حاڵ و بەسەرهاتی گەل و نەتەوەکانی: کە پێغەمبەرانیان بە درۆ خستەوە

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ
نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ
لْـَٔيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ
فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا
مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

لەوە پێش ئەوەی رون کردەوە: کە موشریکەکانی مەککە تەمبەڵی دەکەن‌و لە بەڵگەو نیشانەکانی تاک‌وتەنهایی خودا ورد نابنەوە، چونکە عەزابی سەخت یەخەی گرتوون، ئەمجار لەم ئایەتانەدا ئەوە رون دەکاتەوە: کە گەل‌و نەتەوەکانی پێشوش بەو جۆرە بون‌و گوێیان بە بەڵگەو نیشانەکانی تاکوتەنهایی خودا نەدەدا، هەتا عەزابی سەخت یەخەی گرتن‌و ئیتر رێگای قوتار بونیان نەماو کەسیش فریایان نەکەوت. دەی با کافرەکانی مەککەش لەو سەرەنجامو ئاکامە بترسن، با چاوەڕوانی سزای سەخت بن ئەگەر بەردەوام بن لەسەر سەررەقی خۆیان.

لـەم کۆمەڵـە ئایەتـەدا پـەروەردگار باسـی شـەش گـەلو نەتـەوەی کـافرو ستەمکار دەکـا" ئەوانـەی پێغەمبـەرانیان بـە درۆ خـستۆتەوەو خـودا بـە عـەزابی سەخت لەناوی بردن، دەفـەرموێ: ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُـوحٍ وَعَـادٌ وَفِرْعَـوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ﴾ لە پـێش قورەیـشییەکاندا گـەلی نـوحو هـۆزی عـادو قـەومی فیرعـەونی خـاوەن ئـەهرامو فـەرمانڕەوای دەسـت ڕۆیـشتوو، پێغەمبـەرانی خۆیـان بـە درۆ خـستونەوە گـەلی نـوح پێغەمبەرەکـەیان: -کـە نـوح بـوو- بـە درۆ خـستەوە، ئەزیەتیان داو گاڵتەیان پێ کرد، وتیـان شـێتو نەفامـە، خـودا بـە تۆفـان لـەناوی بردنو خنکاندنی، حەزرەتی نوحو شوێنکەوتوانی لەناو گەمیدا رزگار کرد.

گەلی عادیش حەزرەتی هودیـان بـە درۆخستەوە خـودا بـە رەشـەبای سـەخت لـەناوی بـردن وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ﴾(الحاقة-٦) فیرعـەونی خـاوەن دەسـەڵاتو سـتەمکاریش: کـە خـۆی بە خودای سـەرزەوی دەزانـیو دەیگـوت: ئـەی خەڵکینـە، جگـە لـە مـن ئێـوە چ خـودای ترتـان نـین، ئـاخو وڵاتـی میـصرو جۆگـەو جۆیـاری، چـۆمو روبـاری، هەمووی ملکـی منـەو کەسـی تـر خـاوەنی نیـە، پـەروەردگار حـەزرەتی موسـای کردە فروستادەی خۆیو هارونیـشی کـردە وەزیـرو یارمەتـدەری، نـاردنی بـۆ سـەر فیرعـەونو گەلەکـەیو مـوعجیزەو نیـشانەی گـەورەو سەرسـوڕهێنەری پێبەخشین، بۆ ئەوەی بڕوایان پێ بکـەن، بـەڵام فیرعـەونو قەومەکـەی بـە درۆیـان خـستنەوەو بڕوایـان پێنـەکردن، خـودا لـە نـاو دەریـادا خنکانـدنی . حـەزرەتی موسـاو شـوێنکەوتوانیمان رزگـارکردن، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ﴾(البقرة-٥٠) کـە عـەزابی خـودا یەخـەی گـرتن، کـەس فریایـان نەکـەوتو چـونە دەریـای نەمانەوە. ﴿وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْأَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ﴾ هـۆزی ثـەموودو قەومی لـوطو ئەصحابولئەیکە، ئەوانـەن بـە حیـزب دادەنـرێنو وەکـوو

گەلەکەی تۆ ئەی موحەممەد: گەلەکۆمەکییان لە پێغەمبەرانیان کردوە، گوایە هێزو توانایان هەبوە،دەی هەموو ئەمانە هیچ نەبوون جگە لەوەی کۆمەڵێکی بێشەرمو حەیابونو پێغەمبەرەکانی خۆیان بە درۆخستەوەو خودا بە غەزەبی خۆی گرتنیو لەناوی بردن.

هۆزی ثەموود پێغەمبەرەکەیان حەزرەتی صالح بوو، بە درۆیان خستەوە، وشترەکەی: کە بە موعجیزە پەیدا بوبوو، هەموو رۆژێ موعجیزە بوو سەریان بڕی، تەحەددایقودرەتی خودایان کرد، خودا بە دەنگی بەرزو لە رادەبەدەر لە ناوی بردن، وەکوو لێرەوار لاڵو پاڵ کەوتن ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ﴾(القمر:٣١) قەومی (لوط)یش پێغەمبەری خۆیان بە درۆ خستەوە بەبومەلەرزە یان بە رۆچوونی زەوی لە ژێریانەوە لە ناوچون، تەنها حەزرەتی لوطو شوێنکەوتوانی رزگاریان بوو" فەرمانمان پێکردن کە پێش پەیدا بوونی عەزاب دەمەو بەیان شار جێ بێڵن.

ئەصحابولئەیکە: کە گەلی شوعەیب بوون، ئەوانیش حەزرەتی شوعەیبیان بە درۆ خستەوە خودا بە عەزابی مەشهووربە(یوم الظلة)لە ناوی بردن، ئەوە بوو گەرمای خۆر تینی بۆ هێنان، دوایی هەورێکی رەشی پڕ هاتە سەریان، پێیان وابوو بارانیان بۆ دەبارێنێ، هەموویان هاتنە ژێر سێبەری هەورەکەو چاوڕانی بارینی باران بوون، بەلاّم خودا ئاگریی بەسەردا باراندن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾(الشعراء/١٨٩) هۆی لەناوچوونی ئەو هەموو گەلو نەتەوانە بە درۆ خستنەوەی پێغەمبەرانیان بووە﴿إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ﴾ کەس نەبووە لەو گەلو نەتەوانە ئیللا کە هەبووە

پێغەمبەرەکانی خۆیان بە درۆ خستۆتەوەو عەزابی ریشەکێشکەریان بۆ سەر نازڵ بووەو لەناو چوون، دەی با قورەیشییەکانو هەموو گەلو نەتەوەیەکی تر بترسن لەو عەزابو سەرەنجامە، بە هیچ شێوەیەك پەیامی قورئان رەت نەکەنەوەو حەزرەتی موحەممەد بە درۆ نەخەنەوە.

﴿وَمَا يَنظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ﴾ ئەو موشریکانەی قورەیشو هەموو کافرو مولحیدێك چاوەڕوان ناکەن مەگەر سزایەکی سەخت کە لە دوای فوکردن بە شاخی صوردا بۆ زیندوبوونەوە ئەنجام دەدرێ، واتە: نیە لە نێوان ئەوانو ئەو عەزابەی خودا هەڕەشەی پێ لێ کردون جگە لە فوکردن بە کەڵەشاخی صوردا بۆ جاری دووەم، هە کاتێ گەیشتە مەوعیدی خۆی تۆزقاڵێك دواناخرێ، هیچ مەجالو ماوەیان نادرێ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ. فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾(یس:٤٩-٥٠) با بەوە لە خۆیان بایی نەبن: کە خودا بڕیاری داوە ئوممەتی موحەممەد لەسەر تاوان کۆکوژو ریشەکێش نەکاتو مۆڵەتی داون، پاشگوێی نەخستون،ئەم مۆڵەتدانە رەحمەتە بۆیانو نرخی نازانن، با بیر بکەنەوەو بە خۆیاندا بچنەوە.

﴿وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ موشریکەکانی مەککە لە روانگەی بە هەند وەرنەگرتنو گاڵتەکردن بە وادەو هەڕەشەی پێغەمبەر (ﷺ): کە باسی زیندوبوونەوو سزای دۆزەخی بۆ دەکردن، دەیانگوت: خودایە دە بەشی خۆمان زوو بدەیە لەو عەزابەی هەڕەشەمان پێ لێ دەکرێ، دوای مەخە بۆ رۆژی قیامەت، ئەگەر راستە سزای دۆزەخ هەیەو زیندومان دەکەیەوەو سزامان دەدەی" دە بە زویی بۆمان بێنە. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە لەسەر زوبانی کافرەکان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن

كَانَ هَـذَا هُـوَ الْحَـقَّ مِـنْ عِنْـدِكَ فَـأَمْطِرْ عَلَيْنَـا حِجَـارَةً مِـنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَـا بِعَذَابٍ أَلِـيمٍ﴾(الأنفال:٣٢) بێـژەری ئـەم قـسەیە نـەضـری كـوڕی(الحـارث)ە یـان ئەبوجەهلـە، وەكـوو لـە ئایـەتێكی تـردا ئامـاژە بـەوە دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ﴾(المعارج:١) جـا چـونكە ئـەوانی دیـش پـێی رازی بـون، بۆیـە وتەكە پالّ هەمویان دراوە.

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بـە پێغەمبـەر دەكـا (ﷺ): كـە بـە صـەبرو پـشوو درێژ بێ، دەفـەرموێ: ﴿اصْـبِرْ عَلَـى مَـا يَقُولُـونَ﴾ خـۆراگر بـە لـە بەرامبـەر سەررەقیو نـەفامی ئـەو موشـریكە قورەیـشیانە، سـەرەنجام تێكـشكانو ریـسوایی بۆ ئەوانەو سەركەوتنو سەرفرازی بۆ تۆو شوێنكەوتوانتە.

چیرۆكی حەزرەتی داود دروودی خودای لەسەر بێ

ٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُۥدَ ذَا ٱلْأَيْدِ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾
إِنَّا سَخَّرْنَا ٱلْجِبَالَ مَعَهُۥ يُسَبِّحْنَ بِٱلْعَشِيِّ وَٱلْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَٱلطَّيْرَ
مَحْشُورَةً كُلٌّ لَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُۥ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْحِكْمَةَ
وَفَصْلَ ٱلْخِطَابِ ﴿٢٠﴾ ۞ وَهَلْ أَتَىٰكَ نَبَؤُا۟ ٱلْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا۟
ٱلْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ
خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَٱحْكُم بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ

وَٱهْدِنَآ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلصِّرَٰطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَٰذَآ أَخِى لَهُۥ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً
وَلِىَ نَعْجَةٌ وَٰحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِى فِى ٱلْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ
لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْخُلَطَآءِ لَيَبْغِى
بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٌ
مَّا هُمْ ۗ وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسْتَغْفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩
﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ
﴿٢٥﴾ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ
بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

لەوەپێش هەڕەشەی لە قورەیشیەکان کردو ترساندنی لەوەی بە مەرەدی نەتەوە پێشینەکان بچن‌و وەکوو ئەوان عەزابی سەخت بیانگرێتەوە، ئەمجار فەرمانی بە پێغەمبەر (ﷺ) کرد: کە لە بەرامبەر نەزیەتدانی موشریکەکانی قورەیش پشوو درێژ بێ، دوابە دوای ئەوە حاڵ‌و سەرگورەشتەی نۆ لە پێغەمبەران دەگێڕێتەوە، چیرۆکی سێیانیان بە درێژی‌و شەشەکانی تریان بە کورتی نمایش دەکا، بۆ ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) تەسەللای بێ‌و دڵی بە خۆی نەمێنێ‌و بەتەما پاداشی نەبڕاوەی خودا بێ.

سەرەتا چیرۆکی حەزرەتی داودمان بۆ دەگێڕێتەوە، وەصفی دەکا بەوەی: کە خاوەن هێزو توانا بووە، بەلام سەرچاوەو دیاردەی دەسەلاتو تواناکەی لە خواپەرستیو ملکەچ بوون بۆ خوداوە سەری هەلدابوو، نەك وەکوو فیرعەونو گەلی عادو ثمود لە بوغرایی‌و گومڕابوونەوە بوویێ. شایانی باسە لە سورەتی(البقرة)دا سەرەتای ژیانی حەزرەتی داود باس کراو بەیەکێك لە جەنگاوەرە ئازاکانی سوپای طالوت ناوی هێنراو کوشتنی جالووتی ملهوڕ بە دەستی ئەو ئەنجام درا، وەکوو موجاهیدێکی تێکۆشەری ڕێبازی خودا ناوی لە قورئاندا تومار کراوە،..ئەم گەنجە خوداپەرستە لەو ڕۆژەوە ئەستێرەی بەختی رۆژ دوا رۆژ پتر دەگەشایەوە، تا گەیشتە ئەوەی پلەی پاشایەتیو فەرمانڕەوایی بەرفراوانی پێدرا، بەلام تا پلەو مەقامی پاشایەتی‌دەسەلاتی بەرز بۆتەوە، لایەنی یەکتاپەرستیی‌و بەندایەتیکردنی بۆ خودا تێدا گەشەدارتر بووە، ئەمجار خودا پلەی پێغەمبەرێتیشی پێ بەخشی: کە لە هەموو پلەوپایەیەکی دونیاو دین بەرزترە.

خوێنەری هێژا پێویستە چیرۆکی حەزرەتی داود (ﷺ) لە ژێر ڕۆشنایی قورئاندا بخوێنینەوە، گوێ بۆ چیرۆكو ئەفسانەی ئیسرائیلیی ڕانەگرین، ئاگامان لە خۆ بێ ئەو چیرۆکانە نەکەینە ئاوێنەی ژیانی پێغەمبەرانی خودا : کە لە هەموو تاوانێك دوور بونو مەلا گوتەنی: مەعصووم بوون . سەیرە لە هەندێ کتێبی تەفسیردا ریوایاتی ئیسرائیلی وا هەن، دەلێ: حەزرەتی داود (عليه السلام)چاوی بە ئافرەتێك کەوت حەمامی دەکرد، دلی پیا چوو عاشقی بوو، مێردی ئەو ئافرەتە یەکێك بوو لە فەرمانـدەی سوپا، ناوی ئۆریا (الحثی) بوو، حەزرەتی داود ویستی ئەو ئەفسەرە بە کوشت بچێو ئەو ئافرەتە بۆ خۆی مارە بکا، ناردی بۆ شەڕو ئالای لەشکری پێداو فەرمانی پێکرد: بە پێشڕەوی

کردن، بەلاّم کابرای ئەفسەر نەکوژراو سەرکەوتنی بەدەست هێنا، چەند جارێك ئاوا ناردی بۆ ئەوەی بکوژرێ تا لە ئاکام دا کابرا پێکراو مردو ژنەکەی مارە کردەوە،[1]

دەی ئەمە چۆن دەگونجێ بۆ مەقامی پێغەمبەری و چۆن پێغەمبەری خودا شتی وا دەکا؟ سەرم لە پیاوی وەکوو سوفیانی ثەوری و(الثعالبی)وقورطوبی و قەتادەو ئەمسالی ئەوان سورماوە، چۆن ئەم جۆرە ریواتانەیان خستونە ناو تەفسیرەکانیان و بەو جۆرە سافیلکەیی و سادەییە ئەم ریوایاتە ئیسرائیلیانەیان ریوایەت کردون؟؟

رەحمەت لە گۆڕی ئیمامی رازیی:کە ئەم ریوایاتانەی پووچ کردوونەوەو فەرموویەتی: ئەم جۆرە ریوایەتانە بوختانو دەست هەڵبەستن.[1] چیرۆکی حەزرەتی داود (عليه السلام) لێرەدا لە سێ تەوەرەی سەرەکیدا رەنگ دەداتەوە:

١-هەژمار کردنی رەوشتەکانی حەزرەتی داودو ئەو نیعمەتانەی: کە خودا پێی بەخشیبوونو مایەی سەرفرازی دونیاو قیامەتی بوون.

٢-دادوەری کردنی نێوان دوو کێشەکار: کە لەسەر مەوزوعێکی نێوان خۆیان بە کێشە هاتبوون.

٣-کردنی بە خەلیفەو جێنشین لەسەر زەوی بۆ بەڕێوەبردنی فەرمانی خودا .

ئەمجار دێتە سەر گێڕانەوەی چیرۆکەکەو دەفەرموێ: ﴿اصبر على ما يقولون﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ پشوو درێژبە بەرامبەر هەڵوێستو وتەی قورەیشییەکانو گوێ بەقسەو بوختانو بیروبۆچونی نابەجێیان مەدە!.

---

(١) تەفسیری قورطوبی ج٨/٤٣٠٧

(١) تەفسیری رازیی ج٢٦ /١٨٩

﴿وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ ئەم رستەیە عەطفە بۆ سەر رستەی کۆتایی کۆپلەی پێشوو: کە فەرمووی:﴿واصبر على ما يقولون﴾ واتە: ئەی پێغەمبەری خۆشەویست چیرۆکی بەندەی دڵسۆزو راستاڵمان بۆ گەلو هۆزەکەت بگێڕەوە، بەسەرهاتی داود: کە خاوەن هێزو توانا بوو لە زانیاریو کردارو خواپەرستیدا بۆ قورەیشیەکان باس بکە.

لە صەحیحی بوخاریو صەحیحی موسلیم دا هاتووە: کە پێغەمبەر (ﷺ)فەرموویەتی: (احب الصلاة الى الله صلاة داود، واحب الصيام الى الله عز وجل صيام داود، كان ينام نصف الليل ويقوم ثلثه، وينام سدسه، وكان يصوم يوما ويفطر يوما، ولا يفر اذا لقى، و انه كان أوابا)خۆشەویسترین نوێژ لای پەروەردگار نوێژی داود بوو، هەروەها خۆشەویسترین رۆژوش لای خودا رۆژوگرتنی داود بوو، نیوەی شەو دەنوست، سێیەکی شەو نوێژی دەکرد، ئەمجار شەشیەکی دەنوستەوە. رۆژە نارۆژێکیش بە رۆژو دەبوو. لە جەنگدا ئازاو نەبەرد بوو، هەرگیزاو هەرگیز هەلاتنی نەبوو. لە هەموو هەڵسوکەوتو کاروپیشەیەکیدا خودای لە بیر بوو. بەشێکی تر لەو نیعمەتانەی کە خودا بەخشیبوونی بە حەزرەتی داوود هاوکاریکردنی کێوو کەژو پەلەوەر بوو: کە لە تەکیا تەسبیحاتی خودایان دەکرد، دەفەرموێ: ﴿إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ﴾ ئێمە کێوو کەژمان بۆ ژێربار کردبوو لەگەڵیا ئێوارەو بەیانیی تەسبیحاتیان دەکرد وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ﴾(سبا/١٠) پەروەردگار وێڕای پاشایەتیو دەسەلاتو فرمانڕەوایی کە بۆ داودی دەستەبەر کردبوون، دڵێکی ذیکرکارو هەمیشە پەیوەست بە خوداوەی پێ بەخشیبوو دەنگێکی خۆشو زولاڵیشی پێ دابوو، بەردەوام لە یادو ذیکری خودادا بوو، ئەوەندە بەو دەنگە خۆشو دڵە پڕ هەستەی سەرگەرمی یادو ذیکری خودا بوو، گەییشتە پلەیەك:

کە لەمپەرو کۆسپو پەردە لە نێوان کیانی ئەوو کیانی بونەوەردا نەمێنێ، حەقیقەتی لەگەڵ حەقیقەتی کێوو باڵندەدا جوت بێن لە پەیوەندییان بە خوداوە، لە ملکەچیو فەرمانبەرییان بە زاتی بەدیهێنەریانەوە، لە بە گەورەزانینو بەندایەتیکردن بۆ خودا، کار گەیشتە ئاستێك کێو هاوکاریی خواپەرستی لەگەڵدا بکا، تەیرو تول لێی کۆ ببنەوەو تەسبیحاتی خودای بوونەوەر بکەن.

وێ دەچێ کەسانێك هەبن بە بیستنی ئەم هەواڵە سەرسامی بیانگرێ، چۆن کێوو کەژیی بێگیانو بێ هەستو نست لەگەڵ داودا تەسبیحات بکا، ئێوارەو بەیانی زەبووری لەگەڵ بخوێننەوە؟ یان پەلەوەرو باڵندە لە دەوری کۆ ببنەوەو تەقدیسو تەسبیحاتی خودا بکەنو نەشیدەکانی لەگەڵ بلێنەوە؟

بەڵێ وێ دەچێ ئادەمیزاد بەم هەواڵە سەرسام بێن، بۆ؟ چونکە پێچەوانەی عادەتو شتی خوپێوە گیراوە، بە رواڵەت رەگەزی باڵندە جودایە لە هی ئادەمیزاد، کیانی کەژو کیانی ئادەمیزاد نێوانیان عاسمانو رێسمانە، ئەدی چۆن یەکدیگیر بوون لە خواپەرستیدا؟

بەلام سەرسامی پێ ناوێو پێویست بە سەرسوڕمان ناکا، چونکە ئەم بوونەوەرە بە ئادەمیزادو چتیەوە، بە زیندوو مردویەوە حەقیقەتێکیان هەیە پێکیانەوە دەبەستێتەوەو پەیوەستیان دەکا بە بەدیهێنەریانەوە، ئەم حەقیقەتە لە پشت پەردەی رواڵەتی رەگەزو شێوەو شکڵو روخساردایە، هەرکاتێ پەیوەندی ئادەمیزاد بە خوداوە گەیشتە پلەی دڵسۆزیو راستاڵیو دڵ روناکیو صەفا، ئیتر پەردەو لەمپەڕ نامێنن، وەزعەکە لە سنووری ئاساییو شێوەی خوپێوەگیراو تێپەڕ دەکاو هەموو شتێك دەچێتە قالبی حەقیقی خۆیەوە. بێگومان پەروەردگار بە فەضلو گەورەیی خۆی هێزو توانای ئەم تایبەتمەندیو

تێپەربوون لە سنووری ئاسایی خو پێوە گیراوی پێ بەخشیبوو، خودا بۆی کردبوو، خودا ئەم بەهرەیەی پێ دابوو، خوداش بەسەر هەموو شتێکدا خاوەن تواناو دەسەلاتە.

ئیبنوکەثیر دەفەرموێ: ئاواو بەو جۆرە تەیرو توول لە تەکیا تەسبیحاتیان دەکردو ئاوازو دەنگی ذیکرو تەسبیحاتیان بۆ دەستاندەوە، ئەگەر باڵندەیەك لە کاتی فڕینیدا بەسەر ئەودا تێپەر بوایەو صەدای ذیکری حەزرەتی داودی ببیستایە ئیتر لە ئاوان لە فڕین دەکەوت رادەوەستاو دەکەوتە ذیکر کردن لە تەکیا" کێوەکانیش بۆیان دەستاندەوە[1].

ئەمە هەواڵێکەو خودا پێمان رادەگەیەنێو لە راستترین سەرچاوەوە پێمان گەییشتووە. دەفەرموێ: ﴿وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ﴾ واتە تەیروتوولمان بۆ موسەخەر کردبوو، لە هەوادا رادەوەستانو دەستیان دەکرد بە تەسبیحاتکردن، هەموو کێوو کەژو تەیروتوول گەردنکەچو ژێرباری بوون.

﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ﴾ سەڵتەنەتو فەرمانڕەواییمان بەهێز کرد، لەشکرو سوپای زۆرو ئازاو نەبەرد بوو، هەرچی پێویست بوو بۆ فرمانڕەوایی بۆیان دەستەبەر کردبوو، ﴿وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ﴾ هەروەها تێگەیشتنو عەقڵو زیرەکیو زانیاریو عەدالەتکاریمان پێدابوو، فێری ئەوەمان کردبوو چۆن فەرمانڕەوایی عادلانە بەڕێوەبەریو چاکەکارو دەروون پاكو کاربەجێ بوو، ﴿وَفَصْلَ الْخِطَابِ﴾ فێری ئەوەمان کردبوو چۆن دادوەری نێوان خەڵکی بکاو گفتوگۆو هەڵسوکەوتی دادوەرانەو رەوانو پەسەند بوو.

---

(١) ئیبنوکەثیر ج/ ١٥٩٧

﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ.إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ﴾ ئەی پێغەمبەر! ئایا هەواڵی کێشەکارانت بۆ هاتووە ئەو روداوە گرنگو سەرسوڕهێنەرەت بیستووە؟ هەواڵی کۆمەڵێك ئادەمیزادی بە کێشە هاتوو کاتێك وەسەر دیواری شوێن نوێژو میحرابی حەزرەتی دداود کەوتنو لە ناوەخت دا خۆیان گەیاندە لای‌و لێیان ترسا، کاتەکە کاتێکی تایبەتی بوو، حەزرەتی داودتێیدا سەرگەرمیی ئەنجامدانی نوێژو خوێندنی زەبوور بوو، لێیان ترساو وەیزانی بۆ تیرۆر کردنی چوونە لای، لەو سەردەمەداو لەناو نەتەوەی ئیسرائیلدا تیرۆر کردنی پێغەمبەران باوبوو، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِحَق﴾(آل عمران:٢١) کۆمەڵی وەژوورکەوتو، وتیان مەترسە ئێمە دوو دادبەرین دادمان هێناوەتە لای تۆ، هەندێکمان ستەممان لە هەندێکمان کردوە، دادوەریی نێوانمان بکە بە شێوەیەکی عادلانەو بەلای هیچ لایەکماندا دامەتاشەو شارەزاییمان بکە بۆ رێبازی راستو پەسەند، تا رەچاوی بکەین. کێشەکەمان لەوەدا رەنگ دەداتەوە: کە﴿إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ﴾ ئەمە برامەو نەوەدو نۆ سەر مەڕی هەیە، من تەنها تاقە مەڕێکم هەس، کەچی دەڵێ ئەو سەرە مەڕەشم بدەرێ با هی من ببێ بە سەد سەرو تۆ هیچت نەبێ، بە قسەو کێشەو نیزاع من نایوێرمێو بەسەرم دا زاڵە، لە بەرامبەریدا هیچم پێ ناکرێ.

بەم جۆرە صەراحەتو چاونەترسییە ستەم لێکراوی خۆی راگەیاند، ستەمێکی ئاشکراو عەیانو هیچ پاساوێکی نیەو لە قوتوی هیچ عەتارێك دا نیە، بۆیە حەزرەتی داود خێرا بڕیاری دەرکردو لایەنی دووەمی تاوانبار کرد،

هیچ پرسیاری لە لایەنی دووەم نەکرد" ئایا ئەمە راستە؟ راست نیە، هیچ رونکردنەوەیەکی لە لایەنی دووەم داوا نەکرد یەکسەر بڕیاری دەرکردو﴿قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ﴾ وتی: بیگومان کابرا ستەمت لێ دەکا کە داوات لێ دەکا، تاقە مەڕەکەت بخەیە گەڵ نەوەدو نۆ مەڕەکەی و هی‌وی بێن بە سەدو تۆ هیچ ، زۆر کەس کە دەبنە هاوەڵ کارو پێکەوە ئیش دەکەن بەو جۆرە ستەم لە یەکتری دەکەن، ﴿ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ﴾ مەگەر ئەوانەیان: کە ئیمانیان هێناوەو ئاکاری چاك دەکەن و رەفتار باشن، ئەوانە ستەم لە یەکتر ناکەن وەلێ ئەوانە زۆر کەمن و بە ناوازە لە قەڵەم دەدرێن، دوا ئەم قۆناغە ئیتر تارمایی کێشەبەرەکان نامێنێ، وا دیارە فریشتە بوون و چونە سەر شێوەو روخساری ئادەمیزادو بۆ تاقیکردنەوەی حەزرەتی داود بووە، بۆ ئەوەی کە لە داهاتوودا دادوەریی نێوان کێشەکارانی کرد، بە حەق و عەداڵەتکاری دادوەریان بکا، لە روداوەکە بکۆڵێتەوەو گوێ بۆ هەردو لایەن شل بکا، ئەنجار حوکم دەربکا.

بێگومان فریشتەکان وایان بە باش زانی: کە کێشەکەیان بەو جۆرە ستەمکارییەی یەکیان لەوی تریان رابنوێنن، بەڵام دادوەر دەبێ بە ئەعصابێ ساردەوە بۆ کێشەکە بچێ و خێرا هەڵنەچێ ، هەروەها نابێ پەلە بکاو لە سەر رۆشنایی داوای لایەنێك بڕیار بدا. پێویستە رێگە بۆ لایەنی دووەمیش ئاچوغ بکاو سکاڵای خۆی رابگەیەنێ، چونکە وا دەبێ بیستنی وەڵامی لایەنی دووەم سەر لەبەر حوکمەکە بگۆڕێ. تەنانەت گوتراوە، ئەگەر یەکێك دادی بردە لای دادوەرو شکاتی لە کابرایەك کرد: کە چاوی کوێر کردوە نابێ قازی خێرا حوکم دەرکا، بەڵکوو دەبێ تۆمەتبار داوا بکاو لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا ئەنجام بدا چونکە وێدەچێ شکاتکەر هەردوو چاوی ئەوی کوێر کردبێ.

﴿ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعاً وَأَنَابَ﴾ داود زانیی ئەوە تاقیکردنەوەیە بۆ ئەو، خێرا داوای لێ خۆشبوونی تاوانی خۆی کرد، تاوانەکەی بریتی بوو لەوە گومانی خراپی لە کێشەبەرەکان کردو وایزانی بۆ تیرۆرکردنی لێی وەژوور کەوتوون، یان تاوانەکەی ئەوە بوو: کە پێش ئەوەی گوێ بۆ بەڵگەو شایەتی لایەنی دووەم بگرێ حوکمی دەرکرد، حەقی دا بەلایەنی یەکەم لە کاتێکدا حەق بەلای دووەمەوە بوو. بۆیە خێرا چووە سوژدەو تەوبەو ئیستیغفاری کردو بۆ لای خودا گەڕایەوە،﴿فغفرنا لە ذلك﴾ لە تاوانی گومانبردنی خراپەی بە کێشەبەران یان دەرکردنی بڕیاری پێشوەختو بە پەلەی خۆشبووین،

دەگونجێ ئەم تاوانەی حەزرەتی داود خۆی لە خۆیدا تاوان نەبووبێ، بەڵام بۆ ئەو بە تاوان دانرابێو لە جۆری(حسنات الابرار سیئات المقربین)بێ.

﴿ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ﴾ بێگومان بۆ ئەو هەیە لای ئێمە نزیکیو پلەو پایەی بەرزو پاداشی باشو شوێنی حەوانەوەی دڵگیرو نەبڕاوە: کە بەهەشتە. ﴿يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ﴾ ئەی داود ئێمە تۆمان کردوە بە جێنشینو فەرمانڕەوا بەسەر ئادەمیزادەوە لەسەر زەوی، دەسەڵاتداری بەسەریانەوە ئەتۆ بە عەداڵەتکاریی حوکمیان بکەو ئەوانیش گوێ بیسو ملکەچی فەرمانەکان بن.

ئەمجار پەروەردگار بنەماو کۆڵەکەی فرمانڕەوایيو حوکم بۆ داود دیاریی دەکا، بۆ ئەوەی هەموو حاکمو فەرمانڕەوایەك پەیڕەوی بکا، دەفەرموێ:

١. ﴿ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ ﴾ ئەتۆ لە نێوان ئادەمیزاد بە حەقو عەداڵەت دادوەری بکە

٢. ﴿ولا تتبع الهوى﴾شوێن هەواو ئارەزوی خۆت مەکەوە، چونکە شوێنکەوتنی هەواو ئارەزو هەڵخلیسکێنەرەو ئادەمیزاد بەرەو دۆزەخ کێش دەکا، ئایەتەکە سێ سەرەباسی سەرەکی لە خۆ گرتوون"(جێنشینیی لەسەر زەویو حوکم کردن لە نێوان ئادەمیزاد بە عەدالەتو شوێن نەکەوتنی هەواو ئارەزۆ) شوێن کەوتنی هەواو ئارەزۆ بە نیسبەت پێغەمبەرێکی وەکوو حەزرەتی داود درێژەدان بووە بەو ئینندیفاعو ئینفیعالەی دوا بەدوای بیستن سکالای لایەنی یەکەمی کێشەبەرەکان بۆی دروست بوو، بێ لێکۆڵینەوە بڕیاری دەرکرد.

ئەوەش فەضڵو نیعمەتی خودا بوو بۆ داود: کە هەر یەکەم لادانو وەرچەرخانی، خێرا فریای کەوتو نەیهێشت هەنگاو هەڵێنێ گێڕایەوە بۆ ڕێبازی ڕاستو پەسندی خۆی. هەر کەسێك خودا خۆشی بوێو هەڵیبژێرێ ئاوا چاودێری دەکاو ناهێڵێ لە جادەڕێی حەق لابدا! ئەوان بەهۆی سروشتی ئادەمییانەوە جاری وا دەبێ قاچیان هەڵدەنگوێ، بەلام خودا دەستی گرتوونو ناهێڵێ بکەون، ئاگاداریان دەکاتەوە، هیدایەتیان دەدا بۆ تۆبەو گەڕانەوە بۆ لای خوداو لە تاوانیان خۆش دەبێئەگەر هەیانبێ.!

شوێن هەواو هەوەس مەکەوە، ﴿ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ لە ڕێبازی خودا پەسند لات دەدا، دەتخاتە زلکاوی گومڕاییەوە، بێگومان هەواو هەوەس گومڕاییيەو سەرەنجامی سزای بەئێشە، ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ بێگومان ئەوانەی لە ڕێبازی حەق لادەدەنو پشت لە عەدالەتکاریی دەکەن ڕۆژی قیامەت سزای بە ئێشو توندیان هەیە. چونکە کاریان بۆ ئەو ڕۆژە نەکردوە، ترسی حیسابو لێکۆڵینەوەی ئەو ڕۆژەیان نەبوە.

ئیبنو ئەبوحاتەم ریوایەت دەکا دەڵێ ئەبوزورعە چووە لای وەلیدی کوڕی عەبدولمەلیك، وەلید وتی: پێم بڵێ: ئاخۆ خەلیفەو فرمانڕەوا لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرێ؟ بێگومان تۆ قورئانت خوێندوەو لێیشی حاڵی بوی، ئەبوزورعە وتی ئەی خەلیفە! بڵێم؟ ترسم نەبێ؟ وەلید گوتی: بڵێو هیچ ترست نەبێ، وتی: ئەی فەرمانڕەوای موسوڵمانان! ئەتۆ لای خودا ریزدار تری یان حەزرەتی داود (عليه السلام)؟ حەزرەتی داود خودا پلەوپایەی پێغەمبەرایەتیو فرمانڕەوایی پێ بەخشیبوو، کەچی خودا لە کتێبی هەرە پیرۆزی خۆیدا: کە قورئانە، هەرەشەی لێ کردوەو فەرمویەتی﴿يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

سەلماندنی هاتنی قیامەت و هەبوونی پاداش و سزاو شیکردنەوەی پیرۆزیی قورئان

وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلْمُفْسِدِينَ فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ ٱلْمُتَّقِينَ كَٱلْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾

لەوە پێش هەڕەشەی توندی لە گومڕایان کردە بەوە: کە لەڕۆژی قیامەت دا سزای توندو سامناکی بۆ ئامادەکردون، ئەمجار لێرەدا ئەوە را دەگەیەنێ: کە ئەو ڕۆژە هەر دێو نەهاتنی نیە، لەو ڕۆژەدا هەر کەسە بە گوێرەی خۆی پاداش وەردەگرێتەوە، خودا ناس‌و کافر بە یەك چاو سەیر ناکرێن، پاشان ئەوە رادەگەیەنێ: کە قورئان نیعمەتێکی فرە مەزنەو زۆر سودی دونیایی‌و قیامەتی هەیە،دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلاً﴾ ئاسمان‌و زەوی‌و ئەوەی دەنێویان دایە بەبێ حیکمەت‌و مەبەست دروستمان نەکردون، گاڵتەو بێهودە نین، بەڵکوو بۆیەمان دروست کردون بیانکەینە بەڵگەو نیشانە لەسەر دەسەلاّت‌و بە توانایی خۆمان، دەسا با هەموو ئەوانەی لە ئاسمان‌و زەوی دان بە ئادەمیزادو جندۆکەوە گەردنکەچی فەرمانی ئێمە بن، یەکتاپەرست‌و خوداپەرست بن، ئێمە ئادەمیزادو جندۆکەمان بۆیە بەدیهێناوە تا بەندایەتیمان بکەن وەکوولە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْأِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾(الذریات:٥٦) ئاسمان‌و زەوی لەسەر بنەمای حەق دروستکراون‌و بە حەق بە دیهێنراون، لەم سەرچاوەی حەقەوە هەموو حەقەکانی تر سەرچاوە دەگرن، ئەنجامدانی حەق لە جێنشینی سەر زەوی، حەق بەرچاوگرتن لە کاتی دادگایی کردن لە نێوان دوو کێشەبەرو زیاتردا. حەق ڕەچاو کردن لە راستکردنەوەی هەست‌و شعوری خەڵك دا، لە نرخاندنی کردەوەکانیان دا، هەموویان دەچنەوە سەر ئەوە کە خودا حەقەو بونەوەری بە حەق بەدیهێناوەو بۆ چەسپاندنی حەق‌و پەیڕەوی‌کردنی حەق دروستی کردوە. قورئانیش شیکەرەوەی ئەو حەق‌و راستیەیە، دەی با خاوەن بیرو خامەکان لە قورئان‌و بونەوەر وردبینەوە، تا باش خودا بناسن‌و بە دڵسۆزیی بەندایەتی بۆ بکەن، ﴿ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ ئا ئەو بیرۆکەی کە گوایە ئاسمانەکان‌و زەوی بە بێهودە دروستکراون گومانی ئەوانەیە کە بێ‌بڕوان‌و پێیان‌وایە زیندوبوونەوەی رۆژی قیامەت‌و حیساب‌و لێکۆڵینەوە

نینو بە گاڵتەو بێ مەبەست ئەم بوونەوەرە هێنراوەتەوە گۆڕێ. هیلاکەتو عەزابی بە شییددەت لەناو دۆزەخ دا بۆ کافرو خودانەناسانە، ئای بۆ ئەو عەزابەی توشی کافرو گومڕایان دێ! ئای بۆ ئەو ڕۆژەی سپڵەو ستەمکارو کافرو گومانبەر بە سزای خۆیان دەگەن!

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ:﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثاً وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لا تُرْجَعُونَ﴾(المؤمنون:١١٥) هەروەها نموونەی بەشی دووەمی ئایەتەکە ئەو ئایەتەیە: کە دەفەرموێ: ﴿ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾(مریم:٣٧) یان ﴿ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾(ابراهیم:٢) بێگومان شەریعەتی خودا بۆ ئادەمیزاد بەشێکە لە یاسا گشتییەکەی خۆی لە بوونەوەردا، قورئانیش شیکەرەوەو ئاماژەکاری ئەو ڕاستییەیە: کە ئەو یاسا گشتییەی لە سەر وەستاوە. داوا لە فرمانڕەوایانو خەلیفەو پاشاکان دەکا: کە بە حەق ئەرکی سەرشانی خۆیان ئەنجام بدەن، بەشێکە لەو حەقە گشتییەو کاروباری ئادەمیزاد بەرێكوپێکی ناڕوا هەتا بە پێی حەق ئەنجام نەدرێو لە چوارچێوەی ئەو حەقەدا هەڵسوکەوت نەکەن، بێگومان لادان لە شەریعەتی خوداو پەیڕەوی نەکردنی حەق لە فەرمانڕەواییدا لادانە لە قانونی بونەوەرو ئەو یاسا گشتییەی ئاسمانەکانو زەوی لەسەر بنیات نراوە، کەوابێ پاشگوێ خستنی حەق کارنەکردن بە حەقو عەداڵەت شەڕەقۆچکردنە لەگەڵ هێزە زۆر بە هێزەکانی بونەوەر، کەسێکیش شەڕەقۆچ لەگەڵ لە خۆی بەهێزتردا بکا حەتمەن وردو خاش دەبێو لەناو دەچێ.

﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾ یان بەڵکوو ئایا پێیان وایە: ئێمە ئەوانەی ئیمانیان هێناوەو یەکتاپەرستیی دەکەنو پەیامی پێغەمبەرانیان قبوڵ کردوەو کردەوەی

باش ئەنجام دەدەنو ئەرکی سەرشانیان بەرامبەر خوداو بەندەکانی بەرێكوپێکی ئەنجام دەدەن، ئایا ئەوانە وەکوو موفسیدو تاوانباران حیساب دەکەین، یان پێیان وایە موسوڵمانانی تەقواکار دەخەینە تای تەرازوی کافرو مونافیقانەوە، کەی ئەوانە چونیەکنو لە یەك ئاستدان؟ئێمە عەدالەتکارین هەموو کارێکمان پڕ حیکمەت دانشمەندییە، بە گوێرەی حیکمەتو دانایىو عەدالەت موسوڵمانو کافر وەکوو یەك نین، خوداپەرستو تاوانبار ناخرێنە یەك ئاستەوەو بە یەك چاو سەیر ناکرێن. کەوابێ پێویستە جگە لە ژیانی دونیا ژیانێکی تر هەبێ پاداشی خوداپەرستو سزای تاوانباری تێدا بدرێتەوە، خۆ ئەگەر زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەی قیامەت نەبێ، ئەو دو تاقمە وەکوو یەك دەبن.

عەداڵەتکاریی خوداو حیکمەتی داخوازی ئەوەن یەکسانی لە نێوان کافرو موسوڵماندا نەبێ، ویژدانی ئادەمیزادو عەقڵوسروشتی ساغ قبووڵی ئەوە ناکەن پاداشی چاکەکارو خراپەکار چون یەك بن، هیچ ویژدانێك ئەوە پەسند ناکا ستەمکار بە بێ سزادان رزگاری بێ، هیچ کەس ئەوەی پێ خۆش نیە مافی ستەم لێکراو لە ستەمکار نەسێنرێ!

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ.أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ.مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾(القلم:٣٤-٣٦) کەوابوو بە عەقڵو بە سروشتو بە ویژدانو بە ئایین سەلمێنرا: کە جوداوازیی نێوان موسوڵمانو ناموسوڵمان هەیە، موسوڵمان ژیانێکی بەختەوەرو بەردەوام لە بەهەشتدا بەسەر دەباو دەگوزەرێنێ، کافریش لە دۆزەخدا لە نێو عەزابی سەختدا دەتلێتەوە.

﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ رێگەی سەرفرازیو کامەرانی، دەستەبەر بوونی ژیانی خۆشبەختیو بەردەوام شوێنکەوتنی قورئانی پیرۆزە، پەیڕەویکردنی ئەو نامەیەیە: کە خودا نازڵی کردوە بە هیدایەتو رەحمەت بۆ ئادەمیزاد، نامەیەکی پڕ خێرو فەڕە بۆیانو هەرکەسێ شوێنی بکەوێ سەرفرازی دونیاو قیامەتە، خودا نازڵی کردوە بۆ ئەوەی لێی ورد ببنەوەو تێیبگەنو پەیڕەوی بکەن، بە دڵسۆزییو بە کردەوە تەنفیزی فەرمانەکانی بکەنو پابەندی جڵەوگیریەکانی بن.

حەسەنی بەصری دەڵێ سوێندم بە خودا لێ ورد بوونەوە لە قورئان بەوە نابێ بە زوبان بیخوێننەوەو بە کردەوە سنوورەکانی بشکێنن. هەرگیز ئەوە بە قورئان خوێن حسێب ناکرێ، کابرا قورئان بخوێنێو بەڵام کاریگەریی قورئانی تێدا بەدی نەکرێ.

چیرۆکی حوزرەتی سولەیمان (درودی خودای لەسەر)

وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ

لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِيٓ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾
فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَٰطِينَ
كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا
عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ
مَـَٔابٍ ﴿٤٠﴾

ئه‌مه چیرۆكی دووه‌می ئه‌م سووره‌ته پیرۆزه‌یه، چیرۆكی حه‌زره‌تی سوله‌یمانی كوڕی حه‌زره‌تی داوده، چیرۆكی پێغه‌مبه‌رێكه خودا وێڕای پله‌وپایه‌ی پێغه‌مبه‌رایه‌تی مولْكو سه‌ڵته‌نه‌تیشی پێدا، مولْكو سه‌ڵته‌نه‌تی زۆرو زه‌به‌نده، بۆ ئه‌وه‌ی فرمانڕه‌وایان چاوی لێ بكه‌نو پێی په‌ند ئامێز بن، ئه‌وه‌تا حه‌زره‌تی داودو حه‌زره‌تی سوله‌یمان فرمانڕه‌وایی‌و ده‌سه‌ڵاتداریی، شوكرو سوپاسی خودای له‌بیر نه‌بردنه‌وه چه‌ندێك ده‌سه‌ڵاتدارو خاوه‌ن شكۆ بوون پتر سوپاسگوزاری خودای مه‌زن بوون، ده‌فه‌رمویٚ: ﴿وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ به‌خشیمان به داود كوڕێك: كه‌ناوی سوله‌یمان بوو، كردیشمانه پێغه‌مبه‌رو بوو به جێنشینی، له پێغه‌مبه‌رایه‌تی‌و پاشایی‌دا. به راستی سوله‌یمان باش به‌نده‌یه‌ك بوو، پیاوێكی بۆ خودا صوڵحاوو به خۆ چاراو بوو، زۆر خه‌ریكی تاعه‌ت‌و خوداپه‌رستی بوو، هه‌میشه خودای له یاد بوو!

﴿إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ﴾ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر ئه‌وه بۆ گه‌ل‌و هۆزت باس بكه: كه له دوا عه‌صردا ره‌وگه ئه‌سپه ره‌سه‌نه‌كانی به‌به‌رده‌م دا راده‌نوێران، تێیان فكری ئاخۆ به‌كه‌ڵكی جیهاد دێن، وه‌كوو پێویست رام

کراون؟ پێیانەوە مەشغوڵ بوو﴿الصافنات الجیاد﴾ بەو ئەسپانە دەگوترێ: دەستو پاشویان لێك بلاو بێ ، یان لەسەر سێ قاچ رابوەستێو قاچێکیان هەڵبنێن. ئەمەش نیشانەی ئەسپی رەسەنە. جا حەزرەتی سولەیمان بەم ئیستیعراضة مەشغوڵ بوو، هەتا ویردو عیبادەتی ئەو رۆژەی دوا کەوتو لە کاتی خۆیدا ئەنجام نەدرا.

﴿فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ﴾

حەزرەتی سولەیمان فەرمووی: من ئەم رەوگە ئەسپانەم خۆش ویستن، بەسەر شتی تردا هەڵم بژاردون، خۆشەویستیم بۆیانو هەڵبژاردنم بۆیان بە فەرمانی خودا بووە، بە ئارەزۆو ویستی خۆم نەبووە، ئەسپەکان هێندە زۆرو بە نیشات بوون، لە کاتی تێپەڕبونیان بە بەردەم حەزرەتی سولەیمان تەپوتۆزێکیان لەو سارایە هەستاند بەری خۆری گرت، یان بەهۆی ئەو تەپوتۆزەوەو دوورکەوتنەوەی رەووگەکان چاوهەتەری نەدەکردن، کەوابێ خۆشەویستی حەزرەتی سولەیمان بۆ ئەو رەووگە ئەسپانە بە فەرمانی خودا بووە، بۆ بەهێز کردنی سوپاو دەسەلاتی بووە، بۆ جێگیر کردنی ئایینی خودا بووەلەسەر زەوی، بۆ ئەوە بووە بزانێ ئاخۆ بە کەڵکی جیهاد پێکردن دێن یان نا؟ باش بەخێو کراون یان نا؟

پێویستە بەم جۆرە تەفسیری ئێرە بکرێ، گوێ بۆ ریوایاتی ئیسرائیلی نەگیرێ، چونکە ئەو جۆرە ریوایاتانە لەگەڵ پلەومەقامی پێغەمبەرایەتیدا ناگونجێن. ریوایەتێکی تریش هەیە تۆزێ گونجاوەو زۆربەی تەفسیرەکان هێناویانە، ریوایەتەکە ئەوەیە: دەفەرموێ: دوا عەصر رەووگە ئەسپی زۆر بەسەر حەزرەتی سولەیمان رانوێنران، ماوەی(استعرض)ەکە درێژەی کێشا، حەزرەتی سولەیمان نوێژێکی: کە لە پێش مەغریبدا دەیکرد، فەوتاو نوێژەکەی

چـــوو،حەزرەتی ســـولەیمان وتـــی رەووگـــە ئەســـپەکان بگێڕنـــەوە بەســـەرمدا گێڕایاننەوە، ئەویش یەکەیەکـە سـەری بـڕین لـە کـەفارەتی فـەوتانی نوێژەکەی‌ـدا، یان یەکەیەکە دەستی بەسەر ملو قاچیاندا هێنـاو رێـزی لـێ گـرتن چـونکە ئـەو رەووگە ئەسپانە بۆ جیهاد بەخێو کرابوون.

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ﴾ ئێمـە سـولەیمانمان تووشـی تاقیکردنەوەیـەکی تـر کـرد، تاقیکردنەوەکـە لـە جەسـتەی خۆی‌دا بوو، تووشی نەخۆشـیمان کـرد، وای لـێ هـات جەسـتەی لاواز بـوو، هێـزو توانـای نـەما، بـووە لاشـەیەکی بـێ‌هێزی فـڕێ دراو لەسـەر کورسـی پاشـان گێڕامانـەوە بـۆ سـەر حـاڵی پێـشوویو لەشـساغیو هێـزو توانـای بـە خۆیـەوە بینیـەوە.[1] ریوایـەتێکی تـر هەیـە دەڵـێ: سـولەیمان سـوێندی خـوارد وتـی: دەبـێ ئەمشەو سەر جێیی حەفتا لە خێزانـەکانم بکـەم، هەریەکـەیان کـوڕێکی لـە سـکی بکەویو دوایی ببێتە موجاهیـدو لـە رێگـەی خـودادا جیهـاد بکـا، نـەیگوت: (ان شاء الله) هاتنەدی ئەو ئاواتەی پەیوەسـت نـەکرد بـە ویـستی خـوداوە، بۆیـە لـەو حەفتا خێزانەی تەنها یەکێکیان حامیلە بـوو، ئـەویش لەتـە منـداڵێکی پـێ بـوو هێناو کەم ئەندام بوو، ئەگـەر بیگوتایـە ئینـشائەڵڵا، حـەفتا کوڕیـان دەبـونو لـە رێگەی خودادا جیهادیان دەکرد.

ریوایەتەکە حـەدیثی ئەبوهورەیرەیـەو ئیمـامی بوخـاری لـە صـەحیحەکەی‌دا بـە مـەرفوعی ریوایـەتی کـردوەو دەقەکـەی بـەم جۆرەیـە (قال سليمان:لأطوفن الليلة على سبعين امرأة. كل واحدة تأتي بفارس يجاهد في سبيل الله، ولم يقل ان شاء الله. فطاف عليهن فلم يحمل الا امرأة واحدة جاءت بشق رجل، والذي

(١) تەفسیری مەراغی ج٢٣ ل١٢٠

نفسي بيده، لو قال ان شاء الله لجاهد في سبيل الله فرسانا أجمعون)بە گوێرەی ئەم ریوایەتە دەگونجێ مەبەست بە ﴿جسدا﴾ ئەو لەتە ئادەمیزادە بێ، مانای ﴿ثم أناب﴾ واتە: پاشان تۆبەی کردو بۆ لای خودا گەڕایەوە، چونکە بۆ پیاوچاکان کەمترین هەڵە بە تاوان حسێب دەکرێ، دەگوترێ(حسنات الابرار سيئات المقربين) تۆبەو گەڕانەوەکەشی بەم جۆرە بوو: ﴿قال: رب آغفر لي﴾ وتی: خودایە خۆشبە لەو تاوانانەی کە بە هۆیانەوە بە تاقیت کردمەوە، ئەمە نیشانەی حەسساسیو وریاییەیە: کە بە کەمترین تاوانی خۆیان دەزانن و لەگەڵ پێشیان زانی خێرا بۆ لای خودا دەگەڕێنەوەو تۆبەو ئیستیغفار دەکەن، وێدەچێ تاوانی حەزرەتی سولەیمان ئەوە بوو لە جیاتی باشتر باشی کردبێ!!

وێدەچێ تۆبەکردنەکەی حەزرەتی سولەیمان لە روانگەی (هضم النفس)ەوە بێ، چونکە هەمیشە پێغەمبەران لە مەقامی (هضم النفس)دان، تا زیاتر خواپەرستی بکەن، پتر خۆیان بە کەمتەرخەم دەزانن . ئەی ئەوە نیە ئیمامی بوخاری فەرموودەیەکی لە ئەبوهورەیرە ریوایەت کردوە دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەمووی: (والله اني لأستغفر الله و أتوب اليه في اليوم اكثر من سبعين مرة) جا: کە پێغەمبەری ئیسلام" سەرداریی پێغەمبەران لە رۆژێکدا زیاد لە حەفتا جار تۆبەو ئیستغفار بکا، دیارە دەبێ پێغەمبەرانیی تریش وەهابن.

﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكاً لا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ موڵكو سەڵتەنەتێکم پێ ببەخشە لە دوا خۆم نمونەی نەدرێ بەکەس، دڵنیام خودایە: کە زاتی پاکت زۆر بەخشندەییو بەخشایشی گەورەو بەنرخت هەیە.

زومەخشەری لە پاساوی ئەم داوایەی حەزرەتی سولەیماندا دەڵێ: حەزرەتی سولەیمان لە خانەوادەی پاشایەتیو پێغەمبەرێتیدا پەروەردە بووەو بە میرات ئەو دوو بەهرانەی بۆ مابوونەوە، ویستی داوا لە خودا بکا

موعجیزەیەکی پێ ببەخشێ، موعجیزەکەش لەو شتانە بێ: کە ئەو پێی ئاشنایەو لەو بابەتەدا بگاتە ئەندازەی ئیعجازو خاریقولعادە بێ، بۆ ئەوەی ببێتە بەڵگە لەسەر پێغەمبەرایەتیو هیچ بیانویەك بۆ ئەوانە نەهێڵێتەوە کە بۆ سەریان نێردراوە.(١) پەروەردگار دوعاکەی قبوڵ کردو پێنج نیعمەتی پێ بەخشین:

١. ﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ (با)مان بۆ کەوی کرد، وامان لێ کرد بە ویستی ئەو بجولێتەوە، بۆ کوێی بویستایە دەیفڕاندو زیانی پێ نەدەگەیاند، خێراییو لە سەرەخۆیی، توندیو خاوی، بە هێزیو بێ هێزی، بۆ کوێ بچێو کەی هەڵبکاو گەلێ لایەنی تر لەم بابەتانە، هەمووی بە ویستی ئەو ئەنجام دەدرا ئەو چۆنی دەویست ئاوا هەڵسوکەوتی دەکرد، بیویستایە بە هێدی دەڕۆیی یان بە تیژیی! بۆیە لێرەدا دەفەرموێ: ﴿رخاء حيث أصاب﴾ لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولسليمان الريح عاصفة تجري بأمره﴾(الانبياء:٨١).

٢. ﴿وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ﴾ هەروەها کەویان کرد بۆی هەموو جۆرە شەیاتینێیەکان، هەیانبوو بیناکارییان بۆ دەکردو قەصرو باڵەخانەیان بۆ رادەبەستن، هەیانبوو بە فەرمانی ئەو دەچوونە قوڵایی دەریاکانەوە، دوڕو مەرجانو یاقوتو لوئلویان بۆ دەردەهێنان مەبەستی تریان بۆ ئەنجام دەدا.

٣. ﴿وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ﴾ هێندێکی تریان تۆق لەمل هاتبوونە بەرفەرمانی، یان هەندێکی تر لە شەیاتینێیەە سەررەقو یاخی بووەکانمان بۆ ژێربار کردبوون، لە تۆڵەی سەرپێچی کردنیاندا خستبونیە ناو کۆتو زنجیرەوە، بە ریز پێوەندی کردبوونو سزای دەدان.

---

(١) تەفسیری کەششاف ج٣/١٥

٤. ﴿هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ئەمە عەتاو بەخششی ئێمەیە پێمان بەخشیوی" موڵكو سەڵتەنەت، سەروەتو سامانی زۆرو زەبەندە، باڵادەستی بەسەر باو شەیاتینىدا، ئەمانە هەموو نیعمەتی خودانو پێی بەخشیوی، ساتۆ یان چاکەیان پێ بکەو لێیان ببەخشە، یان رای بگرە.

٥. ﴿وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ﴾ بێگومان هەیە بۆ سولەیمان لە قیامەت دا رێزو تەقدیرو پلەو پایەی نزیکی لێمان، شوێن حەوانەوەی باشی پێ دەبەخشین لە بەهەشتی رازاوەدا. سولەیمان لە رۆژی قیامەت بەشو باری باشی پێ دەدرێو لە پێڕی بەختەوەرانو خودا پێداوانە.

چیرۆکی حەزرەتی ئەییوب (عليه السلام)

وَٱذۡكُرۡ عَبۡدَنَآ أَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِنُصۡبٖ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ٱرۡكُضۡ بِرِجۡلِكَۖ هَٰذَا مُغۡتَسَلُۢ بَارِدٞ وَشَرَابٞ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنَّا وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٤٣﴾ وَخُذۡ بِيَدِكَ ضِغۡثٗا فَٱضۡرِب بِّهِۦ وَلَا تَحۡنَثۡۗ إِنَّا وَجَدۡنَٰهُ صَابِرٗاۚ نِّعۡمَ ٱلۡعَبۡدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٞ ﴿٤٤﴾

ئەمە چیرۆکی سێیەمی ئەم سورەتە پیرۆزەیە، چیرۆکی پێغەمبەرێکە خودا بە جۆرەها دەردو مەینەتی بەتاقیکردەوەو لە بۆتەیدا، لە تاقیگە دەرچوو پلەی باشی بەدەست هێنا. هێنانی ئەم چیرۆکە بۆ پەند لێ وەرگرتنو

دڵنەوایی کردنی پێغەمبەرو هاوەڵانیەتی. بۆ ئەوەیە ئادەمیزادان هەڵبنێ لەسەر خۆگری‌و پشوو درێژیی. مەبەستی ئەوەیە بڵێ: ئەی موحەممەد! لە بەرامبەر نەفامیی گەلەکەتدا پشوو درێژو خۆگربە، ئەوەتا سولەیمان وێڕای ئەو هەموو دەسەڵات‌و ساماندارییەی کە پێی درابوو سوپاسگوزارو بۆ خودا صوڵحاو بوو، ئەیوبیش سەرباری ئەو هەموو دەردو مەینەتی‌یەی بە سەریدا هات هەر بە صەبرو خۆڕاگر بوو، کەوابێ بزانە: کە دونیا دەوران دەورانە، ڕۆژێ خۆشەو ڕۆژێ ناخۆشە، دەمێ لەشساغی‌و چەلێ نەخۆشی، بە لەشساغی‌و هەبوویی بوغرا مەبەو بە دەردو مەینەت ناهومێد مەبە!

دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ﴾ ئەی پێغەمبەر! چیرۆکی ئەییوب:کە لە بەندە راستاڵەکانی ئێمەیە بۆ گەلەکەت بگێڕەوە، باسی ئەو دەردو مەینەتییانە بکە کە تووشی ئەو پێغەمبەرە بوون، لەو کاتەدا :کە سکاڵای بۆ پەروەردگاری خۆی هێنا بەوە:کە تووشی دەردو مەینەتی هاتووە، شەیتان تووشی ئازارو لەش بە باریی کردوە، لەبەر ئەدەب لەگەڵ خودادا دەردەدارییەکەی پاڵ شەیتان دا، ئەگینا هەموو شتێك بە ویستی خودا دێتە دی.

پێویستە ئەوەش دووبارە بکەینەوە: کە نەخۆشییەکەی حەزرەتی ئەییوب نەخۆشییەك نەبوو خەڵکی قێزی لێ بکەنەوە، چونکە نابێ پێغەمبەران تووشی نەخۆشی قێزەون‌و بێزلێکراو بن. ئەو ریوایەتانەی کە نەخۆشی گولی‌و قێزلێکراو پاڵ حەزرەتی ئەییوب دەدەن یان دەبێ تەئویل بکرێن، یان بە زەعیف‌و ئیسرائیلییات دابنرێن.

ئەوەی پێویستە بڕوامان پێی هەبێ، ئەوەیە حەزرەتی ئەییوب بەندەیەکی خودا پەرست‌و دڵسۆز بوو لە خوداپەرستیدا، خودا بە تاقیکردەوەو لە بۆتە دەرچوو، ئەو بەڵاو ناخۆشییانەی حەزرەتی ئەییوبی پێ لە بۆتە درا ماڵ‌و

سامانو منداڵو جەستەی خۆیشی گرتەوە، ماڵو سامانی فەوتا، منداڵی مردنو بۆ خۆیشی تووشی نەخۆشی بوو، بەڵام سەرباری ئەو هەموو دەردو مەینەتییە پەیوەندی لەگەڵ خودا نەپچڕیو بەردەوام دڵی بە خوداوە پەیوەست بوو.

رازیی بوو بەو بەشەی خودا بۆی دانا بوو، کەمێك نەبێ لە خزمو دۆستەکانی کەسی تری لەگەڵ نەما بوو، هەموویان لێی دوور کەوتبوونەوە، شەیتان دەنەدەنەی ئەوانیشی دەدا کە لێی دوور کەونەوەو وازی لێ بێنن، یەکێك لەوانەی بە دڵسۆزیی لەگەڵیا مابوو، هەمیشە خزمەتی دەکرد خێزانەکەی بوو، شەیتان دەچوە بن کلێشەیانەوەو پێی دەگوتن: ئەگەر خودا ئەییوبی خۆش بویستایە تووشی ئەم دەردو بەڵایانەی نەدەکرد، ئەوانیش ئەم وەسوەسەو ختوکەیەیان بۆ ئەییوب دەگێڕایەوە، حەزرەتی ئەییوب بەمەوەندەی تر ئازارو نەخۆشی زیادیی دەکرد.

جارێك خێزانەکەی لەم بارەوە شتێکی درکاند، حەزرەتی ئەییوب سوێندی خوارد ئەگەر خودا شیفای بدا دەبێ قولێ شوڕکە داری لێ بدا، هەندێ دەڵێن: ژمارەی دارەکانیشی دیاریی کردو وتی: دەبێ سەد دارت لێ بدەم: کە دەردو مەینەتی گەیشتە ئەو ئاستە دەستی سکاڵای بۆ لای خودا بەرز کردەوە، شکوای خۆی لە ختۆکەی شەیتانو دەست تێوەردانی لە دڵو دەروونی دڵسۆزەکانی کرد، ئەوە بوو فەرمووی: ﴿أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ﴾ ئیتر خودا بە هانایەوە هاتو دەردو نەخۆشی لەسەر لابرد فەرمانی پێ کردو پێی فەرموو: ﴿ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ﴾ قاچت بکوتە بە زەویدا، ئاوێك هەڵدەقوڵێ ئەو ئاوە بە کەڵکی خۆ پێ شۆردن دێو ساردو شیرینیشە بۆ لێخواردنەوە دەبێ. پێی کوتا بە زەمینا، ئاو هەڵقوڵا خۆی پێ شۆشت نەخۆشی پێستی نەماو لێی خواردەوە نەخۆشی ناو هەناوی نەماو جەستەی ساغو پتەو بووەوە.

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ ماڵو منداڵمان پێ دایەوەو دوو چەندانەشمان بۆ زیاد کرد. جا یان پەروەردگار مردوەکانی بۆ زیندوکردنەوە(بۆ خودا کاری ئاوەها ئاسانە)یان خودا ماڵو خێزانی پەرتەوازەبووی بۆ گرد کردەوەو وەچەو نەوەیزۆریان لێ کەوتەوە تا وایان لێ هات دوچەندانەی پێشوویان لێ هاتەوە. ئەمە رەحمەتو فەضلی خودا بوو بۆ ئەییوبو پەندو ئامۆژگاریی یە بۆ هەرکەسێك خاوەنی عەقڵی ساغو سەلیم بێ، خاوەنی بڕوای پتەو بێ بەوە: کە سەرەنجامی صەبرو خۆگری بە مراز گەیشتنو سەرکەوتنە، ئاماژەیە بەوە: کە رەحمەتی خودا لە چاکەکارانو خاوەن صەبران نزیکەو دوای تەنگانە فەرەحییە.

ئەمجار پەروەردگار شێوەی رزگار بوون لەو سوێندەی: کە لە خێزانەکەی خوارد نیشانی دەداو دەفەرموێ: ﴿وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثاً فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ﴾ گورزەیەك شوڕکەدار بگرە دەست بیماڵە بە خێزانەکەتدا، کە لەوە پێش سوێندت لێ خواردبوو هەر لە نەخۆشی یەکەت چاك بویەوە سەد داری لێ بدەی، با سوێندەکەت لێ نەکەوێ، ﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِراً نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ ئێمە ئەومان بە پیاوێکی خاوەن صەبرو حەوصەڵە هاتە بەرچاو، بەندەیەکی چاك بوو، بە راستی تۆبەکارو خوداپەرست بوو. هەمیشە خودای لە بیر بوو، لێی دەپارایەوە، داوای لێخۆشبوونی لێ دەکرد، چەندێك عیبادەتی بکردایە هێشتا خۆی بە کەمتەرخەم دەزانی، لە پاداشی ئەو خۆگریو پشوو درێژییەی، ناخۆشیمان لەسەر لابرد، لە تەنگانە رزگارمان کردو خستمانە فەرەحی. ریوایەت کراوە حەزرەتی ئەییوب هەرکاتێ بەڵایەك روی تێ دەکرد دەیگوت" خودایە ئەتۆ بەخشیوتەو ئەتۆش بردتەوە.

هەروەها ریوایەت کراوە: کە حەزرەتی ئەییوب لە پاڕانەوەکانی ـدا دەیگوت: پەروەردگارم ! تۆ زانیوتەو دەزانی: دڵو زوبانم یەکەو چی بە زوبان دەیلێم لە دڵیشمدا هەروەهایە، هەرگیز ماڵو منداڵ لە تۆی بێئاگا نەکردوم. لەگەڵ هەتیودا نەبووبێ نانم نەخواردوە، برسیم لەگەڵ بووبێ تێرم نەخواردوە، بێ بەرگو هەژارم بێنیبێ پۆشاکی تەواوم لەبەر خۆمدا نەهێشتوە.

چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیم و نەوەکانی

وَٱذۡكُرۡ عِبَٰدَنَآ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ
أُوْلِي ٱلۡأَيۡدِي وَٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٤٥﴾ إِنَّآ أَخۡلَصۡنَٰهُم بِخَالِصَةٖ ذِكۡرَى
ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمۡ عِندَنَا لَمِنَ ٱلۡمُصۡطَفَيۡنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ﴿٤٧﴾ وَٱذۡكُرۡ
إِسۡمَٰعِيلَ وَٱلۡيَسَعَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ وَكُلّٞ مِّنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ﴿٤٨﴾ هَٰذَا ذِكۡرٞۚ
وَإِنَّ لِلۡمُتَّقِينَ لَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٤٩﴾ جَنَّٰتِ عَدۡنٖ مُّفَتَّحَةٗ لَّهُمُ ٱلۡأَبۡوَٰبُ
﴿٥٠﴾ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدۡعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ وَشَرَابٖ ﴿٥١﴾
﴿٥٠﴾ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدۡعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ وَشَرَابٖ ﴿٥١﴾
۞ وَعِندَهُمۡ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرۡفِ أَتۡرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوۡمِ
ٱلۡحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰذَا لَرِزۡقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

لەم کۆمەڵە ئایەتەدا پەروەردگار چیرۆکی کۆمەڵێك لە پێغەمبەران دەگێڕێتەوە، چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیمو کوڕو نەوەکانی رادەنوێنێ، بۆ ئەوەی خوداپەرستان پەندو ئامۆژگارییان لێ وەرگرن، لێیانەوە فێری خوداپەرستیو خۆراگری ببن ئەمجار پشوو درێژی بن، خوو رەوشتی ئەوان بگرن، بگەن بەو نازو نیعمەتەی خودا بۆ ئەوانو نموونەی ئەوانی داناوە. دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ﴾ ئەی پێغەمبەر باسی کرداری چاكو هەڵوێستی جوامێرانەو خۆگریو پشوو درێژی بەندە راستاڵەکانی ئێمە بکە، باسی هەڵوێستی ئیبراهیم بکە کاتێ خستیانە ناو ئاگرەوە، صەبرو پشوو درێژیی ئیسحاق باس بکە لەو کاتەدا بانگەوازیی نەتەوەی ئیسرائیلی کرد بۆ خوداپەرستیو بەندایەتی کردن، هەروەها بە صەبرو ئارامی حەزرەتی یەعقوب بگێڕەو لەو دەمەیدا یوسفی کوڕی لێ گوم بوو چاوەکانی کوێرە بوون.

هەموویان خاوەنی هێزو توانابوون لە خوداپەرستیو ژیریدا خوویان بە خودا پەرستی گرتبوو، ئێمەیش هێزو توانای پترمان پێدان بۆ کردنی کرداری باشو زانیاریو تێگەییشتنو نیشانمان پێبەخشین بۆ سەرکەوتن لە کارەکانیان دا. ﴿إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ﴾ ئێمە ئەوانمان تایبەتمەند کردبوو بەرەو شتێکی بەرز: کە بریتی بوو لە کارکردن بۆ قیامەتو پابەندبوون بە فەرمانو جلەوگیرییەکانمان، هەموو کاتێ قیامەتیان لە بیر بوو، بە تەواوی ئیمانیان پێی هەبوو. ﴿وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ﴾ بێگومان ئەوانە لەلای ئێمە لە هەڵبژاردەکانی رەگەزو نەتەوەی خۆیانن، خوویان بە کردەوەی خێر ئامێزەوە گرتووە، هەرگیز رو ناکەنە زیانەخرۆییو دڵو دەروونیان کینەو رقو حەسەدی تێدانییەو تاوانو خراپە ناکەن، ئەوان چاكو هەڵبژاردەو پەسندن، رەزامەندیی ئێمەیان بە دەست هێناوە..

﴿وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ﴾ هەروەها صەبرو خۆڕاگریی ئیسماعیلو ئەلیەسەعوذو لکیفلیشت لەبیر نەچێ، هەڵوێستو ئاکارو رەفتارە جوانەکانیان باس بکە، ئەوانە هەموویان لە پیاوچاکانو هەڵبژاردەی ئێمە بوون بۆ پێغەمبەرایەتی.

﴿هَذَا ذِكْرٌ﴾ ئەم ئایەتانەی قورئان کە باسی جوانمێریو چاکەخوازی ئەوان دەکا، پەندو ئامۆژگاریویادخەرەوەیە بۆ کەسانێك بیانەوێ چاو لەو زاتانە بکەن، بە ئەخلاقو ئاکاری ئەوان خۆیان ئارایش بدەن ﴿وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ﴾ بێگومان هەیە بۆ تەقواکاران جێگای حەوانەوەی باشو رازاوە: کە لە قیامەت دا بۆی دەچن کە ئەویش بەهەشتی رازاوەو پڕ نازو نیعمەتە، لە هەموو نیعمەتەکانی قیامەتیش خۆشتر رەزامەندیی خودایە بۆیان.

ئەمجار باسی خۆشیو رازاوەیی بەهەشت دەکاو دەفەرموێ: ﴿جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ﴾ ئەو شوێن حەوانەوە پەسندەی بۆی دەگەڕێنەوە بریتییە لە چەند باغو باغاتێك کە هەرگیز نەمانی بەسەردا نایە. بۆیان حازرو ئامادەکراوە دەرگاکانی کراوەنو هەر لەگەڵ دەگەنە لای دەرگاکانی دەخرێنە سەر پشت بۆیان، فریشتە بۆیان دەکەنەوەو بەخێرهاتنیان دەکەنو بە رێزو حورمەتەوە پێشوازییان لێ دەکەن. هەرچی دەبینن دڵخۆشکەرو فەرەح بەخشە. ﴿مُتَّكِئِينَ فِيهَا﴾ دەیانبینی پاڵیان لێداوەتەوە لەسەر کورسیو قەنەفە،﴿يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ﴾ هەر شتێکی خۆشو بەتام بێداوای دەکەنو لایان ئامادەیە میوە بێ یان شلەمەنی خواردنەوە بێ. هەتا داوا بکەن بۆیان دێو برانەوەی نیە. ﴿وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ﴾ چەند هاوسەری وایان هەیە: کە جگە لە مێردی خۆیان سەیری کەسی تر ناکەن، هەموویان هاوتەمەنو جوانو روح شیرینو شۆخوشەنگن، یەکتریان

خۆش دەوێ. ﴿هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ﴾ ئەم بەهەشتە رازاوە بەو هەموو نازو نیعمەتانەی تێیدانو باسکران، ئەو بەهەشتەیە:کە خودا وادەی بە بەندە تەقواکارەکانی خۆی داوە پێیان ببەخشێ. پاداشتێکە زێدەو پاساوی هەیە بەسەر کردەوەکانیان دا خودا بۆی دیاری کردون لە رۆژی قیامەت دا پێی بەهرەمەند بن، ﴿إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ﴾ بێگومان ئەمە رزقو رۆزیی ئێمەیەو هەرگیز نابڕێتەوەو وشکایی نایە. وەکوو لە چەند شوێنی تردا مانای ئەم ئایەتە جەخت دەکاتەوە دەفەرموێ: ﴿ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ﴾(الرعد:٣٥). یان ﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ﴾(النحل:٩٦). ﴿عَطَاءً غَيْرَمَجْذُوذٍ﴾(هود:١٠٨). ﴿لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾(الانشقاق:٢٥).

سزای ملهوڕانی بوغراو بەد بەخت

هَٰذَا وَإِنَّ
لِلطَّٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَٰذَا
فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَءَاخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَٰجٌ ﴿٥٨﴾
هَٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا۟ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾
قَالُوا۟ بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾
قَالُوا۟ رَبَّنَا مَن قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾

وَقَالُواْ مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ ٱلْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَٰهُمْ
سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ
ٱلنَّارِ ﴿٦٤﴾

له‌وه پێش باسی پاداش‌و سه‌ره‌نجامی حاڵی خودا په‌رستانی‌کرد، ئه‌مجار دێته سه‌ر باسکردنی سزای سه‌ختی ملهوڕان‌و حاڵو سه‌ره‌نجامی به‌دبه‌ختانی دونیاو قیامه‌ت،ده‌فه‌رموێ: ﴿هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآب﴾ ئه‌مه ئاوایه به‌و جۆره‌ی گوترا، ئه‌وه‌ی ئاماژه‌ی بۆ کرا پاداشی خاوه‌ن باوه‌ڕان‌و ته‌قواکارانه، بێگومان هه‌یه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ش: که کافرو ملهوڕو بوغران شوێنی زۆر خراپ، ﴿جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَاد﴾

ئه‌وانه ده‌چنه ناو دۆزه‌خه‌وه، له هه‌موو لایه‌که‌وه گڕو هالاوی هه‌ڵیان ده‌قرچێنێ. به ڕاستی خراپ جێگه‌یه که بۆ خۆیانیان خۆش کردوه، خراپ لانه‌یه‌که ده‌چنه ناوی. ﴿هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ﴾ ئه‌وه ئاوی کوڵاتووه. بابیچێژن، یان ئه‌وه عه‌زاب‌و سزای کرده‌وه‌کانیانه با بیچێژن. ﴿حَمِيمٌ﴾ ئاوێکی زۆر گه‌رم‌و کوڵاتووه پێست هه‌ڵده‌قرچێنێ، ﴿غَسَّاقٌ﴾ ئاوی زۆر ساردی وه‌ها له‌به‌ر ساردیی به که‌ڵکی خواردنه‌وه نایه. یان ئه‌و کێم‌و زوخاوه‌یه: که له جه‌سته‌ی دۆزه‌خییه‌کان دێته ده‌رێ، ﴿وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ﴾ جۆره‌ها سزای تریشیان بۆ ئاماده کراوه، ئه‌م ته‌رزه جه‌زره‌بانه له سزای حه‌میم‌و غه‌ساق به ئازارترن وه‌کوو زه‌قوم‌و صوعودو سه‌موم‌و زه‌مهه‌ریر، پێی سزا ده‌درێن.

هه‌ر که تاقمێك له تاوانباران ده‌خرێنه ناو دۆزه‌خه‌وه، کۆمه‌ڵه‌که‌ی پێش ئه‌وان پێیان ده‌ڵێن: ﴿هَذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لا مَرْحَباً بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُو النَّارِ﴾ ئه‌مه پێرێکی تری زۆرن وا فریشته کاربه‌ده‌سته‌کانی دۆزه‌خ هێنایانن، به خێرو

سەلامەت نەیەن، بە ملی شکاو پێنە ناو، ئەوانیش وەکوو ئێمە دۆزەخینو دەخرێنە ناوی، ریسوایی‌و بێڕێزی بۆ خۆیان. ئەمە قسەی سەرانی کوفرو ئیلحادە ئاڕاستەی شوێنکەوتوانیان دەکەن، بەو شێوە دژایەتی رق‌و کینە دەکەوێتە ناو دۆزەخییەکانەوە، ئەو خۆشەویستی‌یەی لە دونیادا لە ناویان دا باو بوو دەبێتە دوژمنایەتی..

ئەمجار شوێنکەوتوو مسکێن‌و هەژارەکان وەلامیان دەدەنەوە دەڵێن: ﴿قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَباً بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ﴾ بەڵکوو ئێوە بەخێر نەیەن‌و ئێوە روتان رەش‌و ریسوا بن، ئێوە شیاوترن بەم سزایە لە ئێمە، ئێوە ئێمەتان گومڕا کردوە، کێشتان کردین بۆ ئەم عەزابە.

بە ڕاستی دۆزەخ شوێن حەوانەوەیەکی خراپ‌و ناپەسەندە ، نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا﴾(الاعراف:٣٨).

ئەمجار شوێنکەوتوەکان درێژە بە قسەکانیان دەدەن‌و ﴿قَالُوا :رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَزِدْهُ عَذَاباً ضِعْفاً فِي النَّارِ﴾ دەڵێن:خودایە ئەوانەی ئێمەیان تووشی ئەم سزایە کرد، سزایان بۆ دو چەندانە بکەرەوە، بەشێك لەبەر ئەوە کافر بون‌و بەشێکیش لەبەر ئەوە ئێمەیان گومڕا کرد.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا هَؤُلاءِ أَضَلُّونَا، فَآتِهِمْ عَذَاباً ضِعْفاً مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لا تَعْلَمُونَ﴾(الاعراف:٣٨-٣٩) یان دەفەرموێ: ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلا.رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْناً كَبِيراً﴾(الاحزاب:٦٧-٦٨).

لە فەرمودەی صەحیحی پێغەمبەردا (ﷺ) هاتووە فەرموویەتی:﴿من سن سنة سيئة فعليه وزرها و وزر من عمل بها﴾رواه مسلم عن جرير بن عبدالله.

﴿وَقَالُوا: مَا لَنَا لا نَرَى رِجَالاً كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ﴾ موشریکەکان هەندێکیان بە هەندێکیان دەڵێن: ئەوە چیە، بۆ کەسانێك لەناو دۆزەخ دا نابینین کە لە دونیادا بە گومڕاو سەر لێشێواومان دەزانین؟ خۆ ئێمە پێمان وابوو ئەوانە بەدبەختو چارە رەشنو هەرگیز خێریان نایەتە ڕێ!؟

﴿أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيّاً أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ﴾ ئایا لەبەرئەوەیە ئێمە لە دونیادا گاڵتەمان پێدەکردنو بە هیچمان دەزانین. بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان ئادەمیزادی ڕێزدار بوونو ئێمە بە هەڵەچووین ئەوان نەهاتوونە ناو دۆزەخەوە ، یان ئەوان ئێستا لێل ئێمەنو بەلام شوێنەکانیان نازانینو بەرچاومان ناکەون؟ یان هۆیەکی تر هەیە بۆ نەبینینیان؟ حەسەنی بەصری دەفەرموێ: ڕاستە ئەو ملهوڕانە لە دونیادا ئەو موسوڵمانە هەژارانەیان کردبوە جێگەی پێکەنینو گاڵتەپێکردن، لە قیامەتیش دا بەرچاویان ناکەون چونکە ئەوان لە بەهەشت دا دەیگوزەرێننو ملهوڕان لەناو ئاگری دۆزەخ دا دەتلێنەوە.

ئەمە لە ڕاستیدا گلەیی لە خۆکردنە ، پەشیمان بوونەوەیە، لە هەڵوێستی ناپەسەندی خۆیان کە لە دونیادا گاڵتەیان بەو کۆمەڵە کردوە بەلام تازە پەشیمانی چ سود؟

ئەمجار پەروەردگار جەخت لەسەر ئەو کێشەو دەمەدەمێیە دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ﴾ بێگومان ئەوەی بۆمان گێڕانەوە دەربارەی گفتو گۆی موشریکەکان لەناو خۆیان دا شتێکی حەقەو بەڵگەنەویستە دەبێ بێتە جێ ئائەوەیە کێشەو دەمەدەمێی دۆزەخییەکان .

ئەم داخو حەسرەتەش سزایەکی ترە دێتە بان سزاکانی تریان. ئەمە ڕوودەداو پێویستە ئیمانمان پێی هەبێ..

بڕێ بەڵگە لەسەر راستی پەیامی پێغەمبەری ئیسلام

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾
رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟
عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِىَ مِنْ عِلْمٍۭ بِٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰٓ
إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

ئایەتەکان دوپاتکردنەوەی مەفهومی سەرەتای سورەتەکەیە، لەوێ جەختی لەسەر یەکتاپەرستیو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو هاتنی رۆژی قیامەت کردەوە، هەروەها هەڕەشەیە لە موشریکەکانو وادە دانە بە موسوڵمانان. دەفەرموێ: ﴿قل: انما أنا منذر﴾ ئەی پێغەمبەرلبەو موشریکانە بلێ: من تەنها ترسێنەری ئێوەم لە سزای خودا، حاڵو وەزعو سەرەنجامی ئەوانەتان بۆ دیاری دەکەم: کە ئینکاری تاكو تەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتیو هاتنی رۆژی قیامەت دەکەن، دەتانترسێنم لە سزایەکی سەخت وەکوو ئەو سزا سامناکانەی گەلە پێشینەکانمان پێ لەناو برد. دەتانترسێنم لە سزای سامناکی دۆزەخ لە قیامەتدا.

﴿وَمَا مِنْ إِلَه إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ هیچ خودا نین شیاوی خودایەتی بن جگە لە خودای تاكوتەنهاوبالادەستو خاوەن توانا بەسەر هەموو شتێکدا.

﴿رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ﴾ خودایەکی وەهایە خاوەنی ئاسمانەکانو زەوی‌و ئەوەی تێیاندایە لە مەخلوقات، خودایەکە هەڵسوڕێنەرو بەڕێوەبەری بوونەوەرە، بالآدەستە بەسەر هەموو شتێکدا، هیچ شتێك بەسەر ئەودا بالآدەست نیە، هەرکاتێ یاخی بووان سزا بدا کەس نیە بتوانێ بەرگریان لێ بکا. لێخۆشبوونی زۆرە بۆ ئەوانەی تۆبە لە تاوان دەکەنو روو دەکەنە خوداپەرستیو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی خودا دەبن.

﴿قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ.أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ﴾ ئەی موحەممەد! بە موشریکەکانی مەککەو هی تریش بڵێ: پێم راگەیاندون: کە من پێغەمبەرتانمو ترسێنەرتانم، خودا تاكوتەنهاو بێ هاوەڵە، قورئان نامەی خودایە.بە نیگا بۆ من رەوانە کراوە، هەواڵگەلێکی گرنگو بایەخدارن، کەسێك زۆر گێلو نەفام نەبێ رویان لێ وەرناگێڕێ، ئەم پەیامەی من هێناومە ئەگەر شوێنی بکەون لە گومڕاییەوە رزگارتان دەکاو دەتانخاتە سەر رێبازی سەرفرازیو بەختەوەری، کەچی ئێوە روی لێ وەردەگێڕن، تێی نافکرنو بیری لێ ناکەنەوە، پێویستە بە خۆتاندا بچنەوەو واز لە هەڵوێستی نالەباری خۆتان بێنن.

بەڵێ پەیامی پێغەمبەری ئیسلام هەواڵێکی گرنگ بوو، رەوڕەوەی مێژووی گۆڕی، لە مێژووی ئادەمیزادا نەبیستراوەو نەبینراوە هیچ شتێك بە ئەندازەی پەیامی ئیسلام کاریگەریی هەبووبێ لەسەر ئادەمیزاد، بێگومان پەیامی ئیسلام جۆرە بەهاو قییەمو بیروبۆچونو تەصەوراتی داهێنا، چەند یاساو قانونێکی لەسەر زەوی چەسپاندو: کە عەرەبی ئەو سەردەمە بە خەیاڵیش پەییان پێ نەبردوە.

عه‌ره‌به‌كانی سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری ئیسلام پێیان وابوو، مه‌وزوعه‌كه بریتییه له‌وه: كه بۆچی موحه‌ممه‌دی كوڕی عه‌بدوللا زێده له‌ هه‌موان كراوه‌ته پێغه‌مبه‌ر؟ بۆچی زێده له‌ هه‌موو كه‌س نیگای خودایی بۆ ئه‌و نازڵ كراوه، ئه‌وان موشكیله‌كه‌یان له‌م چوارچێوه‌دا قه‌تیس كردبوو، به‌ڵام قورئان له‌م ئایه‌تانه‌دا سه‌رنجیان راده‌كێشێ بۆ حه‌قیقه‌تێك‌و تێیان ده‌گه‌یه‌نێ كه كار له‌وه گه‌وره‌تره: كه ئه‌وان لێی حاڵی بوون، هه‌واڵه‌كه گرنگه‌و موحه‌ممه‌دی كوڕی عه‌بدوللا هه‌ڵگری ئه‌و هه‌واڵه گرنگه‌یه‌و راگه‌یه‌نه‌ری ئه‌و په‌یامه‌یه. خودا پێی ده‌ڵێ‌و ئاگاداری ده‌كاو ئه‌ویش به‌ ئه‌وپه‌ڕی دڵسۆزی‌و لێهاتوویی‌یه‌وه بڵاوی ده‌كاته‌وه‌و ده‌یگه‌یه‌نێ. خۆ ئه‌گه‌ر خودا پێی نه‌ڵێ ئه‌و هیچی له‌و باره‌وه نه‌ده‌زانی.

﴿مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ﴾ پێیان بڵێ من پێش ئه‌وه‌ی نیگام بۆ بكرێ هیچ زانیاریه‌كم نه‌بوو ده‌رباره‌ی كێشه‌و بێنه‌و به‌ره‌ی عاله‌می باڵا له‌ باره‌ی باوه ئاده‌مه‌وه، ئه‌گه‌ر نیگا نه‌بوایه من له‌ كوێ ده‌مزانی: كه خودا ئاده‌می دروست كرد فه‌رمانی به‌ فریشته‌كان كرد سوژده‌ی رێزو ته‌قدیری بۆ به‌رن، هه‌موو سوژده‌یان برد جگه له‌ شه‌یتان ئه‌و سه‌رپێچی كردو سوژده‌ی بۆنه‌برد، وتی: من له‌و به‌رێز ترم، من له‌ ئاگر دروست كراوم‌و ئاده‌م له خاك.

﴿إِنْ يُوحَى إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ من نیگام بۆ نایه جگه له‌وه: كه من ترسێنه‌رێكی ئاشكرام بۆ ئێوه، له‌ سزای خودا ده‌تانترسێنم ئه‌گه‌ر سه‌رپێچی په‌یامه‌كه‌م بكه‌ن، مژده‌ی به‌هه‌شتتان پێ ده‌ده‌م ئه‌گه‌ر شوێنم بكه‌ون. من نه‌نێردراوم ببم به‌ ملهوڕو بتان چه‌وسێنمه‌وه، ئه‌من په‌یامی خۆمتان پێ راده‌گه‌یه‌نم‌و هه‌ر ئه‌وه‌نده‌م له‌سه‌ره، جا هه‌ركه‌سێ شوێنم بكه‌وێ به‌خته‌وه‌رو سه‌رفرازه، هه‌ركه‌سێ روم لێ وه‌رگێڕێ و پشتم تێ بكا به‌دبه‌خت‌و ماڵوێرانه.

چیرۆکی ئاده‌م (عليه السلام)

إِذۡ قَالَ رَبُّكَ
لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقُۢ بَشَرٗا مِّن طِينٖ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيۡتُهُۥ وَنَفَخۡتُ فِيهِ
مِن رُّوحِي فَقَعُواْ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمۡ
أَجۡمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّآ إِبۡلِيسَ ٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ
يَٰٓإِبۡلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسۡجُدَ لِمَا خَلَقۡتُ بِيَدَيَّۖ أَسۡتَكۡبَرۡتَ أَمۡ كُنتَ
مِنَ ٱلۡعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا۠ خَيۡرٞ مِّنۡهُۖ خَلَقۡتَنِي مِن نَّارٖ وَخَلَقۡتَهُۥ مِن طِينٖ
﴿٧٦﴾ قَالَ فَٱخۡرُجۡ مِنۡهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٞ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيۡكَ لَعۡنَتِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ
ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ
ٱلۡمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ
لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٨٣﴾
قَالَ فَٱلۡحَقُّ وَٱلۡحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ
مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٥﴾

ئەمە دوا چیرۆکی ئەم سورەتەیە ، چیرۆکی باوە ئادەم لە پێنج سورەتی تردا رانوێندراوە" لە سورەتی (البقرة)، (الاعراف)، (الحجر)، (الاسراء)، (الكهف)دا باس کراوە، مەبەستی سەرەکی لە گێرانەوەی ئەم چیرۆکە جڵەوگیری کردنە لە رەوشتی حەسوودیو خۆبەزلزانین
قورەیشییەکانیش کە کێشەیان لەگەڵ پێغەمبەردا هەبوو سەرچاوەکەی دەگەڕایەوە بۆ حەسوودیو خۆبەزلزانین، ئاماژە بەوە دەکا: کە رەوشتی حەسەدو خۆبەزلزانین سەرەنجامی بەدبەختیو دوورکەوتنەوەیە لەرەحمەتی خودا .

دەفەرموێ: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ: إِنِّي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ طِينٍ﴾ ئەی موحەممەد چیرۆکی دروستکردنی ئادەم باوکی ئادەمیزاد بۆ گەلەکەت بگێڕەوە" کاتێك پەروەردگاری تۆ بە فریشتەکانی فەرموو من ئادەمیزادێك دروست دەکەم لە قوڕ. لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْأِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ﴾(الحجر:٢٦).

جا ﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾ کە لاشەکەیم هێنایەدیو رێكو پێکم کردو گیانم بەبەردا کرد، سوژدەی رێزو تەقدیری بۆ بەرن، ئیتر ﴿فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ﴾ هەموو فریشتەکان پابەندی فەرمانی پەروەردگاریان بوونو سوژدەی رێزلێنانیان بۆ ئەنجام دا، لە یەك ئانو سات دا فریشتەکان تێکڕا کەوتنە سوژدە ﴿إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ جگە لە عەزازیل ، ئەو خۆی بەزلزانیو نەچوە رێزی سوژدە بەرانەوە، فەرمانی پەروەردگاری شکاندو بوو بە کافر ، لوتبەرزیو خۆ بەزلزانی وای لێکرد بێ گوێیی فەرمانی خودا بکا، ئەمە ئەگەر﴿كان﴾ بە مانا﴿صار﴾ بێ ئەگەر ﴿كان﴾ لەسەر مانای خۆی بێ، ئەو کاتە مانای بەم

جۆرە دەبێ" عەزازیل سوژدەی نەبردو ئەو لە زانیاری خودادا لە پێڕی کافران بوو، ئەمجار ئایا ئیبلیس فریشتە بووەو لە رگەزی ئەوان بوە دوو را هەیە:

١-شەیتان لە رەگەزی فریشتە نەبوە.

٢-شەیتان لەو رەگەزە بووەو هەر بۆیەش فەرمان بە سوژدە بردن گرتیەوە، کە سەرپێچی کرد نەفرینی لێ کراو چووە پێڕی جندۆکەوەو بوو بە شەیتان !

رای یەکەم پەسندە، چونکو ئەگەر فریشتە بوایە سەرپێچی فەرمانی خودای نەدەکرد چونکە فریشتە ﴿لا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾(التحريم:٦)ن.

ئەو لە ئاگر دروست کراوە فریشتە لە نور، بەلاّم لە ناو فریشتەدا بووەو فەرمانەکە گرتویەتیەوە، راستەوخۆش فەرمانی تەوجیە نەکراوە لەبەر بێ رێزیو ئیهمال کردن.

﴿قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ﴾ پەروەردگار فەرمووی:ئەی ئیبلیس! چ شتێك تۆی وای لێ کرد رێز لەئادەم نەگریو فەرمانی پەروەردگارت بشکێنی. بۆچی سوژدەت نەبرد بۆ کەسێك من بە دەستی خۆم لە نەبووەوە دروستم کردوە، ئایا تۆ خۆت بە زل زانی یان خۆت لە پێڕی خۆ بە زل زانانی ؟ هەرچیان بێ هەڵوێستەکەت ناپەسندەو کارێکی ناشرینت ئەنجام دا!!

شەیتان وەلامی دایەوەو ﴿قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ﴾ وتی: من لە ئادەم باشترم، من پلەو پایەم لەو بەرزترو بە نرخترە، ﴿خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ منت لە ئاگر دروست کردوە، ئادەمت لە قوڕ بەدیهێناوە، ئاگر مادەیەکی روناكو نورانییە، لە قوڕ بەرزترە، گڵ مادەیەکی تاریكو زوڵمانییە. دەی چۆن دەبێ من سوژدە بۆ ئەو بەرم؟!

﴿قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ﴾ پەروەردگار فەرمووی: لە بەهەشت بڕۆ دەرەوە، یان لە ئاسمانەکان بڕۆ خوارەوە یان لە پێڕی فریشتە وەدەرکەوە، چونکە تۆ نەفرینت لێکراو لە رەحمەتی خودا دووریتو هیچ خێرو فەڕێکت تێدا نیە، ئەتۆ لەوە بەولاوە توخنی عالەمی بالا ناکەویو هەر کە هەولْت دا نزیک ببیەوە بە تیرئەستێرە رەجم دەکرێی.

﴿وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ﴾ بێگومان نەفرین لێکردنو دوور خستنەوەت لە رەحمەتی من بەردەوامە هەتا رۆژی قیامەت، ئەمجار لەوێدا سزای سەرپێچیەکەت وەردەگریەوە: کە عەزابی دۆزەخو نارەزامەندی پەروەردگارە.

﴿قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ شەیتان وتی: خودایە ! مۆڵەتم بدە تا رۆژی قیامەتو زیندوبوونەوە مەمکوژە، با ژیانم بەردەوام بێ، ئەم داوایەی کرد بۆ ئەوەی وەسوەسە بخاتە دڵی ئادەم و نەوەکانیەوە، تۆڵە لە ئادەم بکاتەوە لەسەر ئەوەی بوەتە هۆکاری دورخستنەوەی لە رەحمەتی خودا، نەوەکانی گومڕا بکا. ئیرادەو ویستی خودا وا داخواز بوو داواکەی شەیتان قبووڵ بکرێ. ئەو مۆڵەتەی داوای کرد بیدرێتێ.

﴿قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ.إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ﴾ پەروەردگار فەرمووی: ئەتۆ مۆڵەتدراوی، بە زیندویی بمێنەوە تا ئەو رۆژەی خودا قیامەت هەڵدەستێنێ، تا رۆژی دیاریکراو چی دەکەی بیکە. تێبینی ئەوە دەکرێ شەیتان داوای کرد مۆڵەت بدرێ تا رۆژی زیندوبوونەوە بۆ ئەوەی مردن نەبینێ بەڵام پەروەردگار مۆڵەتی دایە بۆ رۆژی دونیا خرابوونو مردنی زیندەوەران. جاکە لەوە دڵنیا بوو تا رۆژی قیامەت نامرێ ئیتر بوغڕابوو ﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ.إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ شەیتان وتی: خودایە سوێندم

بە شکۆمەندیو بالآدەستیت هەموو ئادەمیزاد گومڕا دەکەم بەم شێوە تاوانو شەهەواتیان لە پێش چاو جوان دەکەم، گومانو شوبهە دەخەمە سەر دڵو دەرونیان، سەریان لێ دەشێوێنم، مەگەر ئەوانەیان: کە زۆر دڵسۆزو راستاڵن ، تۆفیقت داونو لە گومڕایی پاراستوتن، ئەوانە من ناتوانم گومڕایان بکەم وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾(الحجر:٤٢) .

پەروەردگار ولآمی دایەوە،﴿قال﴾ فەرمووی ﴿فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ.لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ئەمن حەقم، یان حەق لە منەوەیە: دۆزەخ پڕ بکەم لە شەیتانو شوێنکەوتوانی، هەرکەسێ بە گوێی شەیتان بکاو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بێ، ئەوە دۆزەخ جێگایەتی، دۆزەخیان لێ دەهاخنم. بەم جۆرە پەروەردگار سوێند بە زاتی خۆی دەخوا: کە خۆی حەقەو جگە لە حەق نایێژێو دۆزەخ پڕ دەکا لە پەیڕەوکارانی شەیتان.تۆڵەی سەرپێچی کردنی فەرمانی خودایان لێ دەستێنێ. لەو دەمەوە تا بە ئەمڕۆ جەنگی نێوان شەیتانو ئادەمیزاد بەردەوامەو بە گۆتا نایەو سەرەنجامیش ئاشکراو نمایانە.

رەوشتی بانگخوازانی رێبازی خودا و موعجیزەی قورئان

قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعْدَ حِينٍۭ ﴿٨٨﴾

لەم سێ ئایەتە پیرۆزانەدا پەروەردگار حاڵی بانگخوازو داعی خواپەرستیی " حەزرەتی موحەممەد (ﷺ)دیاری دەکا، ئەوە رادەگەیەنێ کە پێغەمبەر (ﷺ)ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام دەدا، لەسەر بانگەوازییەکەی داوای کرێ لە ئادەمیزاد ناکا. بانگەوازییەکەی بریتییە لەو نیگاو سروشەی لە خودا بۆی دێ و فەرمانی پێ دەکرێ بیگەیەنێ، بانگەوازییەکەی حەقەو لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد نامۆ نیە، بانگەوازییەکەی بریتییە لە ناوەرۆکی قورئانو پەندو ئامۆژگارییە بۆ ئادەمیزادو جندۆکەو راستی قورئانو وادەو هەڕەشەکانی لەوە بەولاوە دەردەکەون.

دەفەرموێ: ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾ ئەی پێغەمبەر ! بەو موشریکانەی قورەیش بڵێ: من لەسەر بانگەوازیی کردنم بۆتان داوای کرێ ناکەم ، ئەمن نیگاو سروشم لە خوداوە بۆ دێو بە ئێوەی رادەگەیەنم، درۆو بوختان بەدەم خوداوە هەڵنابەستم، هیچ شتێك لە خۆوە نالێمو بانگەوازیتان ناکەم بۆ شتێك خودا فەرمانی پێ نەکردبم.

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ ئەم قورئانە جگە لەوەی کە ئامۆژگارییە بۆ ئادەمیزاد بە گشتیو نامەی هیدایەتە بۆ هەموو عالەم هیچی تر نیە، پەیامی رزگارییە بۆ هەموو ئادەمیزادو جندۆکە.﴿وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ﴾ ئەی بێ بڕوایان پاش ماوەیەکی تر هەواڵو راستی ئەم قورئانە دەزانن، بۆتان دەردەکەوێ ئەوەی پێتان دەڵێ راستەو دێتە جێ، جا یان پاش مردن ئەو راستییەیان بۆ دەردەکەوێ یان رۆژی قیامەت.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الزمر)

ئەم سورەتە ناونراوە (زومەر)چونکە لە کۆتاییەکەیدا باسی زومرەی کافرانو زومرەی موسوڵمانان دەکا، دیمەنی ئەوە رادەنوێنێ: کە پێری کافران بەرەو دۆزەخ کێش دەکرێنو دەخزێنرێنە ناو دۆزەخەوە، پێری موسوڵمانانیش بۆ لای بەهەشت بەرێ دەکرێنو دەچنە ناویو دەکەونە ژیانی بەختەوەرییەوە، پەیوەندیی ئەم سورەتە بە سورەتی (ص)ەوە لە دوو رووەوەیە:

١- یەکەم پەروەردگار لە کۆتایی سورەتی (ص)دا وەصفی قورئانی بەوە کرد،کە ذیکرو ئامۆژگارییە بۆ ئادەمیزادو جندۆکە. لە سەرەتای ئەم سورەتەشدا دەفەرموێ: ﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ وەکوو ئەوە وایە بفەرموێ: ئەم ذیکرو ئامۆژگارییە لە خودای بالآدەستو داناوە نازڵ بووە. هەردوکیان وەکوو یەك ئایەت وانو پەیوەندیی نێوانیان تۆکمەو پتەوە.

٢- پەروەردگار لە کۆتایی سورەتی(ص)دا باسی چۆنیەتی دروستکردنی باوە ئادەمی کرد، لە بەشی یەکەمی ئەم سورەتەشدا حاڵو وەزعی بەدیهێنانی بونەوەر دەکاو پەیوەستی دەکا بە چۆنیەتی دروستبوونی باوە ئادەم کە لە کۆتایی سورەتی پێشوودا ئاماژەی بۆکرد.

ناوەرۆکی سورەتەکە سەرلەبەر باسی یەکتاپەرستییەو بەڵگە هینانەوەیە لەسەر هەبوونی خوداو تاكوتەنهایی لە زاتو لە صیفات دا، هەروەها باسی نیگاو قورئانی پیرۆز دەکا، بە جۆرەها شێوەو شێواز دڵەکان ئەم دیواو دیو دەکا. لە وەتەری حەسساسو کایگەریان دەداو لە ناخەوە دەیان بزوێنێ،

لێکدان لێکدان بەڵگە دەهێنێتەوە، بۆ ئەوەی راستی تاکوتەنهایی خودا لەسەر دڵەکان نەخش ببەستێ. هەموو شوبهەو گومانێك دەربارەی هەبوونی خوداو تاکوتەنهایی بڕەوێتەوە. سەرەتا ئەوە رون دەکاتەوە: کە قورئان لە خوداوە بە نیگا بۆ پێغەمبەر هاتووە، فەرمانی بە پێغەمبەر کرد: کە بە دڵسۆزی ئایینی خودا پەیڕەو بکا، خودا بە تاکوتەنهاو بێ هاوەڵ بزانێ،

ئەمجار شوبهەو گومانی موشریکەکان شی دەکاتەوەو دەست لەسەر هەڵەو خەیاڵی پوچیان دادەنێ" لەم رووەوە: کە چەند بتو صەنەمێکیان داتاشیوەو ناویان ناون خوداو بە هیوان رۆژی قیامەت شەفاعەتیان بۆ بکەن!

ئەمجار بەڵگە لەسەر تاکوتەنهایی خودا دەهێنێتەوەو دروست کردنی ئاسمانەکانوزەویو گۆڕانکاریی شەوو رۆژو هاتوچۆی خۆرو مانگو ئەستێرەکانو دروستکردنی ئادەمیزادو تێپەڕبوونی بە چەند قۆناغێکدا دەکاتە نیشانەی تاکوتەنهاییو بەتوانایی خودا . ئەوەش رون دەکاتەوە:کە ئادەمیزاد چەند بێبارو چەند بێ حەوسەڵەو چکڵدانەیە، هەر لەگەڵ توشی تەنگانەیەك بوو هەموو خودا درۆزنەکانی لە بیر دەچنەوەو هاوار دەکاتە پەروەردگار، کەچی لەگەڵ دەکەوێتە حاڵی خۆشی خودای لە بیر دەچێتەوەو دەچێتەوە سەر حاڵی پێشووی.

ئەمجار بەرامبەرکردنێك لە نێوان حاڵو وەزعی موسوڵمانانو کافراندا ئەنجام دەدا، خوداپەرستان لە دونیاو قیامەتدا بەختەوەرو سەرفرازن، کافران بەدبەختو ماڵوێران، ئاواتە خوازن ئەگەر پڕ بە زەوییان هەبێ بیدەن بە فیدیەو لە عەزاب رزگاریان بێ.

ئـــەمجار کاریگـــەریی قورئـــان لەســـەر دڵو دەروون دیـــاریی دەکـــا، ئـــەوە رادەگەیەنێ: کە موسوڵمانان بە بیستنی قورئـان پێـستیان گـرژ دەبـێو لـە ترسـان موچڕکەیان پێـدا دێـن، پاشـان بـە ذیکـرو یـادی خـودا پێـستیان خـاو دەبێتـەوەو ئـارامی دەکەوێتـە دڵو دەرونیانـەوە. بـە پێـچەوانەی موشـریکەکانەوە: کـە بـە بیـــستنی بەڵگـــەو نیـــشانەی تاكوتنهـــایی خـــودا دڵیـــان تـــەنگ دەبـــێو تەنگیزە دەبن.

ئـەمجار دیـەنی دەسـەڵاتی خـودا لـە بـارەی مرانـدنو ژیـان پێبەخـشینەوە رادەنوێنـێو ئیعلانـی ئـەوە دەکـا:کـە هـەموو زینـدەوەرێك دەبـێ کاسـەی مـردن بچێژێو خـودا بـۆ خـۆی باڵادەستە بەسـەر گیانەکەیانـدا، هەنـدێکیان لـە کـاتی خۆیدا وەردەگرێتەوەو هەندێکی تریان مۆڵەت دەدا بۆ کاتی هاتنی مەرگیان.

ئەمجار دەرگـای هیـوا لەسـەر تاوانبـاران ئـاواڵا دەکـاو وادەی لێخۆشـبوونیان پـێ دەدا ئەگـەر تۆبـە بکـەنو بـۆ لای خـودا بگەڕێنـەوە. ئـەمجار دیـەنی لێـك هـەڵاواردنی ئـادەمیزاد لـە رۆژی قیامـەتدا رادەنوێنـێ کـە دەکرێنـە دوو تـاقمو لێـك جیـا دەکرێنـەوە، کافرەکـان کۆمـەڵ کۆمـەڵ بـەرەو دۆزەخ راپـێچ دەکـرێنو سـزای سـەختیان تـوش دێو دەخزێندرێنـە نـاو ئـاگری دۆزەخـەوە. پێـڕی خوداپەرستان بەرەو بەهەشـت دەبـردرێنو فریـشتە بـەخێر هـاتنو پێـشوازییان لـێ دەکـەن، ئـیتر لـە بەهەشـتدا جۆرەهـا دیـەنی رازاوە دەبیـننو حەمـدو سوپاسـی خودا دەکەن.

سەرچاوەی قورئان لە خوداوەیەو دڵسۆزانە خودا پەرستی بکەن

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ
ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ فَٱعْبُدِ ٱللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا
لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلْخَالِصُ ۚ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ
مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلْفَىٰٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ
فِى مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ كَٰذِبٌ
كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَّوْ أَرَادَ ٱللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّٱصْطَفَىٰ مِمَّا
يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ ۖ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٤﴾

لە سەرەتای سورەتەکە سەرچاوەی قورئان رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ ئەم کتێبە بەرزو پیرۆزو بەفەڕە: کە قورئانە لە خودای بالادەستو کاربەجێوە نازڵ بووە، خودایەك بە خەلات بۆ پێغەمبەری خۆی ناردویەتی: کە بەسەر هەموو شتێکدا دەست رۆیشتوەو هەمو کارێکی لە جێی خۆیدایە.

قورئـان حەقــەو لــە حەقــەوە هــاتووە، شــك‌و گومــانی تیـّدا نیــە، وەكــوو لــە ئایــەتیكی تــردا دەفــەرموێ: ﴿وَإِنَّـهُ لَتَنْزِيـلُ رَبِّ الْعَـالَمِينَ. نَـزَلَ بِـهِ الـرُّوحُ الْـأَمِينُ. عَلَـى قَلْبِـكَ لِتَكُـونَ مِـنَ الْمُنْـذِرِينَ. بِلِسَانٍ عَرَبِـيٍّ مُـبِينٍ﴾(الـشعراء:١٩٢-١٩٥) يــان دەفــەرموێ: ﴿ وَإِنَّـهُ لَكِتَـابٌ عَزِيـزٌ. لا يَأْتِيـهِ الْبَاطِـلُ مِـنْ بَـيْنِ يَدَيْـهِ وَلا مِـنْ خَلْفِـهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾(فصلت٤١-٤٢)

ئەمجار مانای ئایـەتی پێـشوو جـەخت دەكاتــەوەو دەفــەرموێ: ﴿إِنَّــا أَنْزَلْنَــا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ ئێمە نازڵمان كـردوە بـۆ سـەر تـۆ ئـەی موحەممـەد قورئـان: كە حەقەو لە حەقەوە نازڵ بـووەو بـۆ چەسـپاندنی حەقــەو نـاوەڕۆكی حەقـە. داوای یەكتاپەرسـتیی دەكـاو تاك‌وتـەنهایی خـودا دەچەسـپێنێ، بەڵگـە لەسـەر راسـتی هــاتنی قیامــەت دەهێنێتــەوە، جۆرەهــا ئــەحكام‌و یاســای شــەرعی‌و كۆمەڵایــەتی تێدان ئەگەر پەیڕەوییان بكرێ مایەی سەرفرازی ژیانی دونیاو قیامەتن.

﴿فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّينَ﴾ تاك‌وتـەنهایی خـودا بـچەسپێنە، هــاوەڵی بـۆ دامــەنێ، بانگــەوازیی ئــادەمیزاد بكــە بــۆ یەكتاپەرسـتیی‌و خوداناســین، ئــەوەیان تێبگەیەنە: كە جگە لە خودا كـەس شـیاوی پەرسـتش بـۆ كـردن نیــە، ئەركـەكانی ئایین بە دڵسۆزیی‌و بۆ مەبەسـتی خـودا لـەخۆ رازیكـردن بـەجێ بێنــە، لــە هــەموو كارێك لایەنی خودا بەرچاو بگرە. هەموو تاعەت‌و عیبادەتێكت بۆ خودا بێ‌و بەس.

﴿أَلا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ ئاگاداربــەو بزانــە عیبــادەت‌و طــاعــەتی دڵــسۆزانە هەر بۆ خودایە، ئایینی راست‌و پەسـەند تـەنها یەكتاپەرستی‌یەو بـەس! جگـە لـە ئــایینی ئیــسلام كەلەســەر بنــەمای یەكتاپەرســتیی‌و بــڕوا بــە پێغەمبــەرێتی‌و هاتنی رۆژی قیامەت دامــەزراوە، هــیچ ئــایینێكی تــر دوا هــاتنی ئیــسلام پەســند نیـەو قبــوڵ نــاكرێ، هــەموو ئایینــەكانی تــری ئاســمانی نەسـخ بوونەوە،كــەوابێ رێبــازی موشـریكەكان ریگایــەكی ناپەســندەو بیروباوەڕیــان هەڵــەو پووچــە، هــیچ پاساوێكی نیە.

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ ئەو موشریکانە: کە جگە لە خودا چەند بتو صەنەمێکیان دیاریی کردووەو پەرستشیان بۆ ئەنجام دەدەنو دەڵێن ئێمە بۆ ئەوە دەیانپەرستین لە خودامان نزیك بکەنەوەو لە کاتی پێویستیدا شەفاعەتمان بۆ بکەن، ئەوانە سەرەنجامیان سامناکەو تووشی سزای سەختو دژوار دەبن.

﴿إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ خودا ڕۆژی قیامەت بڕیاری یەکالاکەرەوە دەدا لە نێوان پەیڕەوکارانی ئایینەکانو کێشەو نیزاعیان بە کۆتا دەهێنێو هەر کەسە بە گوێرەی بیروباوەڕو کارو کردەوەی ژیانی دونیای سزاو پاداش وەردەگرێتەوە. خوداپەرستانی دڵسۆز بۆ بەهەشت بەڕێ دەکرێنوموشریکەکانیش تورِ دەدرێنە ناو دۆزەخەوە.

﴿إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ بێگومان خودا کەسێك شارەزای ئایینی ئیسلام ناکاو تەوفیقی نادا هیدایەت وەربگرێو حەق بناسێ. ئەگەر ئەو بوختان لەسەر خودا هەڵبەستێو بڵێ: فریشتە کچی خودانو بتەکان شەفاعەتیان لای خودا قبووڵە،. هەرکەسێك ئەوە بیروباوەڕی بێو بەبێ بەڵگەی عەقلیو نەقلی ڕۆچوو بێ لەو کوفرو بێدینیەیدا هەرگیز خودا هیدایەتی نادا.

کافرەکان بە گوێرەی فیترەتو واقیع بروایان بەوە هەبوو کە خودا بەدیهێنەریانە، خودا ئاسمانەکانو زەوی بەدیهێناون، وەلێ نەدەهاتن لەگەڵ ئەو مەنطیقە سروشتیەدا هەڵسوکەوت بکەنو یەکتاپەرست بنو بە دڵسۆزی عیبادەت بۆ خودا بکەنو کەس نەکەن بە هاوەڵی،بەڵکوو هاتن ئەفسانەی ئەوەیان داهێنا: کە فریشتە کچی خودان، ئەمجار پەیکەریان بۆ فریشتە داتاشیو وتیان: ئەمە وێنەی فریشتەیەو دەستیان کرد بە بتپەرستی،(لاتو

عوزاو مەنات) سێ بت بوون لەو بتانەی بە خەیاڵی خۆیان لەسەر شێوەی فریشتە دایانتاشیبوونو عیبادەتیان بۆ دەکردن، ئەمجار دەیانگوت: ئێمە بۆیە عیبادەتیان بۆ دەکەین تا لە خودامان نزیك بکەنەوە.

بێگومان ئادەمیزاد هەتا لە بیروباوەڕی یەکتاپەرستی دوور بکەونەوە ئەوە نیشانەی ئەوەیە لە مەنطیقی سروشت دوورکەوتونەتەوە ﴿لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَداً لاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ ئەگەر خودا بیویستایە مندالێ بۆ خۆی دابنێ، بە ویستی خۆی هەڵی دەبژاردو باشترین مندالی بۆ خۆی دادەنا، واتە کوڕی هەڵدەبژارد نەك کچ وەکوو ئەوان دەیلێن، جا خۆ ناگونجێ مەخلوق مندالی بەدیهێنەر بێ، کەوابێ خودا هیچ مندالی نیسە، نە کچی هەیەو نە کوڕ ﴿سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ پاكو مونەزەهە خودا لەوە مندالی هەبێ، خودا تاكوتەنهاو بالادەستو شکۆمەندە، هەموو کەس ئاتاجی ئەونو پێویستیان بە نازو نیعمەتی ئەو هەیەو خودا ئاتاجی هیچ شتێك نیە، هەموو شتێك گەردنکەچو ژێرباری ئەوە، هیچ شتێك نیە بەسەر ئەودا بالادەست بێ.

هەندێ بەڵگە لەسەر تاك و تەنهایی خوداو بە توانایی و بێ ئاتاجی

خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ يُكَوِّرُ ٱلَّيْلَ عَلَى ٱلنَّهَارِ
وَيُكَوِّرُ ٱلنَّهَارَ عَلَى ٱلَّيْلِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٥﴾
خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم

مِّنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزۡوَٰجٍۚ يَخۡلُقُكُمۡ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ
خَلۡقٗا مِّنۢ بَعۡدِ خَلۡقٖ فِي ظُلُمَٰتٖ ثَلَٰثٖۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡ لَهُ
ٱلۡمُلۡكُۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَأَنَّىٰ تُصۡرَفُونَ ٦ إِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ
ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمۡۖ وَلَا يَرۡضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلۡكُفۡرَۖ وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ
لَكُمۡۗ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۗ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرۡجِعُكُمۡ
فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ٧

لە ئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی رونکردەوە:کە زاتی پەروەردگار بەرزو پیرۆزەو زۆر دوورە لەوەی منداڵی هەبێ، خودایەکی تاکوتەنهاو بە دەسەڵاتو شکۆمەندە، ئەوپەڕی توانای هەیە، چەند بەڵگەیەکی رانواندن لەسەر بە توانایی رەهایىو بێئاتاجی لە هەموو شتێك، ئەمجار لێرەدا سێ بەڵگە دەهێنێتەوە لەسەر ئەو حەقیقەتە:

١-دروستکردنی ئاسمانەکانو زەویو ئەوەی تێیاندایە.

٢- رامکردنی خۆرو مانگو ژێر بارکردنیان بۆ قودرەتی خوداو هاتوچۆیان بە گوێرەی یاساو نیظامێکی وردو تۆکمە.

٣- دروستکردنی ئادەمو گەرا لێ کەوتنەوەی. هەروەها دروستکردنی چوار جوت ئاژەڵ مەڕو بزنو حوشترو رەشەوڵاخ.

دەفەرموێ: ﴿خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ خودا ئاسمانەکانو زەوی بەو شێوە ڕێكوپێكیو تۆکمەییە بەدی هێناون، لەسەر حەقو ڕاستی دایمەزراندون، بە حەق بەڕێوەیان دەباو بە بێهودە دروستی نەکردون، مەبەست لە دروست کردنیاندا هەیەو بە خۆڕایی نەهاتوونە دی، ئەو بوونەوەرە هەمووی نیشانەی هەبوونی خودایەکی تاكوتەنهاو خاوەن دەسەڵاتە، هێنانەدیو ڕاوەستانی بونەوەر بەو جۆرە نیشانەی ئەوەیە: کە محاڵەو ناگونجێ جگە لە خودا ، خودایەکی تر هەبێ یان چەند خودایەك هەبن.

﴿يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ﴾ شەو ڕۆژ دادەپۆشێو ڕۆژیش شەو دادەپۆشێ، هەریەکێ لە شەوو ڕۆژ جێگای ئەوی تریان دەگرێتەوە، شەو ڕوناکی ڕۆژ لادەباو ڕۆژیش تاریکی شەو ڕادەماڵێ، واتە بە شوێن یەکتردا دێنو دەچنو هەریەکەیان وەدو ئەوی تریان دەکەوێو بە دویەوەیەتی. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثاً﴾(الاعراف:٥٤) یان دەفەرموێ: ﴿يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾(الحديد:٦) ئەم ئایەتە بەڵگەو نیشانەیە لەسەرئەوە کە زەوی هێلکەییە دەسوڕێتەوە، چونکە وشەی (تکویر) بە مانا ئەوەیە شتێك لە جەستەیەکی خڕەوە بپێچی، بە شوێن یەکدیدا هاتنی شەوو ڕۆژیش بەبێ هەڵسوڕانی زەوی ئەنجام نادرێ. چونکە کە زەوی لە ئاستی خۆردا هەڵدەسوڕێ هەردەمەو بەشێکی زەوی ڕوناکی خۆری لێ دەکەوێو بەشێکی لێ نەدیوە.

﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى﴾ پەروەردگار خۆرو مانگی ژێربار کردون، بە ویستی خۆی دەیانهێنێو دەیانبا، هەریەکەیان لەمەدا ڕو جەمسەری خۆیدا دێو دەچێو هەڵسوڕانی خۆی ئەنجام دەدا تا ئەو کاتەی خودا بۆی دیاری کردوونو کۆتایی دونیا دێو قیامەت ڕادەبێ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ﴾(الانبيا:١٠٤)

﴿ أَلا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ﴾ ئاگادار ببنەوە، بیر لە مەخلوقاتی ئەو خودا تاكوتەنهاو خاوەن دەسەلاتە بكەنەوە، بزانن: كە ئەو خودایە وێڕای بە توانایی‌و بالادەستی بەو شێوە رەهایە، زۆر تاوانپۆش‌و لێخۆشبوەو رەحمەت‌و فەضلی بەرفراوان‌و چاكەی بێ سنوورە. هەركەسێك تۆبە بكاو بۆ لای ئەو بگەڕێتەوە تۆبەی لێ وەردەگیرێ‌و لە تاوانەكانی خۆش دەبێ. دەی كەوابێ پێویستە هەمیشە ئێوە ترسی عەزابی خوداتان هەبێ‌و بە تەمای رەحمەت‌و بەزەیی ئەو بن‌و هەرگیز خودا لە بیر نەكەن. ترس لە عەزاب‌و هومێدی رەحمەت نیشانەی بیروباوەڕی راست‌و پەسندە.

﴿خلقكم من نفس واحدةثم جعل منه زوجها﴾ بەڵگەیەكی تر لەسەر تاكوتەنهایی خوداو دەسەلاتی رەهای ئەوەیە: كە ئێوەی ئادەمیزادی لە تاقە نفسێك كە باوە ئادەمە بەدی هێناوە، پاشان لە رەگەزی ئادەم، دایە حەووای دروست كرد، لەم دوكەسە ئەو هەموو جۆرە رەگەزەی ئادەمیزادی خستۆتەوە، كە هەریەكەیان بیرو بۆچون‌و شێوەو روخسارو قەلافەتی تایبەتی خۆی هەیە، هەر تاقمەو بە زمانێك ئاخاوتن دەكەن، وەكوو لە ئایەتێكی تردا ئاماژە بەم مانایە دەكاو دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً﴾(النساء:١)

﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ﴾ هەروەها پەروەردگار بۆ سودی ئێوەی بڕیار داوەو هەشت جۆر ئاژەڵی بۆ ژێربار كردون‌و نیعمەتێكە پێی بەخشیون، لە ئایەتێكی تردا ئەم هەشت جۆرانە رون دەكاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ﴾(الأنعام:١٤٣) واتە چوار جۆرو لە هەر جۆرەی نێرو مێ دەبنە هەشت.

﴿يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقاً مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلاثٍ﴾ پەروەردگار سەرەتای پەیدابونتان لە سکی دایکتان دا ئەنجام دەدا، قۆناغ بە قۆناغ ئێوە پەروەردە دەکا، لە سەرەتادا دڵۆپە ئاوێکن‌و دوایی دەتانکاتە زارۆڵەو ئەمجار دەتانکاتە گۆشتپارەو پاشان ئەو دەبێتە ئێسقان‌و ئەمجار بە گۆشت ئێسقانەکانتان دادەپۆشێ، دەمارو ئامێرەکانی تری جەستەتان دروست دەکا، ئەمجار گیانتان بە بەردا دەکاو شێوەو روخساری ئادەمیزاد وەردەگرن، ئەم قۆناغانەتان پێ دەبڕێ‌و ئەو گۆڕانکاریانەتان تێدا ئەنجام دەدا هێشتا ئێوە لە ناو سێ تارکایی‌دان، تاریکایی پێستی سك، تاریکایی پەردەی رەحم، تاریکایی پەردەی(المنباری)وخەربوونی! دەی پێویستە ئێوە بڕوا بەو بەدیهێنەرە بکەن‌و بە دڵسۆزیی بیپەرستن،

﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ﴾ ئەو خودایەی ئاسمانەکان‌و زەوی بەدی هێناوە، ئادەمیزادی بەو شێوە دروست کردوە، هەروەها باقی زیندەوەرانی تری بەدیهێناون ئەوە پەروەردگاری حەقیقی‌و خودای خاوەن دەسەڵات‌و رەحم‌و بەزەیی‌یە، خودایەکی تاك‌وتەنهاو فەرمانڕەواو خاوەنی دونیاو قیامەتە، خاوەنی بەهەشتی پان‌و بەرینە بۆ خوداپەرستان‌و دۆزەخی قوڵ‌و ناخۆشی بڕیار داوە بۆ بێبڕوایان، سەڵتەنەتی حەقیقی هەربۆ ئەوەو هیچ خودای تر نین جگە لە ئەو، هەر ئەو شیاوی عیبادەت بۆکردنە، ئەدی ئێوە بە چ عەقڵێك پشت لە پەرستنی ئەو خودایە دەکەن؟ رودەکەنە بتپەرستیی، چۆن رێگە بە خۆتان دەدەن ئەو کارە بێ‌جایی‌یە بکەن.

ئەمجار پەروەردگار بێ ئاتاجی خۆی رادەگەیەنێ‌و دەفەرموێ: ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ﴾ ئەگەر ئێوە پاش ناردنی پێغەمبەر بۆ سەرتان‌و راگەیاندنی پەیامی حەق پێتان‌و هێنانەوەی ئەو هەموو بەڵگەو دەلیلە بۆتان،

هەر بڕوا نەکەن و ئیمان بە تاك و تەنهایی و خودایەتی نەهێنن، ئەوە خودا چ زیانێکی لێ ناکەوێ، چونکە ئەو چ پێویستی بە عیبادەت و بەندایەتیکردنی ئێوە نیە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا پەروەردگار لەسەر زمانی حەزرەتی موسا دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾(ابراهيم:٨) لە صەحیحی موسلیمدا فەرمودەیەکی قودسیی هاتووە دەفەرموێ: ئەی ئادەمیزادینە!(لو ان أولكم وآخركم وانسكم وجنكم كانوا على أفجر قلب رجل منكم، ما نقص ذلك من ملكي شيئا)ئەگەر بەرودواتان، ئادەمیزادو جنۆکەتان هەموویان لەسەر بیروباوەڕی بێدین ترین کەس بن هیچ لە خودایەتی من کەم ناکا.

﴿وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾ هەرگیز خودا رازی نیە بەندەکانی کافر بن، قەت فەرمان بە ئادەمیزاد ناکا کافر بێ ﴿وان تشكروا يرضه لكم﴾ ئەگەر ئێوە سوپاسی خودا بکەن لەسەر نیعمەتەکانی، لەو شوکرو سوپاسەتان رازییەو پێی خۆشە، چونکە خودا بە فەضڵ و گەورەیی خۆی هەمیشە بیروباوەڕو کردەوەیەکی پێ خۆشە ببێتە هۆی بەختەوەریی ئادەمیزاد لە دونیاو قیامەت دا.

ئەمجار پەروەردگار بنەمای بەرپرسیاریەتی فەردیی ـــدیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ هیچ کەسێك تاوانی یەکێکی تر هەڵناگرێ، هەرکەسە لە کردەوەی خۆی بەرپرسیارەو بە گوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداش وەردەگرێتەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كل آمرىء بما كسب رهين﴾(الطور/٢١) یان دەفەرموێ: ﴿كل نفس بما كسبت رهينة﴾(المدثر/٣٨) بەڵێ سزاو پاداش بە گوێرەی کردارو رفتارە،﴿ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ واتە: پاش بەسەر بردنی ژیانی دونیاتان بۆ لای خودا دەگەڕێنەوە هەواڵی کردەوەکانتان دەداتێ، خێر بن یا شەڕ بن زۆر بن یان کەم بن بەرەو ڕوویان دەبنەوە.

کافرو بێ بڕوایان بێ بارن، موسوڵمانان یەک هەڵوێستن

۞ وَإِذَا مَسَّ ٱلۡإِنسَٰنَ ضُرّٞ دَعَا رَبَّهُۥ مُنِيبًا إِلَيۡهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُۥ
نِعۡمَةٗ مِّنۡهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدۡعُوٓاْ إِلَيۡهِ مِن قَبۡلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادٗا
لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِۦۚ قُلۡ تَمَتَّعۡ بِكُفۡرِكَ قَلِيلًاۖ إِنَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ
ٱلنَّارِ ٨ أَمَّنۡ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ سَاجِدٗا وَقَآئِمٗا يَحۡذَرُ
ٱلۡأٓخِرَةَ وَيَرۡجُواْ رَحۡمَةَ رَبِّهِۦۗ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ
لَا يَعۡلَمُونَۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٩

لەوە پێش ناراستی ڕێبازی موشریکەکانی بەیان کرد، بتپەرستیو هاوەڵدانیانی ڕەتکردەوە، ئەوەی ڕاگەیاند: کە هەر خودا شیاوی پەرستش بۆکردنە، هەموو مەخلووقات ئاتاجی ئەونو ئەو ئاتاجی بە کەس نیە. ئەمجار لێرەدا بێباریی موشریکەکان بەیان دەکا، لە کاتی تەنگانەو ترسو ناخۆشیدا هاوار دەکەنە خوداو کاتی فەرەحی لە بیریان دەچێتەوە، بە پێچەوانەوە موسوڵمانەکان لە کاتی خۆشیو ناخۆشیدا هەر خودا دەناسنو لە هەردو حاڵەکەدا سوپاسی دەکەنو شوکرانە ژمێرن.

دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا مَسَّ الْأَنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنيباً إِلَيْه ثُـمَّ إِذَا خَوَّلَـهُ نعْمَـةً منْهُ نَسيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْه مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ للَّـه أَنْـدَاداً لِيُـضلَّ عَـنْ سَـبِيله﴾ ئەمە تەعبیرە لە بێباریی کافرەکانو ڕاڕاییان، هەردەمە بە شێوەیەك پەرستش ئەنجام دەدەن، ئەگەر بابای کافر توشی نەخۆشیو هەژارییو تەنگوچەڵەمەیەك بوو، ترسوناڕەحەتیەکی هاتەبەر لە ناخەوە هاوار دەکاتە خوداو لێی دەپاڕێتەوەو داوا دەکا خودا ڕزگاری بکا، پاشان کە خودا نازونیعمەتێکی پێ بەخشی، نەخۆشیو ناڕەحەتی لەسەر لابرد، ترسو بیمی لێ ڕەواندەوە، هەڵوێستی پێشووی لەبیر دەچێتەوە، ئەو خودا حەقو خاوەن دەسەلاتە ناناسێ: کە لەوە پێش هاواری لێ کردووەو لێی پاڕاوەتەوە، هاوەڵ بۆ خودا دادەنێ، لە جیاتی ئەوەی بەندایەتی بۆ خودا بکا، بتپەرستیی پەیڕەو دەکا، بۆ ئەوەی لە ئاکاما ڕێبازی خوداپەسندی لێ گوم ببێ، خەڵکی تریش گومڕا بکا، یەکتاپەرستییو خوداناسییان لێ بشێوێنێ، ئایینی ئیسلامیان لە پێش چاو ناشیرین بکا" نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْأنْسَانُ كَفُوراً﴾(الاسراء/٦٧) یان: ﴿وَإِذَا مَسَّ الْأنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِداً أَوْ قَائِماً فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ ﴾(یونس/١٢)

بۆیە خودا هەڕەشەی توند ئاراستەی ئەو جۆرە کەسانە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلاً إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەوانە بڵێ: ئەی ئادەمیزاد بە کوفری خۆتەوە ڕابوێرەو کەمێك ژیان بەسەر بەرە، یان بۆ ماوەیەکی کەم، درێژە بە ژیان بدە، بێگومان ژیانی دونیا هەرچەندە درێژ بێ کەمخایەنەو زوو بەسەر دەچێ، مردن یەخەت پێ دەگرێو دەچیتە ژیانی

قیامەتەوە ، ئەو کاتە تۆ لە پێڕی دۆزەخیانیو دەخرێیە ناو ئاگرەوە، بۆ هەتاهەتایە تێیدا دەمێنیتەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ﴾(ابراهیم/۳۰) یان دەفەرموێ: ﴿نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلاً ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾(لقمان:۲۰)

ئەمجار پەروەردگار باسی پەسنی حاڵی خوداپەرستان دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِداً وَقَائِماً يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ﴾ ئایا ئەو کافرو گێلوکەززابە باشترەو سەرەنجامی بەختەوەرترە، یان موسوڵمانی راستاڵی خوداپەرست، ئەو کەسەی گەردنکەچی فەرمانی خودایەو بە شەوو رۆژ نوێژ دەکاو لە خودا دەپارێتەوەو سوژدەو رکوعی بە خشوعو رێکوپێکی ئەنجام دەدا، لە سزای دۆزەخ دەترسیو بە هومێدی رەحمەتی خودایە، هەمیشە لە نێوان خۆفو رەجادا ژیان بەسەردەبا.

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ پێیان بڵێ ئایا زاناو نەزان چون یەکن؟ نەخێر هەرگیز ئەوانەی زانان وەکوو نەزانان نینو بەرامبەریی ناکرێن" نە وەکوو بە ئایاتی خودا پەندئامێز دەبیو تێیان دەفکریو لێیان ورد دەبێتەوە ئیللا کەسانێك: کە خاوەنی عەقڵی تەواوو هۆشو فامن. هەر زانایان جوداوازیی نێوان زاناو نەزان دەکەن. مەبەستەکە ئەوەیە: کە پێڕی زانایانو نەزانان چون یەك نین. چونکە زانا حەق ناسەو رێبازی راست دەدۆزێتەوەو شوێنی دەکەویو کار بە زانستی خۆی دەکاو گومڕا نابیو خودا لە خۆی رازی دەکا!!

نەفامو نەزان سەر لێ شێواوو کار نابەجێو گومڕان! جا وەکوو زاناو نەزان چون یەك نین، موسوڵمانو کافریش چون یەك نین، موسوڵمانی خوداپەرستو بەرچاو رونو بەختەوەر ناخرێتە تای تەرازوی موشریكو گومڕا، خوداپەرستان

لــە تۆپــەڵاکی خێــرو فــەڕدان، کــافران لــە بنگــڵ‌و ژێرخــاننی دۆزەخدان. هەڵبەتە مەبەست بە زانیاری لێرەدا هــەر زانیارییــە کــە ببێتــە هۆکــاری ناســینی خــوداو رێبــازی ســەرفرازی. تــەنیا خــاوەن عــەقڵ‌و فامــەکان بــەراورد دەکــەن‌و جوداوازیی نێوان حەق‌و بەتاڵ دەکەن!

ئامۆژگاریی بۆ موسوڵمانان و هەڕەشە لە بتپەرستان

قُلْ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ
وَأَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾
قُلْ إِنِّىٓ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ
﴿١٣﴾ قُلِ ٱللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِى ﴿١٤﴾ فَٱعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ ۗ
قُلْ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَا
ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ
وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥ ۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾
أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾
لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

لەوە پێش ئەوەی چەسپاند: کە زاناو نەزان چون یەك نین، موسوڵمانو کافر بە یەك چاو سەیر ناکرێن. ئەمجار لێرەدا فەرمان بە پێغەمبەر دەکا: کە کۆمەڵێك ئامۆژگاریی ئاراستەی موسوڵمانان بکا، بۆ ئەوەی بەختەوەریی دونیاو قیامەتیان بۆ دەستەبەر بێ، کۆمەڵگایەکی پاكوخاوێن هاریکارو هەمئاهەنگو بەخۆ چاراوو بۆ خودا صوڵحاو دروست بکەن، هاوەڵدانان بۆ خوداو ریبابازیی لە دڵو دەروونەکاندا نەمێنێ. خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت نەبن، ئەمجار هەڕەشەی توند لە بتپەرستەکان دەکاو وادەی بەهەشت دەدا بەوانەی خۆیان لە شیركو بتپەرستی دەپارێزن، دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ﴾ ئەی پێغەمبەر بە بەندەکانم رابگەیەنەو بڵێ: ئەی بەندەکانی خودا" ئەوانەتان کە بڕواتان بە تاكوتەنهایی خودا هەیە ئیسلام بە پەیڕەو پرۆگرامی خۆتان دەزانن: خۆتان لە سزای سەختی خوداتان بپارێزن،

شوێن فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بکەون، بەردەوام بن لەسەر یەکتاپەرستیو عیبادەتکردن بۆ خودا، هەمیشە خۆ بپارێزن لە سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی، چونکە:

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَـٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ﴾ هەیە بۆ ئەوانەی لە ژیانی دونیایاندا چاکەکارو کار پەسەندن، پاداشی چاکە: کە بریتییە: لە لەشساغیو سەرفرازیو شکۆمەندیو دەستەبەربوونی بالآدەستیو سەرفرازیی لە دونیاداو پاداشی بەهەشتو ڕەزامەندیی خودا کە لە هەموو نیعمەتەکانی قیامەت بە نرخترە.

هێنانی ڕستەی﴿قل یا عباد﴾ لە جیاتی ﴿قل لعباد﴾ ئاماژەیە بەوە: کە ئایین ئایینی خودایەو پێغەمبەر(ﷺ) تەنها ڕاگەیێنەرەو بەس. ئەگینا خۆ ئادەمیزاد بەندەی پێغەمبەر نین تا ڕستەی ﴿قل یا عباد..﴾ یان ئاراستە بکا.
هێنانی وشەی ﴿حسنة﴾ لە ئایەتەکەدا بە نەکیرەیی بۆ تەعظیمە.

﴿وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ﴾ ئەگەر نەتان توانی لە ولآتێکدا بە ڕاشکاویو ئازادیی بەندایەتی خودا بکەن، ئەو ولآتە بەجێ بێڵنو بڕۆنە شوێنێك: کە بتوانن بە ئازادیی خوداپەرستیی خۆتان بکەن، زەوی بەرفراوانە، با خۆشەویستی شوێنو خوو پێوەگرتن بەو شوێنەوەو وەگری بوونی خزمو کەسوکار ئێوە قاچ بەستو نەکاو دڵتان نەیە بەجێی بێڵن. لە هەر شوێنێك نەتانتوانی ئەرکی ئایینی خۆتان بەرێكوپێکی ئەنجام بدەن، کۆچ بکەن بۆ شوێنێك بتوانن بە ڕاشکاوی ئەرکی ئایینی خۆتان بەڕێوەبەرن، چونکە نووسان بە نیشتمانەوە لە حاڵی ئاوەهادا جۆرێکە لە شیركو تاوانێکی گەورەیە.

ئەمجار پەروەردگار بەندەکانی‌هەڵدەنێ لەسەر خۆگریو صەبرو ئارامگرتن لە ئاستی ئەو ناخۆشیو نارەحەتیانەی توشی کۆچکاران دێ، دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ نەوەکوو پەروەردگار پاداشی کۆچبەرانی خاوەن صەبرو ئارام دەداتەوە لە پاداشی ئەوەدا: کە لە پێناو ئایینی خودادا ولاٌتیان جێ هێشتوەو لە زێدو نیشتمانو خزمو کەسوکار دابڕاون ئیللا: کە پاداشیان دەداتەوەو پاداشەکە بەهەشتی رازاوەیەو، نازونیعمەتی بەهەشتیش بێ سنوورەو بڕانەوەی نیە. پێوانەو کێشانە ناکرێ، کەس نیە بتوانێ هەژماری بکا.

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بە ئیخلاصو دڵسۆزی لە عیبادەتکردندا دەخاتە پاڵ فەرمان بە تەقواو خوداپەرستی دەفەرموێ: ﴿قُلْ﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: ﴿إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّينَ﴾ نەوەکوو من فەرمانم پێکراوە، ئیللا: کە فەرمانم پێ‌کراوە: کە بەندایەتی خودا بکەم بە ئیخلاصو دڵسۆزی‌یەوە ئەرکەکانی سەرشانم بەجێ بهێنم، کەس نەکەم بە هاوەڵو هاوشانی، لە خوداپەرستی‌دا ریبابازی رەچاو نەکەم. ئایەتەکە هەرچەندە بە رواڵەتو راستەوخۆ فەرمانە بە پێغەمبەر، بە شێوەیەکی ناراستەوخۆش لۆمەو سەرزەنشتکردنی موشریکەکانە: کە لە جیاتی خوداپەرستیو یەکتاپەرستی دەچن بتپەرستیی دەکەن!!

﴿وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ﴾ پێیان بڵێ : من فەرمانم پێ کراوە: کە یەکەم موسوڵمانو خوداپەرستی ئەم نەتەوەیە بم، یەکەم کەس بم: کە پێچەوانەی ئایینی ناحەق هەڵسوکەوت بکەم، دژی بتپەرستیی بوەستمو یەکەم کەس بم: کە بە دڵسۆزی بەندایەتی خودا بکەم.

﴿قل﴾ ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ: ﴿إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ من دەترسم ئەگەر لە خودای خۆم یاخی بم توشی سزای رۆژێکی سامناك ببم، ترسی ئەوەم هەیە خودا لە تۆڵەی سەرپێچیکردنم دا تووشی سزای سەختی رۆژی قیامەتم بکا، دەی دەبێ ئێوە زیاتر ترستان هەبێ.

﴿قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصاً لَهُ دِينِي﴾ ئەی پێغەمبەر! بۆیان دوپات بکەرەوەو پێیان بڵێ: من بەندایەتی هەر بۆ خودا دەکەمو بە دڵسۆزیی ئایینی خۆم پەیرەو دەکەم. ﴿فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ﴾ ئێوە بە ئارەزوی خۆتان جگە لە خودا کێ دەپەرستن بیپەرستن، لەوە بەولاوە لە رۆژی قیامەت دا سزاو پادەشی کردەوەکانتان وەردەگرنەوە، بۆتان دەردەکەوێ چەند بە هەڵەچوو خەسارەتمەندن، خۆتان تووشی چ تەنگو چەڵەمەو دەردی سەریەك کردوە، وەلێ ئەو کاتە هیچ شتێك دادتان ناداو هیچ شتێك فریاتان ناکەوێ.

﴿قُلْ: إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: خەسارەتمەندیی تەواوو ماڵوێران لە دونیاو قیامەتدا ئەوانەن: کە خۆیان لە دەست داوە، خۆیان دۆڕاندوە، بە گومڕاییو هاوەڵدانان بۆ خودا خۆیان موستەحەقی عەزابی دۆزەخ کردوە، ماڵو منداڵو شوێنکەوتوانیان بە هیلاك بردوە، رۆژی قیامەت خۆیانو شوێنکەوتوانیان شیاوی عەزابی دۆزەخ کردوە، بۆ هەتاهەتایە تێیدا دەمێننەوە، چونکە ئەوانیشیان وەکوو خۆیان گومڕا کردوە، ئەمەش خەسارەتمەندیو خۆ لە دەستدانی تەواوەو هیچ خەسارەتمەندییەك لەوە گەورەتر نیەو بە هیچ شتێك بۆیان قەرەبوو ناکرێتەوە. ئەمجار حاڵو وەزعی ناو دۆزەخییان دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ﴾ ئەوانە لە ژوور سەریانەوە تەبەقی ئاگری چین لەسەرچینیان هەیە، لە ژێریانە هەمدیسان، واتە: لە هەموو لایەکەوە ئاگر دەورەی داونو

شەش لایان ئاگری دۆزەخە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ﴾(الأعراف:٤١) یان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾(العنكبوت/٥٥) کە لە ئایەتەکەدا ئاگری ژێریانی بە﴿ظلل﴾ ناو بردوە، چونکە سێبەر لەو دۆزەخیانە دەکا کە لە قاتی ژێر ئەوانەوەن. مەبەستەکە ئەوەیە: کە لە هەموو قاتێکی دۆزەخدا کۆمەڵێك کافر هەن‌و عەزاب دەچێژن. هەر کەسە بە گوێرەی تاوان‌و سەرپێچیکردنی سزا دەدرێ‌و تۆڵەی لێ دەسەندرێ.

﴿ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ﴾ ئەو عەزابە بەئێش‌و سامناکەیە خودا بەندەکانی پێ دەترسێنێ، ئەوە روداوێکە نەهاتنی نیەو هەر دێ. بۆیە پێویستە ئادەمیزاد بە هەندی وەربگرن‌و لێی بترسن، خۆیان لە تاوان‌و سەرپێچی‌کردن بپارێزن، ئەی بەندەکانم بترسن لە عەزاب‌و تۆڵەم، ئاگاتان لە خۆتان بێ، خۆتان توشی ئەو سزا سامناکەیە مەکەن..لە راستی‌دا ئەم هەڕەشەو تۆقاندنە نیعمەتێکی فرە مەزن‌و نیشانەی بەرفراوانی نیعمەتی خودایە بەسەر بەندەکانی‌دا کە لە پێشەوە ئاگاداریان دەکاتەوەو دەیانترسێنێ، ئەوجا ئەگەر پەندیان وەرنەگرت‌و هەر سور بون لەسەر خراپەکاریی سزایان دەدا.

ئەمجار پەروەردگار مزگێنی بەوانە دەدا: کە خۆ لە بەندایەتیکردن بۆ ملهوڕان دەپارێزن‌و رو ناکەنە بتپەرستی‌و ستەمکاریی، بۆ لای خودا دەگەڕێنەوەو تۆبە لە تاوان دەکەن. دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى﴾ ئەوانەی پشت دەکەنە بتپەرستی‌و بە قسەی شەیتان ناکەن، رو دەکەنە خوداپەرستی‌و بە دڵسۆزی عیبادەتی خودا دەکەن، ئەوانە مزگێنی بێ لێیان: کە پاداشی گەورەیان دەدرێتەوە" کە بریتییە

لە بەهەشتی رازاوە، جا ئەو مزگێنی پێدانەیان لەسەر زوبانی پێغەمبەر دەبێ یان لە کاتی مردندا دەبێ، یان لە وەختی زیندوبونەودا دەبێ، هەر کەسێك رو بکاتە خواپەرستی‌و گەردنکەچ بێ بۆ پەروەردگاری ئەم مزگێنییەی دەدرێتێ‌و ئەو وادە خۆشە دەیگرێتەوە، خەنێ لە خۆیان‌و سەرفرازیە بۆیان!

﴿فبشر عباد. الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾ ئەی پێغەمبەر! موژدە بدە موژدەی بەهەشت بەو بەندانەم بدە: کە گوێ لە قسەی حەق دەگرن‌و قورئان‌و وتەکانی پێغەمبەر دەبیسن‌و تێیان دەگەن‌و جوداوازیی نێوان قسەی حەق‌و حەقتر دەکەن، دەزانن ئەمە جوانەو ئەوە جوانترە، شوێن جوانترەکە دەکەون، باشترەکە ئەنجام دەدەن.﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ ئەوانەی ئەوە رەوشتیانەو ئەوەندە تێگەیشتوون جوداوازیی نێوان جوان‌و جوانتر دەکەن، شوێن حەقترەکە دەکەون، ئەوانە خودا شارەزای کردون بۆ رێبازی راست‌و لە دونیاو قیامەتدا سەرفرازن‌و خاوەنی عەقڵ‌و ئاوەزی تەواون‌و سروشت پاك‌و بەخۆ چاراون.

﴿أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ﴾ ئەی پێغەمبەر! ئایا تۆ پێت وایە کاربەدەستی ئادەمیزادانی؟ تۆ پێت وایە کەسێك بریاری عەزابی بۆ درابێ، تۆ دەتوانی لە عەزابی دۆزەخ رزگاری بکەی؟ نەخەیر تۆ تەنها راگەیاندنت لەسەرەو بەس هیدایەت‌و گەیاندن بە حەق بەدەست خودایە، کەوابێ تۆ ئەی موحەممەد بەوە غەمناك مەبە: کە نەتەوەکەت پشت لە بانگەوازییەکەت هەڵدەکەن‌و ئیمانت پێ ناهێنن، ئەوانە ئەهلی گومڕاو سەر لێ تێکچوون، کەسێك بە سروشت گومڕا بێ‌و ئامادەباشی ئیمانهێنانی تێدا نەبێ ئەتۆ ناتوانی هیدایەتی بدەی.

ئـەمجار حـاڵو وەزعـی خوداپەرسـتان دیـاریی دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿لَكِـنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِـنْ تَحْتِهَـا الْأَنْهَـارُ وَعْدَ اللَّهِ لا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ﴾ واتـە: بـەڵام ئەوانـەی خۆیـان لـە عـەزابی خـودا پاراسـتووە بـەوە:كـە بـە دڵسـۆزیی خوداپەرسـتیان كـردوە، ئەركەكانیـسەرشانیان بە گوێرەی توانـا ئـەنجام داوە، خۆیـان لـە تـاوانو سـتەمكاریی دوور خـستۆتەوە، ئەوانە لە بەهەشتی رازاوەدا قەصرو باڵەخانـەی بـەرزو بڵنـدو قـات قـاتو دیكـۆر جوانو نـەخشو نیگـار تێـدا دروسـتكراویان هـەن، بـە ژێـر ئـەو دارو درەختانـەدا جۆگـاو جۆبـار دەكـشێنو وەنـدەی تـر خۆشـیو هەواسـازیی بـە شـوێنەكانیان دەبەخـشن، ئـەو بەهەشـتە رازاوە بـە هـەموو خۆشـییەكانیەوەو سـەرباری هـەمویان رەزامەنـدیی خـودا، وادەو بـەڵێنی خودایـە بـۆ موسـوڵمانانو پێیـان دەبەخشێ، وادەو بەڵێنی خوداش پاشـگەزبوونەوەیان تێـدا نیـە، هـەر وەكـوو چۆن هەڕەشەكانیشی دێنە جێو گومان لە هاتنیاندا نیە.

حاڵ و وەزعی دونیا

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهُۥ يَنَـٰبِيعَ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ حُطَـٰمًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿٢١﴾

لەوە پێش باسی قیامەتی کردو ئامادەمیزادانی لە عەزابو ناخۆشی دۆزەخ ترساند، هەڵینان بۆ خواپەرستیو دڵسۆزی لە بەجێهێنانی ئەرکە ئایینیەکاندا، ئەمجار دێتە سەر رونکردنەوەی حەقیقەتی حاڵی دونیاو کەمخایەنیو زوو بەسەرچوونی، دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَاماً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ ئەتۆ نابینی ئەی موحەممەد! هەروەها هەموو ئادەمیزادێك: کە شیاوی ئەوەبێ خیطابی ئاراستە بکرێ. نابینی: کە پەروەردگار لە بەرزاییەوە، لە هەورەوە باران دەبارێنێ، بە درزو بۆشایی زەوی‌دا دەیباتە خوارێو لە ناو زەوی‌دا کۆی دەکاتەوە، ئەمجار بە شێوەی کانیو سەرچاوە لە شوێنی جیاجیا ئەو ئاوە هەڵدەقوڵێنێو سەر زەوی دەکاتەوە، کشتوکاڵی پێ ئاو دەدەنو جۆرەها دانەوێڵەو بەروبومو گژوگیاو میوەجاتی لێ وەدی دێ، هەر ڕوەکە بە رەنگێكو هەر بەروبومە بە جۆرێكو بە تامێك، هەر گوڵە بە شێوەیەك بە بۆنێك، تێکڕا سەرزەوی ئارایش دەدەنو بژێوی گیانلەبەران بە تایبەتی هی ئادەمیزاد لەو زرعاتو دارو درەختو ڕوەکە فەراهەم دێنێ.

هەر بە چاوی خۆیشتان دەبینن ئەو زرعاتو شیناوەردە، ئەو گژوگیاو رووەکە دەپەڕێو زەرد هەڵدەگەڕێو پەرتو بڵاو دەبێتەوەو هەنجن هەنجن دەبێ هیچی بەسەر هیچەوە نامێنێ.

بێگومان ئەو نیشانانەی باس کران لەوانە بارانەدنی بارانو ڕواندنو پێگەیاندنی گژوگیاو بەروبومو دانەوێڵەو میوەجات، پەندو ئامۆژگارییان تێدا هەیە بۆ کەسانێك خاوەنی عەقڵو هۆش بن، بەڵگەن لەسەر ئەوە: کە بەدیهێنەرو رەخسێنەری ئەو شتانە خودایەکی داناو زاناو بە توانایە. هیچی لێ یاخی نابێو هەرچی بیەوێ بیکا دەیکا.

دەسا با ئەو خەڵکە بزانن‌و دەشزانن: کە حاڵ‌و وەزعی ژیانی دونیا لە زوو بەسەرچوونیدا، لە جوانی‌و خۆشی‌و کامەرانی‌و کەمخایەنی دا وەکوو حاڵ‌و وەزعی کشت‌وکاڵ وایە. کەوابێ با هیچ شك‌و گومانیان نەمێنێ لەوەدا: کە خودا دەتوانێ بە ئاسانی قیامەت هەڵسێنێ‌و مردوان زیندو بکاتەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيماً تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِراً﴾(کهف/٤٥)

خودا هیدایەتی بەندەکانی دەدا بۆئیسلام

أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾ ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَن يَتَّقِى بِوَجْهِهِۦ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّٰلِمِينَ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ

﴿كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَأَتَىٰهُمُ ٱلۡعَذَابُ مِنۡ حَيۡثُ
لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ ٱلۡخِزۡيَ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَعَذَابُ
ٱلۡأٓخِرَةِ أَكۡبَرُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴿٢٦﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی بە پێویست دانا:کە بەندەکانی بە تاعەتیی ژیانی بەختەوەریی قیامەتیان مسۆگەر بکەنو رو لە دونیا وەرگێرن، ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە، کەسود وەرگرتن لەو ئامۆژگاریو رێنومایییانە دەستەبەر نابێ مەگەر خودا دڵو دەرونیان بە ئیسلام نورانی بکا، ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە هەرکەسێك لە تۆڵەی بێدینیدا بخرێتە ناو دۆزەخەوە وەکوو کەسێك نیە ئیمانی هێنابێو بخرێتە دۆزەخەوە. بە درۆ خەرەوەی پێغەمبەران لە رۆژی قیامەتدا سزای توندو تیژیان دەدرێ.

دەفەرموێ: ﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ﴾ئایا کەسێك خودا سینگی فراوان کردبێ بۆ ئایینی ئیسلامو قبووڵی کردبێو بەهیدایەتی ئەو، بەهرەمەند بووبێ، بە هۆی ئەو هیدایەتەوە بەرچاو رونو ئاسۆی بیرو بۆچونی روناك بووبێو بە حەق گەییشت بێو بە نووری مەعریفەت شاد بوبێ. وەکوو کەسێك وایە دڵرەقو بەرچاو تەنگو گومراو سەرلێشێواو بێ.؟ ئایا هیدایەتدراو وەکوو کەسێك وایە: کە لە ناو تارکی گومرایی‌دا سەری لێ شێوابێو نەزانێ بۆ کوێ دەچێو چ دەکا؟ واتە: بە تەئکید هیدایەتدراوو گومرا ناچنە یەك پلەوە، یەکسان نینو نابن، دڵ نوورانی وەك دڵرەقو گومرا نیە، مردو زیندو چون یەك نین، جوداوازییان عاسمانو رێسمانە.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَوَمَنْ كَانَ مَيْتاً فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُوراً يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ﴾(الأنعام/١٢٢)

تیرمیذی فەرمودەیەکی لە ئیبنوعومەرەوە ریوایەت کردوە: دەفەرموێ: پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! کێ لە موسوڵمانان زۆر عاقڵە" پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی ئەوانەیان: کە زۆر یادی مردن دەکەنو جوان خۆی بۆ ئامادە دەکەن، هەر کاتێك نووری ئیمان چووە ناو دڵەوە دڵ گوشاد دەبێو ئارامی تێدەکەوێ، هاوەڵان عەرزیان کرد: نیشانەی ئەو حاڵە چیە ئەی پێغەمبەری خودا، لە وەڵام دا فەرموی: هەوڵدان بۆ قیامەتو دوورکەوتنەوە لە کاری دونیای بێ وەفاو خۆ ئامادە کردن بۆ مردن پێش ئەوەی پەیدا ببێ.

ئیبنومەردەوەیهی لە ئیبنومەسعودەوە فەرمودەیەکی بە هەمان مانا ریوایەت کردوە.

ئەمجار باسی کۆمەڵی دڵڕەقان دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ عەزابی سەختو دژوار یان ناخۆشترین شێوەی دۆزەخ بۆ ئەوانەیە بە یادی خودا دڵیان نەرم نابێو بە نەسیحەتو ئامۆژگاریی وەهۆش خۆ نایەنەوەو تێناگەن، ئەوانە دڵڕەقو رێ لێ گوم بوون، بە ئاشکرا گومڕاییان پێوە دیارە.

تیرمیذی لە ئیبنوعومەرەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ)فەرمووی: (لا تكثروا الكلام بغير ذكرالله فان كثرة الكلام بغير ذكرالله قسوة للقلب، و ان أبعد الناس من الله القلب القاسى) پەندی پێشینانی کوردی دەڵێ زۆر گوتن قورئان خۆشە. ئەم پەندە لە مانای ئەم فەرمودەی

پێغەمبەرەوە سەری هەڵداوە.. ئەبوسەعیدی خودری ریوایەتی دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی: خودا دەفەرموێ: (اطلبوا الحوائج من السمحاء، فانی جعلت فیهم رحمتی، ولا تطلبوها من القاسیة قلوبهم فانی جعلت فیهم سخطی) پێویستیاتی خۆتان لە سەخی سروشتانو دڵفراوانان داوا بکەن، چونکە من رەحمو بەزەیی خۆم خستۆتە دڵیانەوە، داوای پێویستیاتی خۆتان لە دڵڕەقان مەکەن، چونکە من قارو قینی خۆم خستۆتە دڵیانەوە.

هەر بۆیە مالیکی کوڕی دینار دەفەرموێ: هیچ بەندەیەك سزای لەوەی گەورەتر بە سەردا نەدراوە، کە دڵ ڕق بێ، دڵڕەقی لە هەموو عوقوبەتێك کوشندە ترە . پەروەردگار رقی لە هەر گەلو نەتەوەیەك بێ رەحمو بەزەیی لە دڵیان دەردەهاوێ. دڵڕەقی دەردێکی کوشندەی کۆمەڵەو لەناو هەر گەلو نەتەوەیەك دا بلاّوبێتەوە دەبێتە هۆی لەناوچونیان .

ئەمجار پەروەردگار لە پەسنی قورئان دا دەفەرموێ: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَاباً مُتَشَابِهاً مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ﴾ پەروەردگار جوانترین کەلامی نازڵ کردوە، : کە بریتییە لە قورئانی پیرۆزو پڕ فەڕو بەرەکەتو خاوەن سودی گشتیو تایبەتی. هۆکاری بەختەوەری ژیانی دنیاو قیامەت. قورئان نامەیەکە هەندێکی لە هەندێکی دەچێ، جوانی داڕشتنیو کورتبڕیو سەرئاسایی لە یەك دەچێ، لە رەوانیو پاراوی دا، لە بەلاغەتو فەصاحەت دا لێك دەچێ، چیرۆکەکانی تێدا دووبارە دەبنەوە، پەندو ئامۆژگاری، فەرمان جڵەوگیری وادەو بەڵێنی، هەڕەشەو ترساندنی دوبارەو سێبارە دەبنەوە. هەرجارە بەشێوەیەكو هەر جەلە بە جۆرێك ئەو مەفهومانە دەردەبڕێو ئاڕاستەیان

دەکا، تیکرارو دووبارە بوونەوەکە بەرەنگێکە خوێنەرو بینەر لێی وەڕز نابن، سەد جار ئایەتێك دەخوێنییەوە جار لە دوای جار کاریگەرترەو هەست هەژێن ترە. لە هەندێ شوێن دا دڵ کێش دەکاو دەیخاتە بەر ڕێژنەی هیواو ئەمەل ، لە هەندێ جاریش دڵ داخورپێنیێو وە لەرزەی دێنێ.

کە ئایاتی [illegible]ەزابو هەڕەشەو دیمەنەکانی ڕۆژی قیامەت را دەنوێنێ پێستی خوداپەرستان لە ترسان گرژ دەبێ، دڵ دەکەوێتە تەپەتەپ وەلەرزە دەکەوێ، پاشان کە ئایاتی ڕەحمەت دەبیستی یان دەیخوێنێتەوە ئارام دەگرێتەوەو پێستی خاو دەبێتەوە. هەمیشە ئاوا لە نێوان خۆفو ڕەجادا [illegible]کا.

قەتادە دەڵێ: ئەمە حاڵو وەزعی خۆشەویستانی خودایە، پەروەردگار بەوە وەصفی کردون: کە لە ترسی خودا پێستیان گرژ دەبێو پاشان دڵیان بە یادی خودا ئارام دەگرێ. خودا بەوە وەصفی نەکردون کە عەقڵیان نامێنێو لە هۆش خۆ دە[illegible]ن‌و حاڵ دەیانگرێ. بەڵکوو ئەوە ڕەوشتی ئەهلی [illegible]عەتو[illegible]یانن.

ئەسم[illegible] ئەبوبەکر دەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ): کە قورئانیان بەسەردا دەخوێندرایەوە، وەکوو-وەصفیان دەکا- چاویان خوڕ خوڕ ئاوی لێ دەڕژایە خوارێو پێستیان گرژ دەبوو، یەکێك هەڵی دایەو هاتە قسەو وتی: ئەوە تۆ دەڵێی چی؟ ئەمڕۆ کەسانێك هەن: کە قورئانیان بەسەردا بخوێندرێ لە هۆش خ[illegible]ی دەچێو ئاگای لە خۆی نامێنێ، ئەسما فەرمووی: (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) واتە: ئەسما ئەو لە خۆ بونەوەو لە هۆشخۆ چونەی بە نیشانەی دینداری نەزانیو ڕەخنەی لێی هەبوو.

﴿ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ ئەو نامە ئاسمانییە کە قورئانەو بۆت نێردراوە ئەوە هیدایەتی خودایەو، هەر کەسێکی بوێ هیدایەتی بدا دەیخاتە سەر شەقامە ڕێی ئایین، بەختەوەری دونیاو قیامەت دەبێ!

﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ کەسێکیش گومڕا بکا، بە قورئان بڕوا نەکاو ئایەتەکانی کاری تێنەکەن، ئەوە کەس نیە هیدایەتدەری بێ، فاسقو گومڕایەو لە پێڕی گومڕایانە.﴿أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟﴾ واتە: ئایا کەسێك بە دەستو قاچ بەستراوی بەرەو رو بخرێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە، لە ناو ئاگردا هیچ شتێکی دەست نەکەوێ خۆی پێ لە ئاگر بپارێزێ جگە لە دەموچاوی، بە دەموچاوی خۆ لە ئاگر بپارێزێ ئایا ئەو کەسە وەکوو کەسێك وایە: کە لە ڕۆژی قیامەتدا بەردیسارد و گەرمی بەرپێیان نەیەو هیچ ناخۆشیو نارەحەتی توش نەیە. پێویستی بە هیچ ئەندامێکی نەبێ: کە خۆی پێ لە ئاگر بپارێزێ ، بەڵکوو لە هەموو شتێك دەرچوبێ، دڵ ئارامو تەڕدەماخ، کەیف خۆشو بەرچاو رون لە بەهەشتدا ڕابوێرێو لەززەت بچێژێ، ئایا ئەم دوو کەسە وەکوو یەك وەهان؟! نەخەیر یەکسان نینو هاوتەرازوو نین. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾(الملك:٢٢) هەڵبەتە وەلامی پرسیارەکان ئاشکرایەو بە نەخەیر وەلام دەدرێتەوە. ﴿وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ: ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾ بە ستەمکاران دەگوترێ: سزای تاوانەکانتان بچێژن، ئەو کردەوانەی لە ژیانی دونیادا ئەنجامتان داونو پەزمەندەتان کردون، ئێستا پاداشەکەیان وەربگرنەوە!! وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾(التوبة/٣٥) ئەمجار پەروەردگار شێوەی عەزابی ئەو گەلو نەتەوە پێشینانە دیاری دەکا: کە پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستۆتەوە، دەفەرموێ: ﴿كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ

حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ.فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ هەندێ لە گەلو نەتەوە پێشینەکان پێغەمبەرانی خۆیان بە درۆ خستەوە، پەیامەکەیان رەتکردنەوە، ئیتر خودا بە هۆی تاوانی بێ تۆبەیان بە هیلاکی بردن، بە جۆرێك عەزابی بۆ هێنانو لە کاتێكدا تێکیەوە پێچان: کە چاوەڕوانی ئەو عەزابە نەبوون، بێئاگا سەرگەرمی تاوانکردن بوونو هیچ ترسی هاتنی عەزابیان نەبوو، ئیتر خودا سزای توندی بۆ ناردنو ئازاری بێ رەزای پێ چەشتن، ریسواو داماوی کردن، تووشی بومەلەرزەو رەشەبای سەختی دژوارو کوشتنو بڕینو دیلیو جۆرەها ناخۆشیی تری کردن. بیگومان سزای قیامەت زۆر لەو سزایەیان سەختترو دژوار تەرە، ئەگەر بیانزانیایەو بە گوێرەی زانیاری هەڵسوکەوتیان بکردایە ئەوەیان دەزانیو خۆیان لێ دەپاراست.

قورئان بە زوبانی عەرەبی نازڵ بووەو خودا پەند و ئامۆژگاریی تێدا هێناونەوە

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي
هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا
غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ
شُرَكَآءُ مُتَشَٰكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا
ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ
﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

لـەوە پـێش پـەروەردگار وەصـفی قورئـانی بـە چـەند صـیفەتێك لەسـەرو هەموویانـەوە صـیفەتی ﴿احسن الحدیث﴾ بـوو، ئـەمجار لێـرەدا چـەند تایبەتمەندییـەکی تـری قورئـان دیـاریی دەکـا، لەوانـە هێنانـەوەی پەنـدو ئامۆژگاریکردن تێیدا بـۆ هەڕەشـەو ترساندن، بـە زوبـانی عـەرەبی نـازڵ بـووەو خـواریی‌و خێـچی تێدا نیـە. دژایـەتی نێـوان رسـتەو چـمکەکانی تێدا نیـە، کـەلامێکی راسـتی بەحـەق نـازڵبووی پـەروەردگارە، کەتـەلۆکی بونـەوەرەو بەرنامەی ژیان‌و هۆی بەختەوەریی هەردوو جیهانە.

دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ بێگومـان لـەم قورئانـە پـیرۆزەدا هـەر پەنـدو نەزیلـەو ئامۆژگارییـەك پێویـست بـێ هێناومانەتـەوە، هـەر شـتێك بـۆ ئـایین پێویـست بـێ بۆمـان رون کردونەتـەوە، لـە حـاڵ‌و وەزع‌و بەسـەرهاتی گەلـە پێشینەکان نەزیلـەو سەرگورەشتەمان بـۆ گێڕاونـەوە ،تـا بـە ئاگاییـەوە لـە سـەرەنجامی خراپـەکاریی خۆیان بترسن، پەنـد وەربگـرن‌و تـەمبێ‌خواردو بـن، بـە خۆیـاندا بـچنەوەو واز لـە تاوانکـاریی بهێـنن. وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾(العنكبوت/٤٣) مەبەست لـە هێنانـەوەی پەندو نزیلە لە قورئان دا ئامۆژگاری‌و نەسیحەتە بـۆ ئـەوەی بەنـدەکان خۆیـان لـە عەزابی خودا بپارێزن.

﴿قُرْآناً عَرَبِيّاً غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ ئـەم کەلامـە قورئانـەو دەخوێندرێتـەوە تـا رۆژی قیامـەت نافـەوتێ‌و خـودا دەیپـارێزێ، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾(الحجر/٩) بە زمانی عـەرەبی نـازڵ بووەویـەو زاراوە دەخوێندرێتـەوە، هـیچ دژایـەتی‌و خـوارو خێچی‌یەکی تێدا نیە. ئەو پەنـدو نەزیلانـەیان بـۆ دەهێنینـەوە بـۆ ئـەوەی خۆیـان

لە عەزابی سەختی خودا بپارێزن، قورئان کەلامێکی سەرئاسایەو لە توانای غەیری خودا دا نیە شتی وا دارێژێ، هەموو نووسەرو ئەدیبو زمانپاراوێکی بۆڕ داوە، هەزارو چوارصەد ئەوەندە ساڵە بە قورئان تەحەددای ئادەمیزادو جندۆکەی کردووە، بۆڕی داونو دەسەوەسانی کردون .. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْأِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً﴾(الاسراء:٨٨)

ئەمجار پەروەردگار نموونەی کافرو موشریكو موسوڵمانی یەکتاپەرستی هێنایەوەو فەرمووی"﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً رَجُلاً فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلاً سَلَماً لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلاً﴾ پەروەردگار نمونەی ئەو کەسەی بڕوای بە فرەخوایی هەیە بە حاڵو وەزعی کۆیلەیەك هێناوەتەوە: کە کۆمەڵێك خاوەنی کێشە تێکەوتووی هەبن. هەریەکەیان رایەکی هەبێو داوایەکی لەو کۆیلە هەبێ، ئەویان فەرمانی پێ بکا بە پێوە بوەستێو ئەویان بڵێ نا بچۆ بۆ درونێنە...هتد دەی ئەگەر یەکێك لەم خاوەنانە فەرمان بەو کۆیلە فرە خاوەنە بکا کارێك ئەنجام بدا، چی بکاو چۆن بۆی ئەنجام دەدرێ، چۆن ئەم خاوەنەش رازی بکاو ئەوانی تریشی لێ نەرەنجێن؟ هەڵبەتە ناتوانێ هەموو خاوەنەکان رازی بکا. هەر بەو جۆرەش هاوەڵ دانەر: کە چەند خودایەك دەپەرستێ ناتوانێ‌هەموو خوداکان رازی بکا.

هەروەها نموونەی موسوڵمانی یەکتاپەرستی هێناوەتەوە بە حاڵو وەزعی کۆیلەیەك: کە ملکی یەك خاوەن بێ، بەشی کەسی تری تێدا نەبێ. ئەگەر خاوەنەکەی داوای ئەنجامدانی کارێکی لێ کرد دەتوانێ بە رێكوپێکی ئەنجامی بداو بێ سێ‌ودوو فەرمانەکە بەجێ بێنێ. هەر بەو جۆرە موسوڵمانی

یەکتاپەرست: کە جگە لە خودا کەسی تر بە خودا نازانێ، تەنها هەوڵی وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی پەروەردگار دەداو دڵی پەیوەستە بە ئەوەوە، لە هەموو کارو کردەوەیەکی‌دا مەبەستی ڕەزامەندیی خودایە! ئایا ئەم کابرایە بەرچاو ڕونو سەرکەوتوو دەبێ لە کارەکەی‌دا یان سەرلێشێواوو گومڕا بێ؟ بێگومان ئاشکرایە: موسوڵمانی لەو جۆرە دڵ ئارامو دامەزراو دەبێو سەری لێ ناشێوێ، دەی وەکوو چۆن ئەو دوو کۆیلە چۆن یەك نین موشریكو یەکتاپەرستیش وەکوو یەك نینو بە یەك چاو سەیر ناکرێن.

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمُونَ﴾ سوپاس هەر بۆ خودایە لەسەر ئەوە بەبەڵگە بۆڕدرانو هیچیان بە دەستەوە نەما، حەمدو سوپاس هەر بۆ خودایە لەسەر ئەوە: کە هیدایەتی ئادەمیزاد دەدا بۆ پەیڕەی کردنی ئاییینی ئیسلام، وەلێ زوربەی زۆری ئەوانە ئەو جوداوازی‌و حەقیقەتە نازانن، دێن لەتەك خودادا شتی تر دەپەرستن بە ناحەقو بە بێ بەڵگە هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن، جا با ئەوانە نەفامو موشریك بن، بە هیچ بەڵگەو نیشانەیەك واز لە بتپەرستی خۆیان نەهێننو بەو پەندو ئەزیلانە تێنەگەن، بۆ کوێ دەچن. خۆ هەتا سەر ئاوا بۆیان سەرناچێو پاشگوێ ناخرێن. ئەوانە پاش مردن زیندو دەکرێنەوە حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرێو تۆڵەی تاوانو بتپەرستییان لێ دەسەندرێ. ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ﴾ بێگومان پیاڵە شەرابی مردن هەموو کەس دەیچێژێ، تۆش ئەی موحەممەد دەمریو ئەوانیش دەمرن، کەس لە چنگ مردن ڕزگاری نابێ، ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ﴾ ئێوەی ئادەمیزاد هەمووتان لای خودای خۆتان ڕۆژی قیامەت دادگایی دەکرێن، هەرکەسە بە گوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداش وەردەگرێتەوە،

خوداپەرستان بەرەو بەهەشت بەرێ دەکرێن و موشریکەکان راپێچی دۆزەخ دەکرێن. بە رستەی ﴿انك میت..﴾ راگەیاندنی ئەوەیە: کە مردن هەموو کەس دەگرێتەوە، تەنانەت پێغەمبەریش لەو یاسا گشتییە بەدەر نیە، رتدانەوەی بیرو بۆچونی هەندێ لە هاوەڵانە: کە پێیان وابوو پێغەمبەر نامرێ تەنانەت لە کاتێکا پێغەمبەر (ﷺ) وەفاتی کرد، حەزرەتی عومەر یەکێک بوو لەوانەی پێیان وابوو پێغەمبەر نامرێ دەیگوت: هەرکەسێ بڵێ : موحەممەد مردوە بە شمشێر دەیکوژم.

لە هەمان کاتدا هەڵنانی موشریکەکانی قورەیشیشە بەوەی پەلە بکەن لە ئیمان پێ هێنانی پێغەمبەر (ﷺ) هەلی ماوەی ژیانی پێغەمبەر لە کیس خۆ نەدەن. چونکە مانەوەی لە ناویاندا بۆ ماوەیەکەو بەردەوام نابێ، رستەی ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ﴾ ئاماژە بەوە دەکا: کە هەرکەسێك لە دونیادا کێشەو نیزاعی هەبێ رۆژی قیامەت هەمان کێشەیان تێدەکەوێتەوە، تەنانەت پێغەمبەریش دەکەوێتە کێشەوە لەگەڵ نەتەوەکەی دا بە بەڵگە بۆریان دەدا کە پەیامی خودای پێ راگەیاندون، وە ئاگای هێناونەوەو لە عەزابی خودا ترساندونی، بەوپەڕی لێهاتوییەوە ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام داوەو تۆزقاڵێك کەمتەرخەمی نەکردوە. نەتەوەکەشی بەڵگەو دەلیلی بێ رێوجێ دەهێننەوە. هیچ شتێکیان بۆ لەسەر پێغەمبەر ناچەسپێ.

ئیمام ئەحمەد لە عوقبەی کوری عامیرەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (أول الخصمين جاران) یەکەم دوو کێشەکاری رۆژی قیامەت جیرانی یەکترن، ئەوانەن لە جیهاندا جیرانی یەکترن. هەر ئیمام ئەحمەد لە ئەبوسەعیدی خودرییەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (والذي نفسي بيده، انه ليختصم حتى الشاتان فيما انتطحتا)

سوێندم بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە، ڕۆژی قیامەت هەموو کەس کێشەیانە، تەنانەت دو بەرانیش: کە لە دونیادا شەڕەقۆچیان کردوە، دەکەونە کێشەوە لەسەر چیو بۆچی شەڕە قۆچیان کردوە.

ئەبوبەکری بەززار لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوەە ڕیوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ڕۆژی قیامەت فەرمانڕەواو کاربەدەستی خائین‌و ستەمکار دەهێندرێ، ژێردەستەو شوێنکەوتوانی لەگەڵی دەکەونە کێشەوەو بۆڕی دەدەن‌و بەسەریدا زاڵ دەبن، ئەمجار پێی دەگوترێ: دەبڕۆ ملی خۆت بشکێنەو کەلێنێکی دۆزەخ پڕ بکەرەوە.

ئیمامی بوخاری لە ئەبوهورەیرەوە ڕیوایەت دەکا: کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی هەرکەسێك شتێکی لە برای خۆی داگیر کردوە، دەستدرێژیی کردۆتە سەر ماڵ‌و ناموسی، با ئەمڕۆ خۆ لەو ستەمە ڕزگار بکاو مافەکەی بداتەوە پێش ئەوەی ڕۆژێك بێ: کە دیرهەم‌و دیناری تێدا نیە، جا ئەگەر کابرای دەستدرێژیکار کردەوەی چاکی هەبێ ئەوە بە ئەندازەی ستەمەکەی لێی هەڵدەگیرێ‌و دەخرێتە سەر چاکەی ستەم لێکراو، خۆ ئەگەر چاکەی نەبوو، ئەوە لە خراپەی ستەم لێکراو هەڵدەگیرێ‌و دەخرێتە سەر ستەمکار .

ئیمامی موسلیم لە ئەبوهورەیرەوە ڕیوایەت دەکاو دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (أتدرون من المفلس؟) دەزانن موفلیس کێیە؟ هاوەڵان عەرزیان کرد وتیان: موفلیس لەناو ئێمەدا بە کەسێك دەگوترێ: پارەو شتومەکی نەبێ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (ان المفلس من یأتي یوم القیامة بصلاة وزکاة وصیام) موفلیس ئەو کەسەیە ڕۆژی قیامەت دێتە پێشەوە نوێژی کردوە، زەکاتی داوە، ڕۆژی گرتووە، بەلآم لە هەمان کاتدا جوێنی بە فلاَن

داوە، بوختانی بە ئەو کردوە، خوێنی ئەمی رشتوە، لە ئەوەەی داوە... لە چاکەی ئەم کابرایە دەدرێ بە ئەوو بە ئەم، جا ئەگەر چاکەکانی بەشی ئەوەی نەکرد قەرەبووی خراپەکاریەکانی بکاتەوەو خاوەن مافەکان بە مافی خۆیان بگەن، ئەوە لە خراپەی ئەوان هەڵدەگیرێو دەخرێتە سەر خراپەی ئەوو ئەمجار تور دەدرێتە ناو دۆزەخەوە.

بە یارمەتی خودا رۆژی ٢٠٠١/٧/٣١ لە پاکنووسی جزمی (٢٢) بومەوە. خودایە تۆفیقم بدەی بۆ تەواو کردنی باقی جزمەکانی تریش.

پێڕستی سەر باسەکان

پێرستی سەرباسەکان